

کتابشناسی توصیفی

تاریخ عصر صفوی

متون، تحقیقات، مقالات

منتشر شده در دهه ۱۳۶۰ و ۱۳۷۰

○ علی هدایتی

مقدمه:

باور به نقش منابع و متون آگاهی بخشنده در اصالت بخشیدن به تحقیقات تاریخی، اگرچه شاید از دیرباز مدنظر بسیاری از مورخان و محققان یک عصر تاریخی قرار می‌داشت لکن گویی در تحقیقات اخیر کوشش‌های کوشندگان بر این باور جامه عمل پوشانیده است و این امر خبر از ارائه تحقیقاتی جامع‌تر با رعایت روش‌مندی‌های تاریخی می‌دهد. بی‌شک طرح یک تحقیق استوار بدون آگاهی مؤلف از منابع مفید در موضوع مورد بررسی، همانند تلاش بی‌ثمر معماری است که بدون در اختیار داشتن مصالح لازم قصد بنای ساختمانی داشته باشد. بطور معمول در علم تاریخ، این مصالح به دو بخش اصلی و فرعی تقسیم می‌گردند که البته در این تقسیم‌بندی گاهی بخشی از آنچه که فرع نامیده می‌شود، ممکن است به جای اصل قرار گیرد. به این مفهوم که متون و دست‌نوشته‌هایی که ناشی از فعالیت مورخانه تاریخنگاران درباری و یا غیردرباری در هر یک از ادوار تاریخ ایران می‌باشند را منابع دست اول و مجموعه‌ای از آنچه را که تحت عنوان مقاله‌ها و یا تحقیقات و پژوهش‌های تاریخی بر بنیاد همان منابع دست اول می‌شناسیم، منابع دست دوم و یا تحقیقات به حساب می‌آیند. در این بین در صورت وجود یک متن تاریخی، آثار تاریخی و بناهای بجا مانده، مسکوکات، پوشاک و... همان عصر، در حکم منبعی دستیار به حساب می‌آیند ولی در صورت عدم وجود منابع دست اول (متون)، همین منابع دستیار (فرعی) جایگزین متون می‌گردند.

در زمینه بررسی هر یک از ادوار تاریخی ایران بی‌نیاز از این منابع نمی‌توان بود، ازجمله در تحقیقات

صفویه‌شناسی. علی‌الخصوص که سلسله صفوی از حیث تأثیرگذاری در تمامی ابعاد و ساختارهای اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و مذهبی در ایران پس از خویش، شاید بی‌نظیر باشد. رسمیت یافتن تشیع و استقرار مرکزیت سیاسی، اداری و شکل‌گیری حکومتی بر بنیاد خصایص ایرانی، ویژگی‌هایی است که سبب متمایز شدن این عصر از تاریخ ایران می‌گردد. بر بنیاد همین اهمیت و در پاسخ به نیاز محققان به شناخت منابع، در نخستین ویژه‌نامه مطالعات صفوی کتاب ماه تاریخ و جغرافیا (شماره ۳۸)، تحقیقی با عنوان «کتابشناسی توصیفی منابع، متون تصحیح شده تاریخ صفوی در دو دهه اخیر» از محقق ارجمند آقای نصرالله صالحی به چاپ رسید که در آن سی و هفت متن از متون تصحیح شده تاریخی عصر صفوی معرفی گشته است. سعی مؤلف آن مقاله بر معرفی متون دست اول عصر صفوی تصحیح و چاپ شده پس از انقلاب اسلامی قرار داشت، از آن رو به تحقیقات و پژوهشها و مقالات پرداخته نشده بود. از آنجایی که این پژوهشها نیز راهگشای بسیاری از علاقه‌مندان تحقیق درباره این عصر می‌باشند و نیز چون از زمان چاپ مقاله آقای صالحی تاکنون برخی دیگر از متون این دوره به چاپ رسیده‌اند، سعی نویسنده مقاله حاضر معرفی این آثار است تا به عنوان مکملی بر مقاله «کتابشناسی منابع عصر صفوی» آقای صالحی، قرار گیرد.

برای کامل‌تر شدن این فعالیت، به جمع‌آوری فهرست مقالات تالیف شده در باب عصر صفوی [تا حد امکان] پرداخته شده است. البته مقالات، مربوط به دو دهه اخیر می‌باشند. به بخشی از این مقالات از طریق بازدید نشریات مربوطه و بخش دیگر با مراجعه به نشریات ویژه

اطلاع‌رسانی کتاب از جمله «کتاب ماه تاریخ، جغرافیا» گرد آورده شده است. از مجموعه بسیار ارزشمند «فهرست مقالات فارسی» اثر استاد ایرج افشار نیز به فراوانی سود برده شده است.

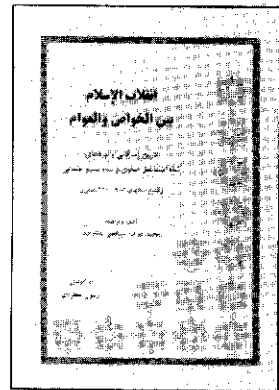
کتابشناسی حاضر از دو بخش تشکیل شده که بخشی از آن متون تصحیح شده تاریخی و بخش دیگر پژوهش‌های محققان داخلی و خارجی را شامل می‌گردد. مقالات نیز در چند زمینه تاریخ سیاسی، اجتماعی، اقتصادی عصر صفوی، معرفی و نقد متون عصر صفوی، معماری و هنر [خوشنویسی، نقاشی و...] این عصر و ادبیات و فلسفه در روزگار صفوی گردآوری شده‌اند.

این نوشتار به منظور آشنایی بیشتر با منابع تاریخ عصر صفوی تهیه شده و صد البته از نقص و خطا خالی نیست. لازم به ذکر است که معرفی «متون» و «تحقیقات»، در بخش‌های جداگانه و براساس حروف الفبا صورت پذیرفته و در بخش معرفی مقالات نیز از روش واحدی سود برده شده است. نیز در نمایه پایان مقاله، اسامی اشخاص و کتابهای اشاره شده در متن مقاله با ارجاع به شماره ردیف مربوط به هر اثر افزوده گشته است.

الف: متون تاریخی تصحیح شده عصر صفوی

۱- اسپناقچی پاشا زاده، محمدعارف / انقلاب الاسلام بین الخواص والعوام / به کوشش رسول جعفریان / اول / دلیل / قم ۱۳۷۹

این کتاب درباره تاریخ زندگانی و نبردهای شاه اسماعیل صفوی و سلطان سلیم عثمانی و رویدادهای اوایل تاسیس دولت صفوی است. در این کتاب همچنین سقوط دولت آق‌قویونلو و به طور کلی وقایع مهم سال‌های ۹۰۵ تا ۹۳۰ هجری قمری بازگو می‌شود. این مطالب را عارف اسپناقچی پاشا زاده (وفات ۱۳۱۰ ه. ق) - مترجم دارالترجمه رسمی دوران ناصرالدین شاه قاجار - تدوین کرده است. پاره‌ای از سرفصل‌های کتاب عبارت‌اند از: خاندان شیخ‌صفی، پیش از شیخ‌صفی، شیخ‌صفی‌الدین اردبیلی، طریقه حیدریه، در بیان خروج شاه اسماعیل، در علت سقوط دولت بایندریه، رسمی کردن مذهب تشیع، در بیان ظهور صوفیان در روم، روزشمار جنگ چالدران به روایت حیدر چلبی، شرح حال فضل‌بن روزبهان، حرکت سلیم به سوی مصر، فتحنامه مصر سلطان سلیم شیروانشاه، وقایع بقیه عمر شاه اسماعیل علی‌الاجمال، شکل‌گیری دولت عثمانی، نخستین جنگ ایرانیان و عثمانیان، سبب رواج مذهب تشیع در ایران صفوی. گفتنی است شمار زیادی از نامه‌های میان سلاطین این زمان، به‌ویژه میان شاه اسماعیل، سلیم، بایزید، یعقوب آق‌قویونلو و سلطان مصر که ارزش و سندیت تاریخی دارند در لابه‌لای مطالب کتاب درج شده است. همچنین وقایع سال‌های ۹۲۰ تا ۹۳۰ به صورت روزشمار به

ترتیب ماه و سال قمری ذکر شده است: کتاب با نمایه نام‌ها و جای‌ها به پایان می‌رسد.

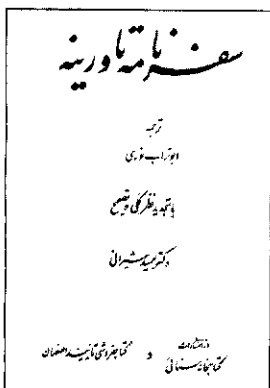
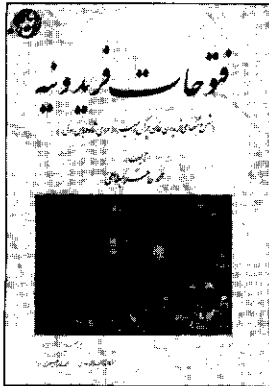
۲- بسطامی، محمدطاهر / فتوحات فریدونیه / تصحیح: محمدنادر سفیری / مقدم + سیدسعید میرمحمدصادق / اول / نقطه / تهران ۱۳۸۰

این کتاب درباره فتوحات «فریدون خان چرکس» امیرالامرای استرآباد، مازندران، بسطام، دامغان، کرایلی، کبودجامه و درون در عهد شاه عباس

اول است. نویسنده در سال ۱۰۲۲ ه. ق. به دستور فریدون خان مامور تالیف این تاریخ می‌گردد. این کتاب در واقع تاریخ لشکرکشی‌ها، جنگ‌آوری‌ها و گزارش تدابیر و سیاست‌هایی است که فریدون خان در ایجاد اختلاف نفاق میان سران ترکمانان گولکلان به کار بسته است. مؤلف این وقایع را طی یک مقدمه، بیست فتح و خاتمه بیان کرده است. وی در تالیف کتاب، بخش مربوط به سرگذشت فریدون‌خان را با استفاده از تقریرات شخصی نامبرده تدوین کرده است و در بخش فتوحات و لشکرکشی‌ها، از نقل‌قول‌های شمس‌قاسم بیگ، لشکرنویس بهره جسته است. گفتنی است «فریدون خان چرکس» از جمله غلامان شاه عباس بود که در هفت سالگی به دست سارقان چرکس ربوده و به جماعت لزگی فروخته شد. وی پس از هفت سال و نیم اسارت و بندگی به سلک غلامان دربار شاه عباس اول درآمد. پس از آن، نامبرده با انجام خدماتی به منصب «قرچی زره» نایل شد. در سال ۱۰۱۴ ه. ق. به دنبال فداکاری در نجات شاه‌عباس از خطر مرگ، عنایت خاص پادشاه را به خود جلب کرد. بدین ترتیب هنگامی که ترکمانان ناحیه دشت گرگان و درون به تجاوز و تعدی‌هایی دست یازیده بودند، شاه‌عباس فریدون خان را برای سرکوبی ایشان روانه منطقه مذکور نمود. وی در آن‌جا در نخستین مصاف خود با ترکمانان، با فتح قلعه مبارک‌آباد استرآباد موفق به سرکوب آنان شد. از آن پس شاه‌عباس او را به منصب امیرالامرای منطقه مفتخر ساخت. شرح و معنی برخی واژه‌ها و اصطلاحات در زیرنویس صفحات مندرج است. کتاب با فهرست آیات، احادیث، مکان‌ها، افراد و نظایر آن به پایان می‌رسد.

۳- تاورنیه، ژان بابتیست / سفرنامه تاورنیه / ترجمه: ابوتراب نوری / سوم / سنایی + تایید اصفهان / تهران ۱۳۶۳

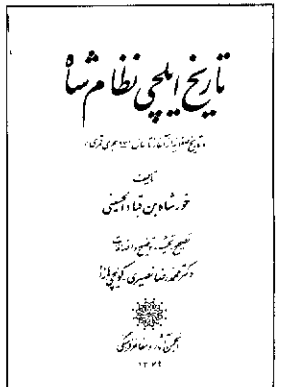
اولین سفر وی در زمان سلطنت شاه صفی و سفرهای دیگرش در دوران سلطنت شاه‌عباس دوم و شاه سلیمان انجام گرفت. او در سفرنامه خویش مطالب گوناگونی در باب اوضاع سیاسی، اقتصادی و اجتماعی ایران دوره صفویه بیان کرده است. آرایه یادداشت‌هایی در باب راه‌ها و مسافت‌ها در ایران از نکات جالب توجه این

سفرنامه است. وی از اولین کسانی است که تخت جمشید و دشت مرغاب و دیگر آثار پر عظمت دوران قبل از اسلام ایران را دیده و از آنها در سفرنامه خویش یاد کرده است. وی مثل بیشتر تاریخ‌نویسان نکوشیده است که سفرنامه خود را تنها وقف جنگ‌ها و جدال‌ها و تعریف شاهان و بزرگان کند، بلکه عمیقاً جامعه ایران عهد صفوی و عادات و رسوم و افکار و عقاید آنها را شناخته به ما نشان داده است. کتاب به پنج بخش تقسیم و هر بخش فصولی چند را دربرمی‌گیرد. کتاب اول مسافرت به ایران است وی در این بخش از مسکوکات ایران، پرورش شتر و طبیعت و اقسام مختلفه آن و کاروانسراها سخن می‌گوید. کتاب دوم شرح طرق مختلفی است که از طریق آن می‌توان از ایالات جنوبی عثمانی و صحرای کبیر از پاریس به اصفهان، پایتخت ایران مراجعت کرد. کتاب سوم به شرح سفر ششم وی به ایران می‌پردازد و نیز کتاب چهارم به شرح مملکت ایران اختصاص دارد. وسعت ایران و تقسیم ایالات آن، مذهب ایرانیان، مذهب گبرها، ابنیه ایران، جلقا، در آداب عروسی آرامنه از موضوعات مطروحه در این فصل می‌باشد. آخرین بخش کتاب به وضع تاریخی و سیاسی ایران اختصاص یافته است. از جمله نژاد و سلسله صفوی و وقایعی از سلطنت شاه سلیمان صفوی، طبقات اجتماعی جامعه ایرانی، مزاولت و عروسی ایرانیان، مرگ و آداب کفن و دفن ایرانیان، عادات و اخلاق ایرانیان و روش حکومت ایران.

۴- حسینی، خورشاه بن قباد / تاریخ ایلیچی نظام شاه / تصحیح: محمدرضا نصیری و گوایچی هانهدا / اول / انجمن آثار و مفاخر فرهنگی / تهران ۱۳۷۹ / ۴۳۷ صفحه

نویسنده از مورخان ایرانی است که به دربار نظام شاه دکنی رفته و از آنجا با سمت ایلیچی‌گری به دربار شاه طهماسب صفوی وارد شده است. سپس بیش از یک سال به همراه شاه طهماسب به گرجستان و نواحی دیگری سفر کرده و از نزدیک با اوضاع دربار سلسله صفوی آشنا شده است. مدت اقامت طولانی وی در دربار صفویان [۱۹ سال] بر اهمیت اطلاعاتی که نویسنده در باب سلسله صفوی ارائه می‌کند، می‌افزاید. کتاب او تاریخی است عمومی که تا سال ۹۷۲ ق. را دربرمی‌گیرد. مصححان تنها بخش مربوط به صفویه اثر را تصحیح کرده‌اند. به استثنای اهمیتی که اطلاعات ارائه شده در این کتاب در باب تاریخ صفویه داراست، از حیث ارتباطاتی که نویسنده با نظام شاهیان، داشته است، مباحث مفیدی را در باب تاریخ هند مطرح می‌کند. کتاب با پیشگفتاری از دکتر عبدالحسین نوایی، مقدمه مصححان به متن اصلی وارد شده و دارای تعلیقات، فهرست‌های راهنمای اشعار و آیات و نیز لغات و اصطلاحات می‌باشد.

۵- خطایی، سیدعلی اکبر / خطای نامه / به کوشش: ایرج افشار / دوم / مرکز اسناد فرهنگی آسیا + مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی / تهران ۱۳۷۲ / ۵۶۲ صفحه

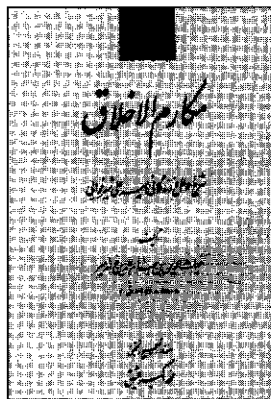
یکی از مهم‌ترین مباحث مطروحه در پهنه تحقیقات ایرانی، بررسی تاریخ روابط فرهنگی میان ایران و چین است. از عصر تیموری، شرح مسافرت هیأتی برجای مانده که در سال ۸۲۵ هـ. ق. از طرف شاهرخ تیموری به دربار چین

رفتند. غیاث‌الدین نقاش تفصیل آن را ضبط کرده و در کتب زبده‌التواریخ حافظ ابرو و مصلح‌السعدین و مجمع‌البحرین عبدالرزاق سمرقندی آمده است که البته به عنوان یکی از پیوست‌های این کتاب، «خطای نامه» ذکر شده است. پس از نوشته غیاث‌الدین، مهم‌ترین مأخذ فارسی در عصر صفوی مقارن سال ۹۲۲ هـ. ق. کتاب خطای‌نامه می‌باشد. نام اثر از بی‌تی در درون متن استخراج شده است. مؤلف شخصی است به نام سیدعلی اکبر با تخلص خطایی. وی به استناد ذکری که از سلطان سلیم‌بن بایزید عثمانی در خطبه کتاب آورد؛ کتاب را در زمان سلطنت آن پادشاه تألیف و به نام او صادر کرده و مدیحه‌ای هم در حق او در همان خطبه آورده است. گویا سیدعلی اکبر بازرگانی بوده که براساس قواعد کشور چین در آن عهد، به عنوان ایلیچی سفر کرد و احترامات مخصوص این طبقه در حق او رعایت شد. مؤلف و دوازده نفر از همراهانش در مدت سفر فقط به سیاحت یک بخش چین موفق شدند و گویی در همین ایام، بیست و شش روز به زندان می‌افتند. علت این امر، درگیر شدن یکی از همراهان وی با مردی تبتی و کشته شدن آن مرد بوده است. سفارت، به معنی سفر کردن سیدعلی اکبر، مقارن عصر حکمرانی شاه اسماعیل صفوی است. اطلاعاتی که مؤلف در این کتاب از سرزمین چین در اوایل قرن دهم هجری بدست می‌دهد، بسیار مغتنم و بعضی از مطالب آن منحصر به فرد و کمیاب است. کتاب پس از مقدمه شصت صفحه‌ای دکتر افشار با خطبه مؤلف در بیست و یک باب آغاز می‌شود و مؤلف طی آن از مباحثی چون «در بیان راه‌های خطایی» در بیان دین‌های مختلف ایشان، در بیان شهرها، در بیان لشکرها، در بیان ملک شهادی خاقان چین، بیان هنرهای عجیب، در بیان قانون آنها، در میان نگارخانه چین، بیان دوازده قسم ملک خطایی، در بیان عید مردمان خطایی و... سخن به میان می‌آورد. پس از فهرست اعلام مربوط به خطای‌نامه، کتاب دارای شش پیوست گرانقدر می‌باشد که عبارتند از متن ترکی قانون نامه چین، خطایی، سفرنامه چین از غیاث‌الدین جمشید، غرائب و عجائب خطای نوشته عبدالرزاق سمرقندی، عجائب اللطائف ترجمه ترکی سفرنامه غیاث‌الدین - سفرنامه ایلیچیان خطای، جنگ چینی یا سفینه «پوسی»، نام شهرهای چین در زبانهای فارسی، عربی.

خطای‌نامه

مجموعه اسناد، سندها، کتب خطی مسافر شاه اسماعیل صفوی در چین

ایرج افشار

۶- خواندمیر، غیاث‌الدین / مکارم الاخلاق / تصحیح: محمد اکبر عشیق / اول / میراث مکتوب / تهران ۱۳۷۸
خواندمیر، یکی از دانشمندان و مورخان سرآمد قرون نهم و دهم هجری (۹۴۲-۸۸۰ ه. ق) است که اثر حاضر را به منظور قدردانی از یاور و حامی خود «امیرعلی شیرنویسی» در بیان سجایای اخلاقی و ذکر خدمات او تألیف نموده است. در این کتاب از عنایت نویسی به علما و شعرا و نویسندگان و ذکر صفات پسندیده او، همچنین خدمات، احوال و سرانجام مرگ وی سخن می‌رود. مصحح کتاب مقدمه‌ای در شرح زندگانی و آثار خواندمیر، همچنین تعلیقاتی مفصل شامل معرفی شهرها، آثار، بناها و چهره‌های ادبی، فرهنگی و هنری و سیاسی دوران یاد شده افزوده است. در پایان کتاب فهرست آیات، احادیث، ابیات، معماها، نام‌ها، اصطلاحات دیوانی، نام افراد، طایفه‌ها، فرقه‌ها، جای‌ها، کتب و مشخصات مراجع مندرج است.

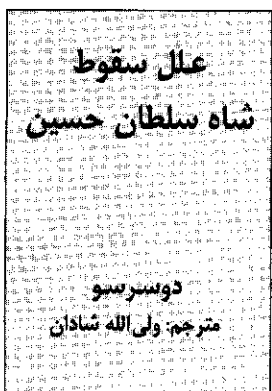
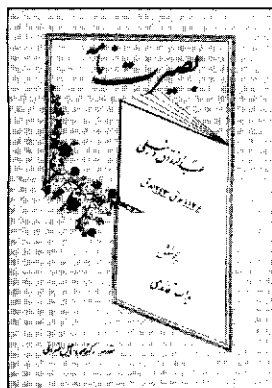
۷- دلاواله، پی یثرو / سفرنامه دلاواله / مترجم: محمود بهفروزی / اول / قطره / تهران ۱۳۸۰ / جلد
پیثرو دلاواله جهانگرد ایتالیایی به کشورهای مصر، شام و هند مسافرت کرده و در سال ۱۰۲۶ ه. ق. نیز به ایران آمده، در بعضی از مسافرت‌های شاه عباس، از ملتزمان رکاب بوده است. او مطالب مشروح و معنایی در سفرنامه خود به رشته تحریر درآورده است. این سفرنامه در مجموع از سه بخش و هر بخش آن شامل هجده نامه است. نامه‌هایی که وی برای دوست خویش در ناپل نوشته است. هجده نامه اول مربوط به آغاز سفر تا ورود به ایران هجده نامه دوم مربوط به اقامت در ایران و هجده نامه بخش سوم مربوط به وقایع و حوادثی است که پس از خروج از ایران تا رسیدن به رم برایش پیش آمده است. از نظر حجم، بیش از نیمی از محتوای کتاب را بخش دوم دربرگرفته است. زیرا دلاواله شش سال از دوازده سال سفر خویش را در ایران اقامت داشته است. شایان ذکر است قبل از این چاپ، برای اولین بار، چهار نامه از هجده نامه مربوط به ایران با ترجمه شجاع‌الدین شفا به سال ۱۳۴۸ به چاپ رسید که به همان شکل در سال ۱۳۷۰ نیز مجدداً توسط انتشارات علمی و فرهنگی چاپ شد. اما ترجمه حاضر متن کامل سفرنامه دلاواله است.

۸- ذنبلی، عبدالرزاق / بصیرت‌نامه / مصحح: یدالله قانلی / اول / اناهیئا / تهران ۱۳۶۹ / ۲۳۶ صفحه
نویسنده کتاب نادبویدا کروسینسکی لهستانی‌ال‌اصل است و در عنوان جوانی وارد ارتش شد. پس وارد فرقه نیوعی گردید بر زبانهای شرقی تسلط یافت. آنگاه به سال ۱۷۰۷ میلادی به هیأت مبلغان مسیحی ایران درآورده و به همراه اسقف اعظم فرانسه به عنوان مترجم او به دربار شاه سلطان حسین صفوی داخل

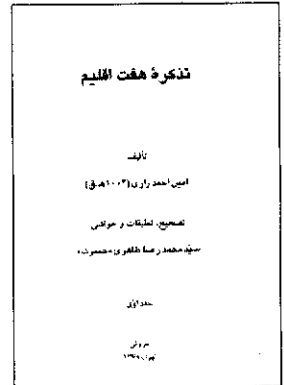
شد. حضور او در دربار سلطان صفوی، مقارن است با محاصره اصفهان توسط افغانه از این رو اطلاعات تثبیت شده در این اثر که خاطرات مؤلف می‌باشد دارای ارزشی فراوان در باب چگونگی سقوط اصفهان می‌باشد. این اثر با عناوینی چون بصیرت‌نامه و خاطرات کروسینسکی نیز به طبع رسیده است. مؤلف در نگارش خاطرات خویش از گفتارهای شفاهی افغانهایی که در اصفهان حضور یافته بودند، نیز سود جسته است. در بخش ضمائم توضیحاتی آمده و چند سطر از عاقبت زندگی اشرف افغان نیز بیان شده است. فهرست اعلام و فهرست مأخذ، در پایان کتاب آورده شده است. شایان ذکر است که گزارش و تصحیح خلاصه‌ای از این کتاب براساس متن اصلی گزارش کروسینسکی توسط دکتر سیدجواد طباطبایی در سال ۱۳۸۲ صورت گرفته که مشخصات آن از این قرار است: سقوط اصفهان به روایت کروسینسکی، بازنویسی: سیدجواد طباطبایی، نگاه معاصر، چاپ اول، ۱۳۸۲، ۹۲ ص، ۱۰/۰۰۰ ریال.

۹- دوسرسو / علل سقوط شاه سلطان حسین / مترجم: ولی‌الله شادان / اول / کتاب سرا / تهران ۱۳۶۴
پادشاهی شاه سلطان حسین یورش افغانه ساکن قندهار، از مهم‌ترین حوادث تاریخ چند هزار ساله ایران است. ترجمه حاضر به این موضوع تاریخی پرداخته است. این ترجمه از کتابی است به زبان فرانسه به نام «تاریخ آخرین شورش در ایران». در دو جلد به قطع کوچک که یک بار در پاریس به سال ۱۷۲۸ و در

همان سال برای بار دیگر در لاهور به چاپ رسید. در چاپ پاریس نام مؤلف صریحاً در آغاز کتاب نیامده است ولی در دیباچه ذکر شده که این کتاب به استاد یادداشت‌های کیش کروسینسکی و مقالات روزنامه‌های آن زمان نوشته شده است. در کتابشناسی تمدن ایرانی که به سال ۱۳۵۶ توسط دکتر پاکدامن و دکتر ابوالحمید در چاپخانه دانشگاه تهران به طبع رسید، معلوم گردید گردآورنده این اثر کشیشی به نام دوسرسو بوده است. کروسینسکی اصل خاطرات خود را برای رئیس مبلغان سویدی خاور به نام فلریو فرستاده بود و او آنها را برای کشیشی دیگر به نام دوسرسو داد تا این خاطرات را با

اخبار و روزنامه‌های آن زمان تکمیل کند. دوسرسو ترتیب خاطرات را بر هم زده و مطالبی از روزنامه‌ها بر آن افزوده است. در این اثر مانند هر نوشته دیگری، اشتباهاتی دیده می‌شود ولی اهمیت آن بسیار ناچیز است. چند مورد از این نقائص را می‌توان چنین ذکر کرد: آوردن روایات سست در باب اصل و نسب افغانان، صفی میرزا را فرزند مهم‌تر سلطان حسین خواندن در حالی که او فرزند دوم شاه بوده است و... فصول کتاب به مباحثی چون اخلاق شاه سلطان حسین، ملت افغان، بازگشت میرویس، جانشین میرویس، گریه و سوگواری شاه سلطان حسین و...

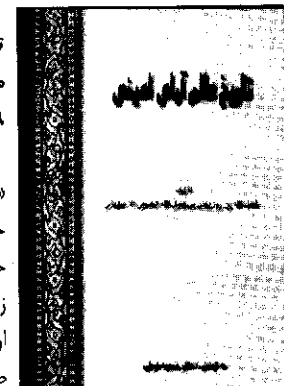
۱۰- رازی، امین احمد / تذکره هفت اقلیم / تصحیح: سیدمحمدرضا طاهری (شهباب) / اول / سروش / تهران / ۱۳۷۸ / جلد ۳

امین احمد رازی از ادیبان قرن دهم هجری است. پدرش، خواجه میرزا احمد، به فرمان شاه طهماسب اول به سمت کلانتری ری منصوب شد. وی در این شهر به دنیا آمد و پس از چندی راهی هندوستان شد و طولی نکشید که به دربار «جلال‌الدین اکبر» راه یافت.

تذکره نگاشته شده توسط او با زمینه‌های تاریخی و جغرافیایی به ترتیب هفت‌گانه تقسیم‌بندی شده و مشتمل است بر شرح حال بیش از ۱۵۶۰ تن از شعرا، همچنین فضلا و سلاطین که شاعر بوده‌اند. تألیف کتاب به سال ۱۰۰۲ ه. ق. پایان یافته است. اثر در سه جلد تصحیح شده که در جلد اول به شعرای اقلیم اول و ثانی و ثالث پرداخته شده، جلد دوم تنها به ذکر دقایق حیات و سبک شاعری شاهان اقلیم رابع و در جلد سوم شعرای ۳ اقلیم باقیمانده بازشناخته شده است. کتاب با اعلام تاریخی و نام کتب و نیز رسالات و امکنه در ۱۸۰۳ صفحه به اتمام رسیده است.

۱۱- روزبهان خنجی، فضل‌الله / تاریخ عالم‌آرای امینی / به کوشش مسعود شرقی / اول / خانواده / تهران / ۱۳۷۹

تاریخ عالم‌آرای امینی تألیف «ابوالخیر فضل‌الدین روزبهان بن خنجی» از منابع تاریخی دست اول حکومت ترکمانان آق‌قویونلو، به‌ویژه زمان حکومت سلطان یعقوب (فرزند اوزون حسن) و اوایل به قدرت رسیدن صفویان (به‌ویژه اقدامات شیخ جنید، شیخ حیدر و شاه اسماعیل و حوادث دوران آنها) به شمار می‌آید. مخالفت و کنیه مؤلف سنی و متعصب کتاب نسبت به دودمان صفوی مشهور و در مطالب کتاب مشهود است. مهم‌ترین مباحث و موضوعات تاریخی کتاب عبارت‌اند از: اوزون حسن و خصوصیات او؛

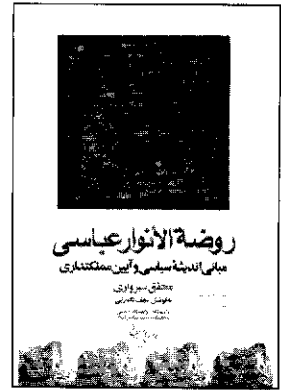
اختلافات پس از مرگ او بر سر جانشینی وی؛ چگونگی به قدرت رسیدن سلطان خلیل؛ فرزند و جانشین اوزون حسن و اقدامات وی برای استحکام سلطنت خویش؛ مبارزات سلطان یعقوب (برادر سلطان خلیل و فرزند سوم اوزون حسن) برای دستیابی به قدرت؛ اوضاع سیاسی و اجتماعی مناطق تحت حکومت سلطان یعقوب، فتوحات او و نحوه اداره قلمرو حکومت سلطان یعقوب و سرکشی‌های زمان وی و سرکوبی مخالفان از سوی او به شکل مفصل و مشروح؛ شیخ صفی‌الدین اردبیلی و بازماندگان او؛ شرح مبارزات شیخ جنید و شیخ حیدر برای کسب قدرت سیاسی و نظامی؛ قدرت و نفوذ اخلاقی شیخ جنید و شیخ‌حیدر در مریدان خویش و وصلت این دو با خانواده اوزون حسن، جنگ‌های آنان با شروانشاهان، حمایت سلطان یعقوب از شروانشاهان و کشته شدن شیخ جنید و شیخ حیدر. ظاهراً این کتاب تصحیح تک نسخه اصلی کتاب است. در تصحیح حاضر، متن اصلی در دوبخش تدوین شده و در پایان هر دو بخش یادداشت‌های مصحح، عمدتاً شامل شرح برخی واژه‌ها یا توضیح برخی اصطلاحات و نکات ادبی آمده است:

۱۲- سانسون / سفرنامه سانسون / ترجمه: محمد مهرداد / اول / گل‌ها / اصفهان / ۱۳۷۷ / ۱۷۲ صفحه

سانسون کشیش و مبلغ فرانسوی بود که در سال ۱۶۸۳ م / ۱۰۹۵ ه. ق. مقارن با سلطنت شاه سلیمان صفوی برای ترویج دین مسیح به ایران آمد. وی از آنجا که سال‌هایتمادی در ایران ماند، زبان فارسی را آموخت و اطلاعات دقیقی را درباره آداب و رسوم ایرانیان و وضع دربار و حکومت از آنچه

خود ناظر و شاهد آن بوده، ارائه کرده است. این سفرنامه در سال‌های قبل توسط دکتر تقی تفضلی به چاپ رسیده بود. اما توضیحاتی که مترجم جدید، در ابتدای این اثر آورده خود مبین تفاوت این ترجمه با ترجمه قبل و انگیزه‌های وی برای ترجمه جدید این اثر می‌باشد. اثر با نامه مترجم انگلیسی به عالی‌جناب بارینگتون در سه فصل آغاز می‌شود. در فصل اول سانسون به معرفی پادشاه ایران و طبیعت و احوال او و خصوصیات اخلاقی وی، توجه به مسیحیان و نیز برخی از طبقات جامعه مثل روحانیون، صدور خاص و عام، حدود اختیارات آنها، پرداخته، نیز توضیحاتی در باب طایفه صوفیان، ابتدای تأسیس این طریقت، کاخ پادشاه و... ارائه کرده است. فصل دوم از نظر مطالعه تاریخ سیاسی ایران عصر سلیمان صفوی، دارای ارزشمندی خاصی بوده و نیز در فصل سوم در باب قوانین قضایی و دادگستری ایران در عصر سلیمان صفوی سخن گفته است. کتاب مزین به تصاویری از شاه سلیمان، یک زن ارمنی، لباس‌های ایرانی، کاخ عالی‌قاپو و... گشته که از منابعی چون اصل همین سفرنامه، آلبوم شاردن، سفرنامه کمپفر برگرفته شده است.

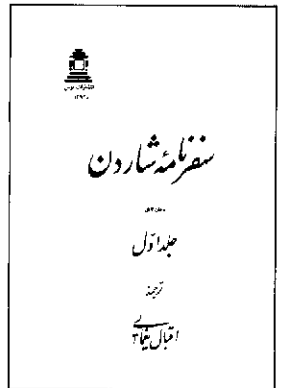
۱۳- سبزواری (محقق)، میرمحمدباقر /
روضه الانوار عباسی / به کوشش: نجف
لکزایی / اول / بوستان کتاب قم / تهران
۱۳۸۱ / ۸۴۸ صفحه

محقق سبزواری در این اثر پس از بیان مقدمه‌ای در دو فصل، نوشته‌اش را به دو بخش تقسیم کرده و در قسم اول از ۷ باب سخن رانده است از جمله در ذکر بعضی مواضع سودمند و تذیه و تغییر و فساد و انقلاب دنیا، در توبه و بازگشت در مراعات فرایض و سنن، در بیان تحصیل ایمان، در ذکر بعضی اخلاق شریفه نفسانیه، در مراعات حقوق اقارب و در ذکر امر به معروف و نهی منکر. قسم دوم نیز از ۵ باب فراهم آمده است که عبارتند از: در تعدد آداب و سنن پادشاه، در تدبیر و سلوک پادشاه نسبت به طبقه اهل قلم، در آداب تدبیر پادشاه نسبت به سایر طبقات، ذکر بعضی قوانین کلیه که متعلق به ملک است و... اثر با فهرست آیات، احادیث، اشعار، سلاله‌ها و قبایل، کتبه امکانه و کتابنامه به اتمام می‌رسد.

۱۴- شاردن، ژان / سفرنامه شاردن /
ترجمه: اقبال یغمایی / اول / توس /
تهران ۱۳۷۲ / ۵ جلد

ژان شاردن سیاح معروف فرانسوی از اهالی پاریس و پدرش جواهر فروش بود. شاردن در سال ۱۶۶۵ م. برای خرید جواهر عازم هند شرقی شد. پس از عبور از ایران به هند رسید. در فاصله ۱۶۶۷-۱۶۶۴ م. دو بار به ایران سفر کرد و در هر نوبت شش سال در ایران اقامت نمود. وی زبان فارسی را فراگرفت و از حمایت

شاه عباس دوم برخوردار گردید. در این مدت اوضاع سیاسی، اقتصادی، اجتماعی ایران را به دقت ثبت کرد. نقاشی که همراه او بود، تصاویر نفیسی از بناهای تاریخی و لباس‌های آن زمان تهیه کرد. نهایتاً وی به سال ۱۶۷۰ م. به فرانسه بازگشت و کتاب «تاجگذاری شاه سلیمان صفوی» را منتشر کرد. ترجمه فارسی سفرنامه شاردن در مقاطع جداگانه صورت پذیرفته است. نخست قسمت مربوط به تاجگذاری شاه سلیمان به فارسی چاپ شد و قسمت مربوط به اصفهان را حسین عربی ترجمه و چاپ کرد. مجموع سیاحتنامه شاردن را مترجم پرکار مرحوم محمد لوی عباسی به زبان فارسی برگردانده است. در ترجمه اقبال یغمایی، برای نوشتن برخی نکات و اصطلاحات و الفاظ متداول، ذیل برخی صفحات در آخر هر مجلد، یادداشت‌هایی آورده شده است. کتاب در پنج جلد با موضوعاتی چون اسقف اعظم، مراسم ازدواج و مذهبی، لباس روحانیت بپاسه‌ها، دعاها، مقدس و نهایتاً از پاریس تا تبریز در جلد اول آغاز و با توضیحاتی در باب عصر سلیمان در جلد پنجم به اتمام می‌رسد. در نهایت باید گفت از میان سیاحتی که به ایران آمده‌اند کسی که توانسته جامع‌ترین شرح را درباره اوضاع اجتماعی و سیاسی

ایران بنویسد، بدون تردید، شاردن است. سیاحتنامه شاردن در شمار مفصل‌ترین و مهمترین سیاحتنامه‌هاست و از مفیدترین منابع تاریخ عصر صفویه به حساب می‌آید. در پایان جلد پنجم توضیحات مترجم در مورد ابهامات متن و اعلام تاریخی آن شامل بیش از یکصد صفحه شده که این بخش خود بر ارزش کار ترجمه افزوده است.

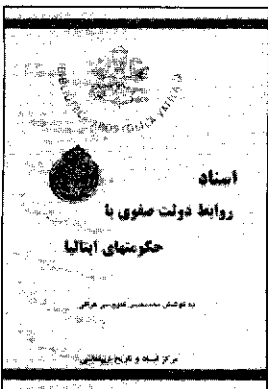
۱۵- صفوی، اسماعیل / خطایی شاه
اسماعیل، دیوان شعر / به کوشش:
رسول اسماعیل‌زاده / اول / الهدی /
تهران ۱۳۸۰

دیوان و اشعار منسوب به «شاه اسماعیل صفوی خطایی» در این کتاب با مقابله چند نسخه خطی تصحیح و به چاپ رسیده است. کتاب حاوی چند بیت فارسی و در مجموع شامل اشعاری به زبان ترکی است که در آن عمدتاً عقاید و اصول تشیع بازگو می‌شود. مصحح کتاب توضیحاتی ادبی و تاریخی به صورت زیرنویس فراهم آورده و در پایان کتاب، فرهنگ لغات ترکی به ترکی برخی واژه‌ها و اصطلاحات مشکل اشعار ضمیمه شده است. فهرست منابع، فهرست مندرجات، سخن ناشر به ترکیب و عکس چند صفحه از نسخ خطی پایان بخش کتاب است.

۱۶- کاووسی عراقی، محمدحسن /
استناد و روابط دولت صفوی با
حکومت‌های ایتالیا / اول / وزارت امور
خارج / تهران ۱۳۷۹

در این کتاب، استاد و مدارک مربوط به مناسبات سیاسی ایران در دوره صفویه با سه دولت ایتالیایی فراهم آمده است. این استاد با استناد به آرشیو اسناد تاریخی کشور واتیکان، کتابخانه واتیکان و آرشیو فلورانس تدوین شده و ذیل سه بخش با این عناوین به طبع رسیده است. روابط ایران با ونیز در دوره صفویه، «روابط ایران و دوک‌نشین توسکانا (فلورانس) در زمان صفویه» و «روابط ایران و پاپ دوم (واتیکان) در زمان صفویه»

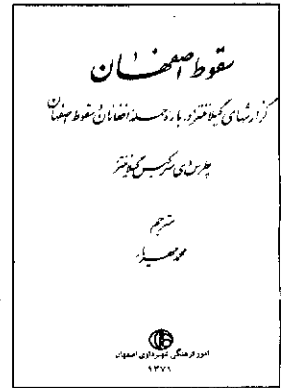

۱۷- فیگوتروا، دن گارسیا / سفرنامه
دن گارسیا فیگوتروا / ترجمه: غلامرضا
سمیعی / اول / نشر نو / تهران ۱۳۶۳

نویسنده در این اثر شرحی مفصل از تاریخ سیاسی - اجتماعی، راه‌ها، بناها، باغ‌ها، بازارها، مساجد، کاروانسراها و آب انبارهای نواحی جنوبی و مرکزی ایران و دیگر عجایب و غرایب زمینی و دریایی سفر ده ساله خویش آورده است. نویسنده در خلال سفرنامه از بسیاری دیده‌ها و کاروانسراها نام برده که اکنون اثری از

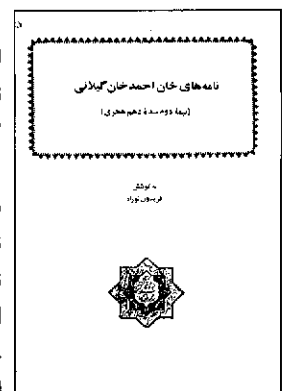

آنها بر جا نیست. نام برخی از این امکنه را که در هیچ منبعی نمی‌باشد، مصحح از طریق قیاس و در غیر این صورت، عین املاء کتاب را تقلید کرد. و اصل را در پانوشت آورده است. از گوا تا هرمز، از هرمز تا لار، شهرلار، از لار تا شیراز، شهر شیراز، از شیراز تا اصفهان، قزوین، سیمای شاه و بازگشت عناوین برخی از فصول این اثر می‌باشند.

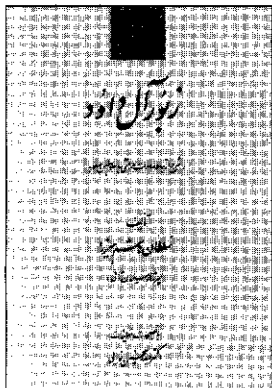

۱۸ - گیلاننتز، بطروس دی سرکس / سقوط اصفهان (ترجمه: محمد مهریار / دوم / امور فرهنگی شهرداری اصفهان / اصفهان ۱۳۷۱ / ۱۶۲ صفحه
گویی از سرگذشت زندگانی گیلاننتز اطلاع زیادی در دست نیست. وی نیز شرح حال خود را ثبت نکرده و تنها منبع ما درباره او همان گزارش‌هایی است که گیلاننتز به نگارش آنها اقدام کرده است. به هر حال آنچه مسلم است حضور او در ایران مقارن شورش افاغته و انقراض سلسله صفویه در رشت می‌باشد. وی شرح حوادث آن دوران را از زبان کسانی که از نواحی مختلف به گیلان فرار کرده بودند، شنیده و یادداشت کرده است. اثر با مقدمه و توضیحات دکتر لاکهارت و مقدمه مترجم انگلیسی، مطالب گزارش‌های ارائه شده آغاز می‌گردد سپس به ترجمه خود گزارشات پرداخته شده است. ضمائم نیز که اولی در باب سقناخ ها و دومی در باب ارامنه بوده، توسط مترجم ارائه گشته است. فهرست نام کسان، مکان‌ها و نام کتب آخرین صفحات این ترجمه را از آن خود کرده است.

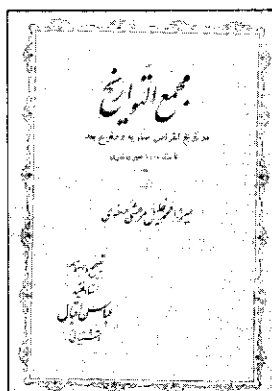
۱۹ - گیلانی، احمد خان / نامه‌های احمد خان گیلانی / به کوشش: فریدون نوزاد / اول / بنیاد موقوفات افشار / تهران ۱۳۷۳ / ۳۳۶ صفحه
احمدخان گیلانی آخرین فرد دودمان کارکیا از سلاطین گیلان است. او نسبت خانوادگی با شاه طهماسب صفوی نیز داشته است. آشنایی وی با علوم و ادبیات عصر خویش از وی شخصیتی جالب توجه ساخته است. بانوجه به اهمیت منطقه گیلان از نظر سیاسی و اقتصادی در سراسر دوران صفوی، مجموعه متون و نامه‌های این اثر، نقش بسیار ویژه‌ای را در حل ابهامات مربوط به نقش سیاسی، تاریخی این منطقه در روزگار صفوی داشته است. کتاب پس از یادداشت کوتاه دکتر افشار و شرح زندگانی احمد خان که توسط دکتر نوایی به نگارش در آمده است، وارد محتوای متن شده و دارای ۹۸ نامه می‌باشد. مصحح، متن نامه‌ها را از متن منشآت موجود در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران فراهم آورده است. اثر دارای ۳ پیوست نیز می‌باشد. پیوست اول شامل ۱۰ نامه دیگر از احمدخان است که از منبعی دیگر گردآمده‌اند. پیوست دوم توضیحاتی در باب محتوای نامه‌ها ارائه کرده.

و در پیوست سوم اشخاص تاریخی نام برده شده در نامه‌ها معرفی می‌گردند. فهرست‌های راهنما، آخرین بخش کتاب را شامل می‌شود.

۲۰ - محمدهاشم میرزا / زبور آل داوود / تصحیح: عبدالحسین نوایی / اول / میراث مکتوب / تهران ۱۳۷۹
زبور آل داوود به قلم «محمدهاشم میرزا» معروف به «شاه سلیمان ثانی» است. وی پس از فروپاشی سلسله صفوی سلطنتی چهل روزه یافت. اما خلع و کور گردید.
«شاه سلیمان ثانی» در این کتاب اجداد، اولاد و احفاد، همچنین پیوندهای سببی و نسبی میان سادات مرعشی و سلاطین صفوی را معرفی می‌کند. چنان که خود می‌نویسد: «کسی از گذشتگان این سلسله فرصت نیافت و به این فکر نیفتاد که نسب‌نامه‌ای نوشته، بعضی وقایع و نوشتجات را در ضمن آن مندرج سازد که شاید ضرور شود. لهذا در این وقت این بنده درگاه الله، ابن سیدمحمد میرزای ملقب به شاه سلیمان ثانی، محمدهاشم را به خاطر رسید و لازم دانست که کیفیت انساب و مجملی از احوال و سواد، وقفنامهجات و نوشتجات املاک و مستغلات وقفی را تذکره نماید که هرگاه بعد از این احدی از اولاد مطلبی خواهدد معلوم نمایند، توانند و از کیفیت احوال اجداد خود استحضار یابند و نسبت با یکدیگر را دانند...»
کتاب با «تعلیقات»، شامل یادداشت‌های مصحح، استادعبدالحسین نوایی، فهرست اعلام و فهرست جای‌ها و کتاب‌ها به پایان می‌رسد.

۲۱ - مرعشی، محمدخلیل میرزا / مجمع التواریخ / تصحیح: عباس اقبال اشتهرانی / دوم / طهوری / تهران، ۱۳۶۲.
تحولات سیاسی مربوط به حاکمیت صفویان و انتقال آن به دولت افشار از مقاطع بسیار مهم تاریخ ایران بوده است. پس از انتقال این حاکمیت، تلاش‌هایی برای بازگرداندن حاکمیت قبلی از سوی قزلباشان صورت گرفت، چگونگی مواجهه قزلباشان با سقوط دولت صفوی از مسائل مهم مورد بحث در منابعی است که در عصر پس از حاکمیت صفوی به نگارش درآمده‌اند. از آن جمله کتاب مجمع‌التواریخ نگاشته شده توسط یکی از منسوبان خاندان صفوی همین میرزا محمدخلیل مرعشی صفوی است. دوره زمانی اثر از ۱۱۲۰ هجری تا ۱۲۰۷ یعنی از حرکات ناراضیانه میرویس، سر دسته افغانان غلجایی تا آغازین سال‌های برآمدن قاجارها را در برمی‌گیرد. کتاب حاضر از دو قسمت تشکیل شده است. بخش اول مقدمه مصحح و سپس متن کتاب را در برمی‌گیرد. عباس اقبال در مقدمه، پس از شرحی کوتاه درباره مؤلف به معرفی آثاری

پرداخته که از دوره موردنظر گزارش ارائه کرده‌اند. وی زبور آل داوود را از جمله آثار مربوط به این دوره می‌داند.

۲۲- مطراق چی، نصح / بیان منازل /

ترجمه: رحیم رئیس‌نیا / اول / سازمان میراث فرهنگی تهران ۱۳۷۹

سلیمان قانونی، سلطان عثمانی، در سال‌های ۴۲-۳۶/۹۴۰-۱۵۳۳ به ایران لشکرکشی کرده از طریق خوی، تبریز، زنجان، سلطانیه، همدان و قصرشیرین، تا بغداد پیش رفته سپس از راه شهر زور، بانه، بوکان، مراغه و سعیدآباد، به تبریز بازگشت و آن‌گاه در تعقیب شاه طهماسب صفوی یک بار دیگر تا نزدیکی همدان کشانده شد و سرانجام از طریق تبریز، خاک ایران را ترک کرد. «نصح مطراق چی»، از همراهان سلطان، ضمن به دست دادن گزارشی از این لشکرکشی، اغلب منزل‌های مسیر حرکت اردوی عثمانی را نقاشی کرده و در کتاب خود «بیان منازل سفر عراقین سلیمان خان» آنها را ثبت کرده است. کتاب حاضر که براساس اثر مذکور شکل گرفته مشتمل است بر مقدمه‌ای درباره آثار و احوال مطراق چی، نگاهی به لشکرکشی‌های سلطان سلیمان و سایر سلاطین عثمانی به اروپا و قلمرو صفویان، خلاصه‌ای از تاریخچه مناسبات سیاسی - نظامی - فرهنگی ایران و عثمانی در نیمه نخست سده ۱۶ م. شرح لشکرکشی سلطان سلیمان به عراقین و تعیین موقعیت و مشخصات منازل بین راه براساس کتاب «بیان منازل» چاپ سازمان تاریخ ترک در سال ۱۹۷۶، و سرانجام تصاویر رنگی منازل سفر عراقین، شامل ۲۶ تصویر از نصح مطراق چی که در آنها موقعیت جغرافیایی و مشخصات و امکانات هر منزل مشخص شده است. بنابراین، بخشی از محتوای کتاب حاضر را معرفی، ترجمه، بازآفرینی و تصاویر رنگی کتاب «بیان منازل سفر عراقین سلیمان خان» اثر نصح مطراق چی تشکیل می‌دهد و بخش دیگر را خلاصه‌ای از تاریخ نظامی امپراتوری عثمانی، به ویژه سلطان سلیمان و مناسبات آنها با صفویان را در برمی‌گیرد.

۲۳ - منشی، محمدیوسف / تذکره

مقیم خانی / تصحیح: فرشته صرافان / اول / میراث مکتوب / تهران ۱۳۸۰
«تذکره مقیم خانی» تألیف

محمدیوسف منشی، دبیر دیوان حاکم خودمختار بلخ (تألیف حدود سال ۱۱۱۶ ه.ق) یکی از منابع قدیمی ماوراءالنهر مقارن دوران صفوی است که برای اطلاع از رویدادهای تاریخی، فرهنگی و اجتماعی ماوراءالنهر در عهد شییبانیان و اشترخانیان (۱۱۱۶-۹۰۶ ه.ق) حائز اهمیت است.

کتاب در یک مقلمه و سه مقاله تألیف شده است. در مقدمه نخست آبا و اجداد چنگیزخان معرفی می‌شود و به گونه‌ای خلاصه، چگونگی به قدرت رسیدن و حمله به ایران و تقسیم

ممالک بین فرزندان او بازگو می‌شود، سپس اولاد «جوجی» معرفی می‌شوند و سرانجام این معرفی به ابوالخیر خان (پایه‌گذار حکومت ازبکان در آسیای میانه) و فرزندان او، تا محمدشیبانی یا شیبیک خان ازبک منتهی می‌گردد تا بدین ترتیب، این مدعا اثبات شود که شیبانی خان از اولاد و احفاد جوجی و چنگیز است. مقاله اول که به اختصار نگارش یافته درباره وقایع سال‌های ۱۰۰۶-۹۰۵ است. یعنی زمانی که سلسله شیبانیه بر ماوراءالنهر حکومت می‌کرد. در این بخش این مطالب آمده است. چگونگی تار و مار آخرین سلاطین تیموری و تسخیر ماوراءالنهر به دست محمد شیبانی، کشته شدن محمد شیبانی به دست شاه اسماعیل صفوی، به حکومت رسیدن عیبدالله خان (بسرعموی شیبانی)، یورش بابر از سلاطین تیموری هند به ماوراءالنهر و شکست او، به سلطنت رسیدن عیبدالله خان و پسرش عبدالمؤمن خان (از سلاطین مقتدر ازبک)، ذکر نسب آنان که به جانی بیک می‌رسد و درگیری‌هایی که این دو امیر با شاهان صفوی، به ویژه شاه طهماسب و شاه عباس داشته‌اند، ذکر ارتباط آنها با سلاطین عثمانی و دشمنی با شاهان صفوی مقاله دوم. وقایع سال‌های ۱۱۱۴-۱۰۰۹ را شامل می‌گردد یعنی زمانی که سلسله اشترخانیه بعد از شیبانیه بر ماوراءالنهر حکومت می‌کردند. این مقاله بیان مفصلی است از سلسله اشترخانیه و چگونگی انتقال سلطنت از شیبانیه به آنان که بخش عمده کتاب را تشکیل می‌دهد. مقاله سوم مختصری است از وقایع حکومت سید محمد مقیم خان، نوه سبحان قلی که در سال‌های ۱۱۱۹-۱۱۱۴ در بلخ خودمختار شد و کتاب حاضر به درخواست او نگارش یافت. «در کتاب حاضر از ظلم و بیداد خانان و حاکمان دست نشانده آنان سخن فراوان است... محمد یوسف درباره درویش صاحب نفوذ (رهبران طریقت‌های درویشی) سخن می‌راند... همین طور یک نمونه در مورد به حکومت رسیدن کامل درویشان در یک ناحیه وجود دارد... در این کتاب درباره خوشنویسان و شاعران آن روزگار ماوراءالنهر اخباری ذکر شده که در دیگر منابع یافت نمی‌شود و در مورد کتیبه‌های ساختمان‌ها و معماری آنها و آرایش کتاب‌ها اطلاعات مهمی به دست می‌دهد.» کتاب همچنین متضمن اطلاعاتی درباره ساختار و نحوه حکومت، روابط اجتماعی و اقتصادی، نهادهای دولتی، ارتش و جنبه‌های دیگر است. صفحات پایانی به فهرست‌های مختلف آیات، لغات و ترکیبات، ماده تاریخ‌ها، مکان‌ها و نام‌ها اختصاص یافته است.

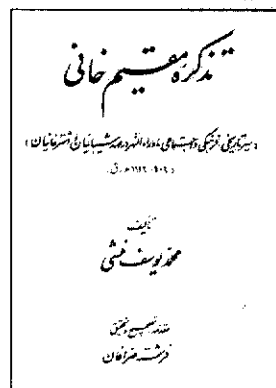
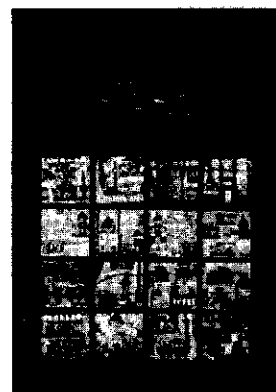
۲۴- میبیدی، حسین بن معین الدین / منشآت میبیدی / فروهر / اول / میراث مکتوب / تهران ۱۳۷۶ / ۳۲۶ صفحه

حسین بن معین الدین میبیدی، ریاضیدان و حکیم قرن نهم و اوایل قرن دهم هجری در شیراز به تحصیل علم پرداخت به واسطه شاگردی منطقی و فلسفه‌دانی چون جلال الدین دوانی، در این علوم مشهور گشت.

منشآت میبیدی

حسین بن معین الدین میبیدی

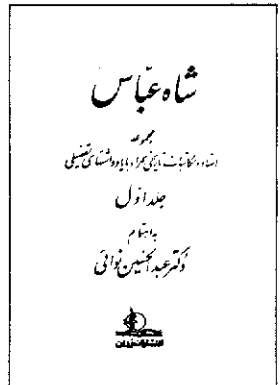
میراث مکتوب

همانطور که از نام اثر برمی آید، مجموعه یازده نامه با محتوای اخلاق، سیاست، اجتماع و نثر قرن نهم است. به واسطه منصب قضاوت نویسنده، بخشی از اطلاعات موجود در این منشآت، به ذکر مقام دیوانی و ارتباط‌های او با بزرگان و فرمانروایان روزگار خویش، اختصاص یافته است. گویا وی را متهم به کفرگویی کرده بودند و این برخاسته از شرایط خاص سیاسی - اجتماعی روزگار نویسنده و نحوه ارتباطات وی با رجال زمان خویش بوده است. قاضی مبدی در برخی از این نامه‌ها از بدخواهان و سعایت‌کنندگان خویش شکایت می‌کند. کتاب دارای مقدمه مصحح و نیز واژه‌نامه، تعلیقات و فهرست‌های اعلام می‌باشد.

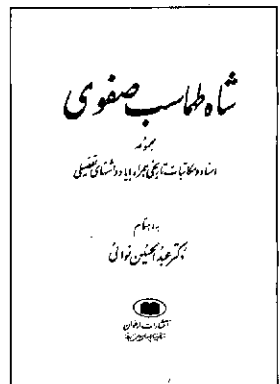
۲۵- نوایی، عبدالحسین / شاه‌عباس: مجموعه مکاتبات و اسناد تاریخی / به اهتمام عبدالحسین نوایی / سوم / زرین / تهران ۱۳۶۷ / ۲ جلد در یک مجلد، جلد سوم مجزا چاپ شده است.

در جلد اول شرحی راجع به اوضاع ایران در عهدشاه محمد خدابنده و روابط خارجی ایران با همسایگانش آورده شده است. سپس متن نامه‌های مبادله شده بین شاهان صفوی و سلاطین عثمانی و بزرگان رجال قرار دارد. جلد دوم که به عصر شاه عباس اختصاص دارد. از اسناد و مدارک روابط بین شاه عباس و دو پادشاه عثمانی یعنی مراد سوم و محمد سوم سخن می‌گوید. طبیعی است که اطلاعات موجود در این دو اثر، بخش عمده‌ای از مسائل مربوط به روابط خارجی ایران عصر خدابنده و عباس صفوی با شاهان روزگار خویش را در برمی‌گیرد. جلد سوم مشتمل است بر آخرین اسناد و مدارک سیاسی که در فاصله چهل و دو سال، سلطنت شاه عباس اول با ممالک آسیایی و اروپایی مبادله شده است، شرح سلطنت سلطان احمد عثمانی، روابط شاه عباس با او، شرح آشنایی شاه عباس با آنتونی شرلی، چگونگی اعزام هیأت سیاسی با سرپرستی حسینی بیگ و آنتونی شرلی به دربار کشورهای اروپایی و شرح روابط پادشاهان گورکانی هند با سلاطین صفوی. هر جلد این مجموعه با فهرست راهنما و فهرست اعلام خاتمه می‌یابد.

۲۶- نوایی، عبدالحسین / شاه طهماسب صفوی: مجموعه اسناد مکاتبات تاریخی / به اهتمام عبدالحسین نوایی / دوم / زرین / تهران ۱۳۶۸.

از مجموعه اسناد و مکاتبات سیاسی و فرمان‌های رسمی و سلطنتی ایران، این اثر که اختصاص به دوران شاه طهماسب صفوی دارد، سومین مجلد می‌باشد. کتاب پس از

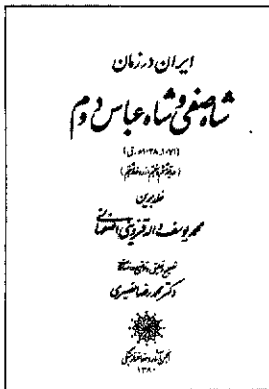

پیشگفتار دکتر نوایی، به فرامین و نامه‌های طهماسب صفوی خطاب به سلاطین عثمانی و پادشاه ازبک و هندوستان و رجال اختصاص یافته است. از آنجایی که اسناد و مدارک به عنوان منابعی دست اول در تحقیقات تاریخی به حساب می‌آید. این مجموعه نیز ارزش خویش را در تتبعات مربوط به عصر صفوی داراست زیرا که بخش مبهمی از تاریخ روابط خارجی ایران در عصر طهماسب صفوی با تکیه بر این اسناد آشکار می‌گردد. دکتر نوایی بخش عمده‌ای از این اسناد را از منشآت فریدون بیگ و منشآت حیدر ایواغلی اخذ کرده‌اند. فهرست‌های راهنمای اثر، کمک شایان توجهی به محققان تاریخ سیاسی صفویه در به دست آوردن اطلاعات محتوایی برخی از نامه‌ها می‌کند.

۲۷- واله قزوینی، محمد یوسف / ایران در زمان شاه صفوی و شاه عباس دوم / تصحیح: محمدرضا نصیری + هانه اول / انجمن آثار و مفاخر فرهنگی / تهران ۱۳۸۱

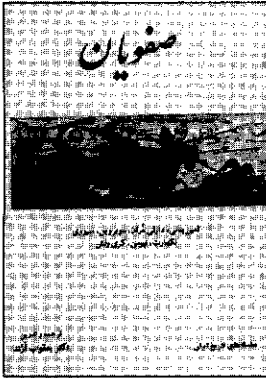
«خلدبرین» تألیف «محمدیوسف واله قزوینی اصفهانی» از جمله کتاب‌های مهم تاریخی است که در عصر صفوی به رشته تحریر درآمده است. کتاب تاریخ عمومی مفصلی است که مطالب آن در هشت

«روضه» تدوین شده و طی آن، مؤلف تاریخ ایران و اسلام را از عهد پیامبران و پادشاهان پیش از اسلام تا روزگار صفویان شرح داده است. «روضه» هشتم که به تاریخ روزگار صفوی اختصاص یافته در هفت «حدیقه» تدوین شده است. نوشتار حاضر، مشتمل بر حدیقه‌های ششم و هفتم است که طی آن، وقایع مربوط به دوران سلطنت شاه صفی (۱۰۳۸ تا ۱۰۵۲ ه. ق.) و شاه عباس دوم (۱۰۵۲ تا ۱۰۷۱ ه. ق.) بازگو می‌شود. مؤلف کتاب واله اصفهانی در سال ۹۸۸ ه. ق. متولد شد و در دربار صفوی به کارهای دیوانی اشتغال داشت. در پایان عهد شاه عباس دوم و چندسالی از دوران شاه سلیمان، وزیر توپخانه شد. وی شعر می‌سرود و واله تخلص می‌کرد. واله در سال ۱۰۵۸ در لشکرکشی شاه عباس دوم به قندهار که به فتح آن شهر انجامید، حضور داشت. وی این کتاب را در سال ۱۰۷۸ (در زمان شاه سلیمان) به رشته تحریر کشیده است. مؤلف در تألیف کتاب هرچند از کتاب‌های ذیل عالم آرای عباسی و عباس نامه استفاده برده، اما از دیده‌ها و شنیده‌های خود نیز بهره جسته است. گفتنی است که حدیقه‌های اول تا چهارم روضه هشتم خلد برین در سال ۱۳۷۲ به تصحیح میرهاشم محدث به چاپ رسیده است.

ب: تحقیقات و پژوهش‌ها درباره ایران

شورش اتباع عثمانی و مرگ شاه عباس را در برمی‌گیرد.

۳۰ - بنانی، امین، دران، دوبروین و... / صفویان / ترجمه: یعقوب آژند / اول / مولی / تهران ۱۳۸۰ / ۳۷۶ صفحه

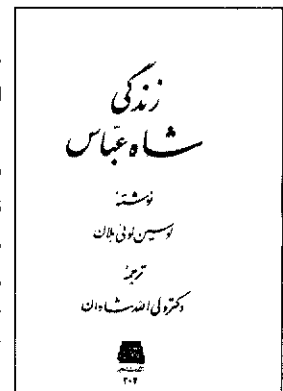
حکومتی که اسماعیل صفوی در اوایل قرن دهم برپا کرد یک حکومت تتوکراتیک مذهبی بر پایه تشیع بود. ایران تحت توجهات سلسله‌ای که شاه اسماعیل تشکیل داد، وارد عرصه جدیدی شد. از این رو دوره صفوی را مقطع مهمی در تاریخ ایران دانسته‌اند که ایرانیان با آن برای کسب هویت خود به تکاپو پرداخته‌اند. در

این پژوهش تمامی مسائل مربوط به ایران این دوره در حوزه توجه محققان قرار گرفته است. فصل اول آن در باب تاریخنگاری دوره صفوی است که توسط مترجم اثر به نگارش درآمده است. بیشتر بخش‌های کتاب - صفویان - نوشته راجر سیوری است از آن جمله اوضاع ایران در آستانه ظهور صفویان و ایران در روزگار صفویان. البته بخش ادبیات فارسی عصر صفوی نوشته «دوبروین» و مذهب فلسفه و علوم آن تألیف «نیومن» و هنرهای آن اثر «ولش» است. بخش سوم ساختار اجتماعی، اقتصادی عصر صفوی را در برمی‌گیرد که مؤلف آن امین بنانی است. در فصل چهارم تشکیلات کشوری و لشکری عصر صفوی مطرح نظر بوده و در این میان مناصب عمده دولت صفوی در عصر اسماعیل و تهماسب اول و تشکیلات ایالتی اوایل دولت صفوی و مقام خلیفه‌الخلفا در دوره صفوی توسط «سیوری» و منصب کلاتر توسط «لمبتن» و سپاه ایران در این عصر توسط «لاکهارت» به رشته تألیف درآمده است. کتاب صفویان با یک کتابشناسی و فهرست اعلام به اتمام می‌رسد.

۲۸ - آقاجری، سیدهاشم / کنش دین و دولت در ایران عصر صفوی / اول / بازشناسی ایران و اسلام / تهران ۱۳۸۰ / کتاب حاضر متن سخنرانی دکتر «هاشم آقاجری» در «مرکز بازشناسی اسلام و ایران» با عنوان «کنش دین و دولت در ایران عهد صفوی» است. وی در آن سخنرانی رابطه دین و سیاست یا دولت و نهادهای سیاسی و دینی عصر صفوی را بررسی کرده نیز تأثیر آن بر ایران معاصر و عوامل گرایش صفویان به تشیع و تأثیر آن بر مشروعیت آنان را ارزیابی می‌کند. وی بر آن است با تأمل در حوادث تاریخی عصر صفوی، به برخی از تنگنایهای فکری و سیاسی امروز پاسخ دهد. در پایان کتاب چند پرسش و پاسخ گردآمده است.

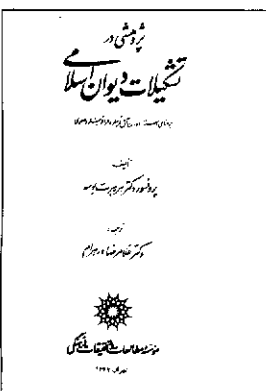
۲۹ - بلان، لوسین / زندگی شاه عباس اول / ترجمه: ولی الله شادان / اول / اساطیر / تهران ۱۳۷۵ / کتاب لوسین بلان در سال ۱۹۳۲ م. در پاریس نشر یافته است و گویی تنها نوشته بلان در باب تاریخ ایران می‌باشد. طبق نظر دکتر رازنهان در «کتاب ماه ویژه مطالعات صفوی» [شماره‌های ۳۷ و ۳۸] کتاب، بازنویسی همراه با دخل و تصرف آقای بلان است که با رعایت تقدم و تأخر مطالب و استفاده از بعضی اطلاعات اسکندریک اثر حجیم وی را در یک جلد به علاقه‌مندان مباحث تاریخی عرضه نموده است. مترجم در دیباچه خویش شرحی در باب سیر تحولات سیاسی جامعه ایرانی از جمله مغولان تا تشکیل دولت صفوی ارائه کرده و ذیل عنوان «درباره ترجمه کتاب» توضیحی در باب عالم‌آرای عباسی عرضه می‌کند. پیشگفتار مؤلف نیز مقدمه‌ای است پیرامون شناخت منشأ و پیدایش دولت صفوی و مسائل و مشکلاتی که شاه اسماعیل در آغاز با آن مواجه بود. بخش اصلی کتاب، همان ترجمه مطالب عالم‌آرای عباسی است.

البته با تصحیح دکتر افشار در پنج فصل که بخشی از آن به بیان مختصر و اجمالی از تحولات سیاسی و نظامی حکومت اسماعیل دوم و محمد خدابنده و نیز تاریخ جلوس عباس اول به تخت سلطنت و حوادث مربوط به استقرار و تثبیت حکومت وی می‌پردازد. در فصل سوم موضوعاتی نظیر لشکرکشی به گیلان و جنبش نقطویان؛ در فصل چهارم انتقال پایتخت به اصفهان و آمدن برادران شرلی بحث می‌شود. پنجمین فصل در باب سفارت کشیشان مسیحی و آزادسازی بحرین است. از فصل ششم تا یازدهم موضوعاتی چون حوادث گرجستان و کارتیل و مناسبات حکومت با والیان مسیحی، طوایف مختلف کرد، تصرف مکران و صلح استانبول، سفارت برادران شرلی، تصرف هرمز، انتقال آب کارون با حفر تونل کوه‌رنگه شورش قندهار،

۳۱ - بوسه، هربرت / پژوهشی در تشکیلات دیوان اسلامی بر بنیاد اسناد دوران آق‌قویونلو، قراقویونلو و صفوی / ترجمه: غلامرضا دره‌رام / اول / مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی / تهران / ۱۳۶۷ / ۴۱۹ صفحه

این کتاب تألیف پروفیسور «بوسه»، استاد و رئیس انستیتوی شرق‌شناسی دانشگاه کیل آلمان غربی است. وی علاوه بر زبان‌های اروپایی به زبان عربی و فارسی هم تسلط کامل داشت. به همین خاطر در این اثر از عهده‌ معرفی اسناد و مدارک تاریخ ایران به خوبی برآمده است و اصطلاحات اداری و مفاهیم تشکیلاتی را - که گاه فقط مخصوص عصر صفوی است - تشریح و تعریف می‌کند. کتاب پژوهشی در تشکیلات دیوان اسلامی باتوجه به اهمیت اسناد و مدارک تاریخی و سابقه تاریخی حفظ و نگهداری آنها در ایران طی سه دوره حساس تاریخ ایران یعنی آق‌قویونلو، قراقویونلو و صفوی را در برمی‌گیرد. خصوصاً عصر صفوی از آن حیث که از نظر حکومتی و تشکیلاتی تأثیری بسیار در سلسله‌های قرون

بعدی تاریخ ایران به جا گذاشته است. ارزشمند بودن اثر بوسه را تحقیق وی در زمینه‌های جدید از دانش تاریخ یعنی سندنشناسی و فرمان‌نویسی تکمیل می‌کند. کتاب در سه بخش به نگارش درآمده است. در بخش اول، سندنشناسی، مؤلف مباحثی چون وضع حفاظت اسناد، زمان‌بندی مدارک، چگونگی بوجودآمدن یک فرمان، نحوه صدور، نوع، اندازه، مهرخانه، اشکال مختلف مهرها و در نهایت تأیید، امضا و ثبت را مورد تفحص قرار می‌دهد. بخش دوم بررسی محتوای فرمان‌ها و تفاوت بین فرامین را در برمی‌گیرد. مفاهیم و اصطلاحاتی چون سیورغال و مسلمی در همین بخش مورد بررسی قرار می‌گیرد. توجه بوسه به فرامین موقوفه در آستان قدس رضوی مشهد و آستان حضرت معصومه (س) در قم از نکات جالب این فصل است.

بخش سوم (متن فرمان‌ها) مهم‌ترین مبحث کتاب را در برمی‌گیرد. مؤلف، بیست و سه فرمان را مورد بررسی قرار می‌دهد. نسخه اصلی فرامین نیازمند آشنایی و تسلط کامل به زبان فارسی کلاسیک و نیز آشنایی با اصطلاحات و مفاهیم دیوانی است که پروفیسور بوسه از پس این مهم برآمده است. تصویر فرامین، کتاب‌شناسی و نیز فهراس که در هشت بخش تنظیم شده، در انتهای کتاب قرار دارد. دکتر وره‌رام (مترجم اثر) با برقراری ارتباط و تماس با نویسنده اثر، توانسته است چند نکته تازه مؤلف را در فاصله ترجمه کتاب در متن بگنجاند.

۳۲ - بیانی، خانابا / تاریخ نظامی ایران، جنگ‌های دوره صفویه / اول / مرشد / تهران ۱۳۷۹
اثر حاضر شرحی است از جنگ‌های ایران در عصر صفویه که افزون بر آن، نویسنده به وضعیت جغرافیایی مرزها و ایالات، وضع مردم و سازمان ارتش دولت صفوی، همچنین تاریخ کوتاهی از هر کشور و دولتی که با ایران مرتبط و درگیر جنگ بوده، اشاره نموده است. مهم‌ترین جنگ‌هایی که تاریخ رویدادهای آنها در این کتاب بررسی شده عبارتند از: جنگ‌های ایران با عثمانی، ازبکان، هند، پرتغالی‌ها و اسپانیایی‌ها. شایان ذکر است که شرح جنگ‌های صفویان با هر یک از دولت‌ها و کشورهای ذکر شده با یک مقدمه تاریخی آغاز می‌شود. در پایان کتاب تعدادی عکس و فهرست اعلام آمده است.

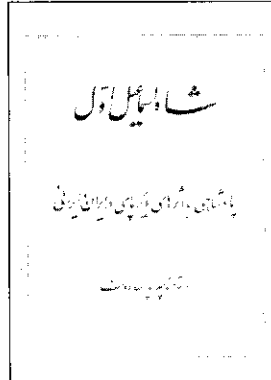
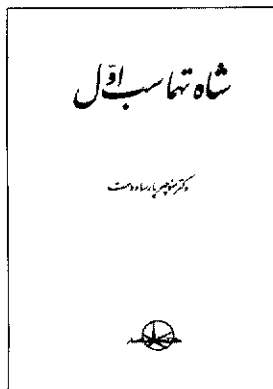
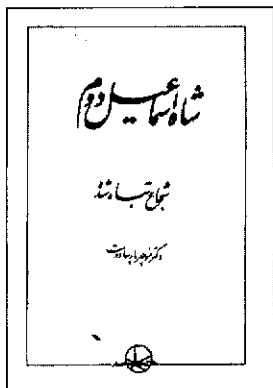
۳۳ - پارسادوست، منوچهر / شاه اسماعیل اول / دوم / سهامی انتشار / تهران ۱۳۸۱
اثر حاضر تحقیقی است مفصل درباره وجه مختلف زندگی، دوران حیات، سلطنت، سیاست و اقدامات شاه اسماعیل اول صفوی که در هفت بخش سازمان یافته است. کتاب با سخنی کوتاه در نقد و معرفی منابع اصلی تحقیق آغاز می‌گردد. بخش اول مروری است کوتاه بر تاریخ

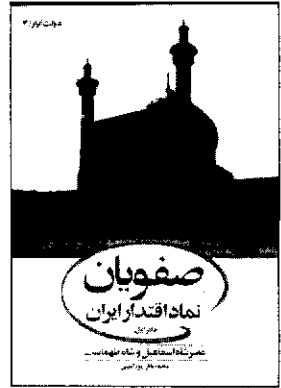

ایران پس از اسلام تا دوره تیموری و قبل از صفویه با تأکید بر تلاش و آرزوی ایرانیان برای احیاء استقلال خود، بخش دوم درباره چگونگی دستیابی صفویان به قدرت است که طی آن از منشأ و خانقاه و طریقت (تبار و نسب صفویان، اجدادشاه اسماعیل و اقدامات آنها و سرانجام تلاش آنها برای کسب سلطنت و قدرت) بحث شده است. بخش سوم به تاجگذاری و کشورگشایی شاه اسماعیل اختصاص یافته است. در بخش چهارم روابط شاه اسماعیل و عثمانی ارزیابی و گزارش می‌شود که همزمان با سلطنت دویادشاه عثمانی، بایزید دوم و سلیم اول بود. جنگ چالدران، علل شکست و نتایج آن یکی از مباحث اصلی این بخش است. بخش پنجم درباره سرگذشت شاه اسماعیل پس از جنگ چالدران است. مباحث بخش ششم درباره کشورداری شاه اسماعیل در دو بعد سیاست داخلی (تقویت ایرانیان) و سیاست خارجی است. در بخش هفتم، فرجام پادشاهی شاه اسماعیل بازگو می‌شود. کتاب با ضمائم، فهرست منابع و فهرست اعلام به پایان می‌رسد و در لابه‌لای صفحات عکس‌ها و نقشه‌های مربوط به مباحث چاپ شده است.

۳۴ - پارسا دوست، منوچهر / شاه اسماعیل دوم : شجاع تباہ شده / اول / شرکت سهامی انتشار / تهران ۱۳۸۱
در این اثر کوشش شده است تاریخی کروئولوژیک، در زمانی نزدیک‌تر به حقیقت نگاشته شود. کتاب به شش فصل تقسیم شده که از دلآوری و تباہی جوانی تا پادشاهی اسماعیل میرزا آغاز و سپس به اقدامات او چون کشتن شاهزادگان و کشورداری وی و نهایتاً مرگ ناپهنگام او پرداخته شده است. اثر دارای فهرست اعلام و کتابشناسی می‌باشد.

۳۵ - پارسا دوست، منوچهر / شاه تهماسب اول / اول / شرکت سهامی انتشار / تهران ۱۳۷۷ / ۱۰۳۰ صفحه
اثر یادشده به هفت بخش تقسیم شده که در آنها از سال‌های ناتوانی پادشاهی تهماسب و روابط وی با همسایگان و عثمانی، کشورگشایی تهماسب، کشورداری وی، رویارویی تهماسب با همایون شاه، حل مشکلات داخلی و سال‌های پایانی حکومت وی سخن رفته است. در این اثر به توضیح رویدادهای مهم، توجه خاص شده و سایر مطالب به اختصار برگزار شده است. کتاب دارای بخش ضمائم بوده که در آنها دستخط شاه اسماعیل اول، تهماسب اول، سام میرزا، بهرام میرزا، فرمان تهماسب به حاکم خراسان، نامه عبیدخان به شاه تهماسب پاسخ تهماسب به عبیدخان آورده شده است. فهرست نام کتب منابع و نیز فهرست اعلام آخرین صفحات کتاب را تشکیل می‌دهند.

۳۶ - پورامینی، محمدباقر / صفویان، نماد اقتدار ایران / اول / نورالاسجد / قم ۲ / ۱۳۸۱ جلد

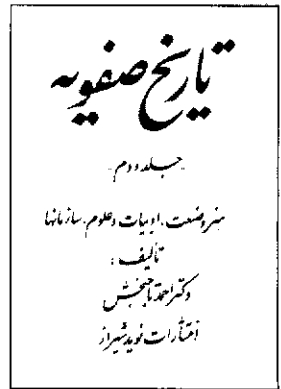
جلد نخست از چهار بخش عمده تشکیل شده و در زیر عناوین «بنیاد صفویان» از صفی‌الدین اردبیلی و دودمان وی و سازمان سرخ کلاهان؛ در زیر عنوان «شاه اسماعیل و بنیان حکومت» از جدال برای دگرگونی، آغاز دولت شیعی، میراث مذهب و حیات فرهنگی و همدلی، در زیر عنوان «شاه

تهماسب و استوارسازی دولت» از تثبیت سلطنت، دین‌داری و سیاست‌گذاری، کارآمدی عالمان و رونق ادب و هنر فارسی و در زیر عنوان «چالش در حاکمیت» از اسماعیل دوم و سرایشی سقوط، مذهب‌گریزی و پیامدها و محمد خدابنده و نابسامانی‌های فراگیر، صحبت شده است. بنابراین جلد نخست، به تحلیل اوضاع عصر اسماعیل و تهماسب اول می‌پردازد. جلد دوم توصیف ساختار این دولت از عصر عباس یکم تا آخرین زمامداران می‌باشد. مباحث جلد دوم عبارت‌اند از: شاه عباس و تجربه اقتدار، شاه صفی و آغازی برای رکود، شاه عباس دوم تلاش برای نوسازی، شاه سلیمان و روزگار کارهای بزرگ، شاه سلطان حسین و دولت ناپایدار و روایت غم بار فروپاشی. این نوشتار با عنوان «صفویان و اقتدار ایران» در دو دفتر شکل‌گیری تا زوال این خاندان را مورد بررسی قرار داده و گونه‌هایی از هماهنگی دین و دولت را برای مخاطبان جوان ارائه نموده است.

۳۷ - تاجبخش، احمد / تاریخ تمدن و فرهنگ ایران، تاریخ صفویه / اول / تهران ۱۳۷۸

هنر و صنعت، ادبیات و علوم، سازمان‌ها و جنبه‌های گوناگون حیات اجتماعی، فرهنگی، هنری و اقتصادی ایران در عصر صفویه مقولاتی هستند که در جلد دوم از کتاب «تاریخ صفویه» توصیف و تشریح شده‌اند. مطالب کتاب با عکس‌ها و تصاویر رنگی و سیاه و سفید متعدد همراه است. مهم‌ترین مباحث کتاب عبارت‌اند از: «هنر و

صنعت در عصر صفوی»، «معماری و آثار معماری»، «سفال و اقسام آن»، «کاشی‌کاری»، «فلزکاری»، «سکه‌ها و مدال‌ها»، «قالی و پارچه»، «قلمکاری»، «منسوجات گلدوزی»، «قلابدوزی»، «نقاشی»، «خط»، «تذهیب»، «مینیاتوری»، «خاتم‌کاری»، «شیشه‌سازی»، «موسیقی»، «آداب و رسوم»، «بازی‌ها و اعیاد»، «آموزش و پرورش»، «ادبیات و علوم»، «تجارت»، «کشاورزی»، «تشکیلات و سازمان‌های اداری»، «طبقات»، «مالکیت»، «دادگستری»، «قشون»، صفحات پایانی شامل فهرست منابع و فهرست نام‌هاست.

۳۸ - ثواقب، جهانبخش / تاریخ‌نگاری عصر صفویه و شناخت منابع و مآخذ آن / اول / نوید / شیراز ۱۳۸۰

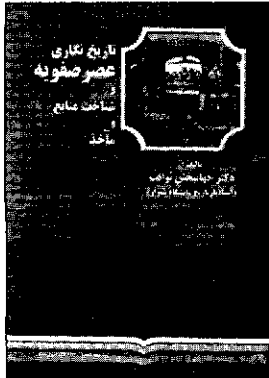
مجموعه حاضر تحقیق و تدوینی است در زمینه «تاریخ‌نگاری» و «منابع تاریخی» عصر صفویه. ابتدای کتاب مبحثی اجمالی است درباره مقوله «تاریخ‌نگاری» که در آن به روند شکل‌گیری «تاریخ‌نگاری اسلامی - عربی» و «تاریخ‌نگاری ایرانی»، خاصه

ویژگی‌های تاریخ‌نگاری عصر صفویه اشاره شده است. آن‌گاه منابع تاریخی ایران در عصر صفویه طی قرون دهم و یازدهم و دهه‌های نخستین قرن دوازدهم هجری قمری در اشکال مختلف معرفی می‌شود که عبارت‌اند از: تاریخ عمومی، تاریخ محلی، تک‌نگاری، تراجم احوال و حسب حال‌نویسی، تذکره‌ها و حماسه‌های تاریخی و نوشته‌های اداری که بسیاری از آنها به چاپ رسیده و تعداد زیادی همچنان به صورت نسخه خطی نگهداری می‌شوند. در ادامه، شرحی از سفرنامه‌ها و آثار مختلف اروپاییان با این ترتیب فراهم می‌آید:

ایتالیایی‌ها، پرتغالی‌ها و اسپانیولی‌ها، انگلیسی‌ها، هلندی‌ها، آلمانی‌ها، فرانسوی‌ها، لهستانی‌ها، ماموران و سیاحان روسی سپس منابع مربوط به تاریخ ایران اواخر صفویه و دوران افغانه، شامل منابع فارسی، ارمنی، گرجی و اروپایی معرفی و شرحی در باب عوامل انقراض صفویه ذکر می‌شود. منابع هندی، تورانی و ترکی نیز در بخش پایانی منابع و متون صفوی معرفی و بررسی شده است. در بخش دیگری از کتاب، کتاب‌شناسی توصیفی تحقیقات و نوشته‌های جدید درباره سلسله صفویه در دو قسمت فراهم آمده است: ۱- نوشته‌های اصلی شامل نوشته‌های فارسی و ترجمه، مآخذ خارجی، پایان‌نامه‌ها، مقالات فارسی و خارجی؛ ۲- منابع فرعی مشتمل بر منابع فارسی و خارجی و منابع عمومی است کتاب همچنین شامل این پوست‌هاست: اجناد صفویان، نهضت صفویان، خلاصه اقدامات شاه اسماعیل، صفویه پژوهان خارجی، صفویه پژوهان داخلی، فهرست منابع، شجره نامه‌ها، عکس‌هایی از شاهان صفوی، نقشه‌هایی از قلمرو صفویان، فهرست اعلام و تکمله.

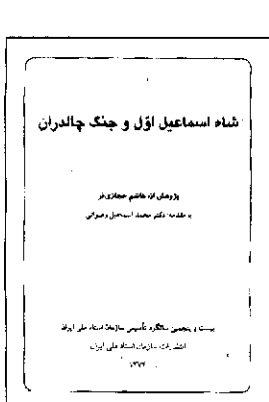
۳۹ - حجازی فر، هاشم / شاه اسماعیل اول و جنگ جالداران / اول / سازمان اسناد ملی ایران / تهران / ۱۳۷۴ / ۱۴۸ صفحه

بسیاری از تاریخ‌نگاران، تشکیل دولت صفوی را نقطه عطف حرکت‌های سیاسی و مذهبی تشیع می‌دانند و نبرد جالداران گواهی بر این مدعا است که در آمیختگی مذهب تشیع و میهن‌پرستی ایرانیان همواره رویدادها و حوادث شگرفی در تاریخ ایران پدید آورده

تاریخ‌نگاری عصر صفویه و شناخت منابع و مآخذ آن / اول / نوید / شیراز ۱۳۸۰

مجموعه حاضر تحقیق و تدوینی است در زمینه «تاریخ‌نگاری» و «منابع تاریخی» عصر صفویه. ابتدای کتاب مبحثی اجمالی است درباره مقوله «تاریخ‌نگاری» که در آن به روند شکل‌گیری «تاریخ‌نگاری اسلامی - عربی» و «تاریخ‌نگاری ایرانی»، خاصه ویژگی‌های تاریخ‌نگاری عصر صفویه اشاره شده است. آن‌گاه منابع تاریخی ایران در عصر صفویه طی قرون دهم و یازدهم و دهه‌های نخستین قرن دوازدهم هجری قمری در اشکال مختلف معرفی می‌شود که عبارت‌اند از: تاریخ عمومی، تاریخ محلی، تک‌نگاری، تراجم احوال و حسب حال‌نویسی، تذکره‌ها و حماسه‌های تاریخی و نوشته‌های اداری که بسیاری از آنها به چاپ رسیده و تعداد زیادی همچنان به صورت نسخه خطی نگهداری می‌شوند. در ادامه، شرحی از سفرنامه‌ها و آثار مختلف اروپاییان با این ترتیب فراهم می‌آید:

است. نوشته یادشده از یک مقدمه و سه فصل تشکیل شده است. در فصل اول نویسنده از زمینه‌ها و شرایط سیاسی پیش از روی کار آمدن شاه اسماعیل سخن گفته و در فصل بعد، به روی کار آمدن اسماعیل می‌پردازد. فصل سوم بحثی است درباره جنگ چالدران و تأثیر آن در اوضاع ایران که با چند نقشه جنگی همراه است و مشخص‌کننده وضع استقرار نیروهای طرفین در میدان جنگ است. فهرست اعلام منابع، آخرین بخش این اثر را تشکیل می‌دهد. مرحوم دکتر محمد اسماعیل رضوانی نیز بر این نوشته، مقدمه‌ای نگاشته است.

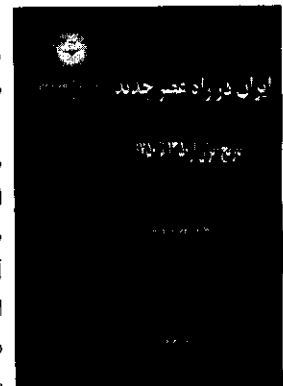

۴۰ - حسینی‌زاده، سیدمحمدعلی /
 علما و مشروعیت دولت صفوی / اول /
 انجمن معارف اسلامی تهران /

اثر حاضر از سه بخش تشکیل شده و بحث اصلی در فصل آخر آن مطرح می‌گردد که به معرفی علمای عصر صفوی و مسأله دولت مشروع در عصر غیبت می‌پردازد. نویسنده در فصول قبل، از ظهور و سقوط دولت صفوی و نیز نیروهای سیاسی این سلسله سخن رانده است. محقق کرکی و اندیشه سیاسی او، ابراهیم بن سلیمان قطیفی، شهید ثانی، مقدس اردبیلی و اندیشه سیاسی او، شیخ بهایی و دولت صفویه، اندیشه سیاسی ملاصدرا و همکاری علما با دولت صفوی، محقق سبزواری و آداب و قوانین کشورداری، فیض کاشانی و علامه مجلسی از بزرگان فقه و سیاست عصر صفوی بودند که در این اثر به بازشناسی اندیشه سیاسی آنان پرداخته شده است. در این پژوهش مؤلف در جست وجوی آن است که آیا فقها براساس دریافت‌های خود از منابع اسلامی، دولت صفوی را مشروع و برحق تلقی کرده‌اند یا خیر. اترداری ۱۰ پیوست است بخشی از آنها عبارتند از: فرمان شاه طهماسب به محقق کرکی، وقفنامه آب فرات، سه فرمان از شاه سلطان حسین، فرمان شاه عباس دوم مبنی بر آمدن فیض کاشانی به اصفهان و جواب فیض و ...

۴۱ - رویمر، هانس روبرت / ایران در
 راه عصر جدید / مترجم: آذر آهنچی / اول /
 دانشگاه تهران ۱۳۸۰

کتاب حاضر تحقیقی است گسترده درباره تاریخ و تحولات ایران از زوال ایلیخانان تا پایان سلسله صفوی، نوشته «هانس روبرت رویمر» (ایران‌شناس آلمانی - وفات ۱۹۹۷) که از دو بخش اصلی تشکیل شده است. بخش اول دوران قبل از تأسیس دولت صفوی را در برمی‌گیرد که شامل پنج فصل است: ۱-

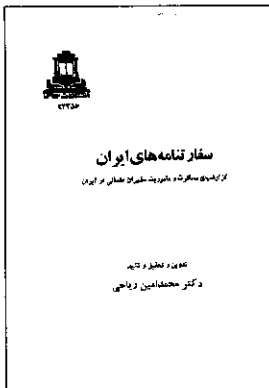

میراث دولت ایلیخانان ایران (جلایریان، آل اینجو، مظفریان و سربداران)، ۲- تیمور در ایران ۳- ایران در دوران جانشینان تیمور، ۴- اهمیت تاریخی تیموریان (نظام حکومتی، اوضاع

اقتصادی، جنبش‌های مذهبی و خدمات فرهنگی)، ۵- دو سلسله ترکمان در ایران (قراقویونلوها و آق‌قویونلوها). در بخش دوم کتاب، دوران صفویه در قالب هفت فصل بررسی می‌شود: ۱- از طریقت صوفی به پادشاهی (قدرت‌گیری و سلطنت شاه اسماعیل اول)، ۲- شاه تهماسب اول، ۳- بحران دولت صفوی (جانشینان شاه تهماسب تا بر تخت نشستن شاه عباس اول)، ۴- آغاز نوین و تثبیت اوضاع در عهد شاه عباس اول، ۵- جانشینان شاه عباس اول، ۶- انحطاط و زوال حکومت صفوی، ۷- دولت صفوی به عنوان پدیده تاریخی (ارزیابی عناصر و دستاوردهای اصلی دولت صفوی، به ویژه رسمیت مذهب تشیع، استفاده از نیروهای ترکمان، بهره‌گیری از نفوذ طریقت و ... جمع‌بندی مطالب و ارائه دیدگاه نویسنده). در پایان کتاب نشانه‌های اختصاری، فهرست منابع و تألیفات به فارسی و عربی و اروپایی و دیگر زبان‌ها، فهرست اعلام، اعلام جغرافیایی و نویسندگان منابع درج شده است.

۴۲- ریاحی، محمدامین / سفارتنامه‌های
 ایران / تدوین و تحقیق و تألیف: ریاحی
 / اول / توس / تهران ۱۳۶۸ / ۴۴۲
 صفحه

برای تنظیم تاریخی راستین، مورخان و پژوهندگان می‌بایست علاوه بر تأکید بر منابع اصلی تاریخ‌نگاری هر دوره، از منابع فرعی نیز سود جویند، بخش مهمی از این منابع فرعی را اسناد و نوشته‌های خارجی‌ها، تشکیل می‌دهد. کوششی که در تدوین این کتاب توسط

دکتر ریاحی به کار رفته، باتوجه به نقش بسیار مهم این دسته از منابع در تحقیقات تاریخی بوده است. این اثر مجموعه هفت گزارش از مسافرت و مأموریت هفت سفیر عثمانی است که از روزگار شاه سلطان حسین تا دوره فتحعلیشاه به ایران آمده‌اند و گزارش هر سفیر توسط خود او یا یکی از همراهانش تنظیم و بعد از پایان مسافرت به پادشاه یا صدراعظم عثمانی تقدیم شده است. این سفارتنامه‌ها اصیل‌ترین و معتبرترین اسناد برای تحقیق در روابط سیاسی دو کشور ایران و عثمانی در دوران موردبحث می‌باشد و نیز هرکدام تصویری روشن از احوال گذشته ما را پیش چشم مجسم می‌کند از آن جمله آشنگی وضع ایران و مقدمات انقراض صفویه در سفارتنامه احمد دری، قدرت نادر در سفارتنامه مصطفی نظیف، برهم خوردگی اوضاع ایران در نخستین روزهای پس از مرگ نادر در سفارتنامه رحمی، دربار کریم خان زند در سفارتنامه وهبی و اگرچه ارزش و اهمیت همه گزارش‌ها یکسان نیست اما باید دانست که بسیاری از تصمیمات سیاسی دولت عثمانی درباره روابط دو کشور بر بنیاد همین گزارشات استوار بوده است. برای آنکه درک محتوای سفارتنامه‌ها برای خوانندگان آسان‌تر گردد، پیش از هر گزارش، مقدمه‌ای توسط تدوین گر، درباره شناخت سفیر و اثر او و روابط دو کشور ایران و عثمانی انجام مأموریت آورده شده است که مجموع این مقدمه‌ها خود

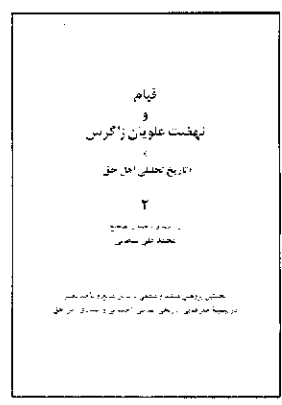
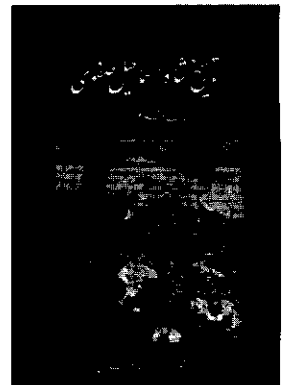
کتابی است مستقل درباره روابط سیاسی ایران و عثمانی. چون نخستین سفارتنامه مربوط به انقراض سلسله صفوی است و روابط ایران و عثمانی در آن سال‌ها و پس از آن، ریشه در اختلافات کهن دو دولت از ابتدای تشکیل دولت صفوی داشته است، روابط در قرون قبل و ریشه اختلافات با ایجاز کامل در مقدمه‌ای ذکر شده است. کتاب دارای پیوست‌هایی با عناوینی چون کشته شدن شاه طهماسب، رباط زعفرانی، حسنعلی خان معیرالممالک، مصطفی قلی خان شاملو... می‌باشد. تصاویر سفیران ماخوذ از دیوار یکی از تالارهای باغ نگارستان و نیز فهارس کتاب آخرین بخش‌های آن را تشکیل می‌دهند.

۴۳ - سرور، غلام / تاریخ شاه اسماعیل صفوی / مترجم: محمدباقر آرام + عباسقلی غفاری فرد / اول / نشر دانشگاهی / تهران ۱۳۷۴

کتاب حاضر علی‌رغم حجم اندک، تمام جوانب زندگی بنیانگذار این سلسله را به واسطه اهمیت تلاشی که اسماعیل جوان برای به دست گرفتن قدرت و تشکیل یک حکومت مقتدر مرکزی انجام داده است، با بی‌طرفی و نظم خاصی بررسی کرده، لیکن به مطالعه در باب مسائل اجتماعی و اقتصادی ایران این عصر نپرداخته است. با این حال نظام اداری ایران در فصلی مستقل معرفی گشته است. فصل اول با معرفی منابع آغاز و در فصول بعد به ترتیب اجداد شاه اسماعیل اول، اوایل زندگی او، جنگ‌های وی با فرمانروایان رقیب، جنگ‌های وی در شرق و روابط با عثمانیان، جنگ چالدران، شخصیت اسماعیل و سیستم اداره کشور توسط او پرداخته است. کتاب دارای سه پیوست، اول در باب آق قویونلوها، دوم حول وقایع تاریخی ایران در زمان اسماعیل، سوم کتابنامه می‌باشد. کتاب، رساله نویسنده برای اخذ درجه دکتری از دانشگاه اسلامی علیگره است.

۴۴ - سلطانی، محمدعلی / قیام و نهضت علویان زاگرس / اول / سهلا / ۲ / ۱۳۷۷ جلد / ۲۲۶ صفحه

جلد نخست این کتاب شامل پیشینه تاریخی و اجتماعی و جغرافیایی و اقتصادی باران اهل حق از دیرباز تا عصر صفویه بوده است. در این مجلد به قیام و نهضت علویان از آغاز صفویه تا عصر حاضر می‌پردازد. سیر تطور و قیام‌های علویان تندرو، از آغاز صفویه تا عصر حاضر براساس منابع و مأخذ معتبر فراهم آمده است و شامل کیفیت پیوند معنوی صفویه و اهل حق، پیوستگی و گسستگی خاندان‌های اهل حق با صفویه، عملکرد شاه اسماعیل صفوی با قیام‌گران اهل حق در سرزمین‌های اسلامی و حرکت‌های فرق منشعب از اهل حق است. نویسنده در نگارش، از منابع کردی نیز سود برده است.

۴۵ - سومر / فاروق / نقش ترکان آناتولی در تشکیل و توسعه دولت صفوی / مترجمین: دکتر احسان اشراقی + دکتر محمدتقی امامی / اول / گستره / تهران ۱۳۷۱

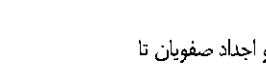
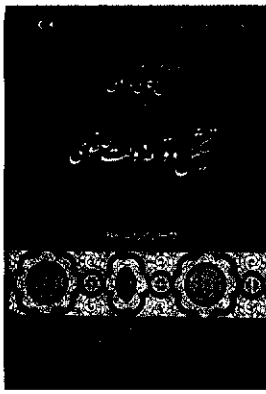
این کتاب اثری است از پروفسور فاروق سومر، استاد تاریخ دانشگاه استانبول که یکی از برجسته‌ترین پژوهشگران تاریخ و فرهنگ آسیای صغیر به شمار می‌رود. کتاب ثمره سالیان دراز مطالعه و تحقیق مؤلف در تاریخ

اجتماعی ایلات و عشایر ترک آناتولی است و سعی دارد نقش این ایلات در تشکیل دولت صفوی سپس توسعه آن را نشان دهد. کتاب پس از پیشگفتار و مقدمه مترجمان و نیز مقدمه فاروق سومر، به چهار بخش تقسیم شده است. بخش اول دوران شاه اسماعیل اول را دربر گرفته و از قبایلی صحبت می‌کند که در تشکیل دولت صفوی نقش داشته‌اند. بررسی این قبایل در دو حوزه قبایل بزرگ مثل روملو، استاجلو، نکلو، شاملو، ذوالقدر و نیز قبایل کوچک چون ورساق، چینی و... صورت گرفته است. در بخش دوم نیز که به عصر طهماسب اختصاص یافته، نقش قبایل در دو حوزه بزرگ و کوچک مورد توجه نویسنده بوده است. بررسی نقش قبایل در توسعه دولت صفوی در عصر شاه اسماعیل دوم و سلطان محمد خدابنده و نهایتاً شاه عباس یکم، دو فصل بعدی اثر را شکل داده است. مؤلف در هر یک از این بخشها کوشیده است تا پس از ذکر مقدمه‌ای در تاریخ سیاسی آنان، نام و نشان و محدوده سکونت و ساختار سیاسی اجتماعی هر یک از قبایل را روشن سازد و اطلاعاتی از ساختارهای اجتماعی آنها به دست دهد. به گفته مترجمین اثر «اگر از پاره‌ای موارد تعصب‌آمیز این تحقیق صرف‌نظر کنیم، کمتر اثری را سراغ داریم که با این وسعت و دقت از ترکان آناتولی که در آستانه تشکیل دولت صفوی و پس از آن به ایران مهاجرت کردند، سخن گفته باشد.»

حسن ختام کتاب شعری با مضمون عاشقانه و عارفانه از شاه اسماعیل اول و نیز فهرست اسامی کتب رجالی‌ها و اعلام می‌باشد.

۴۶ - سیوری، راجر / ایران عصر صفوی / ترجمه: کامبیز عزیزی / مرکز / تهران ۱۳۷۸

هدف راجر سیوری در کتاب حاضر بررسی فراگیر از تاریخ عصر صفویه است که در عین حال سعی دارد روند حاکم بر حوادث و جامعه عصر صفوی، همچنین علل ظهور و سقوط این سلسله را ارزیابی کند. دیدگاه اصلی سیوری در مورد صفویه این باور است که قدرت‌یابی صفویه در ایران حاصل سال‌ها «تدارک صبورانه ایندئولوژیک» از سوی تشکیلات صفویه است. در فصل نخست از منشاء و خاستگاه و اجداد صفویان تا

تأسیس دولت صفوی سخن گفته شده است. فصل دوم تحت عنوان «دین‌سالاری» به بررسی دوران سلطنت شاه اسماعیل اول (۲۴- ۱۵۰۱/۳۰- ۹۰۷) مؤسس سلسله صفوی اختصاص دارد. در فصل سوم که «اختلافات داخلی و دشمنان خارجی» عنوان گرفته تاریخ دولت صفوی از (۱۵۲۴ تا ۱۵۸۰ م / ۹۳۰ تا ۹۹۶) بررسی و ارزیابی شده است.

در فصل چهارم با «امپراتوری صفویه در اوج قدرت در دوران سلطنت شاه عباس (۱۶۲۹- ۱۵۸۸/۱۰۳۸- ۹۹۶) آشنا می‌شویم و در فصل پنجم (روابط ایران با غرب در دوران صفویه» را می‌خوانیم. «شکوفایی هنر در دوران صفویه» موضوع فصل ششم است و در فصل هفتم «سیمای اصفهان تا زمان شاه عباس» ترسیم شده است. تشریح و تبیین «ساختار اجتماعی و اقتصادی دولت صفوی» مقوله‌ای است که در فصل هشتم آمده است و در فصل نهم «حیات فکری دوران صفوی» بررسی شده است. آخرین فصل کتاب به تحلیل «علل و زمینه‌ها و چگونگی زوال و سقوط صفویان» اختصاص یافته است. صفحات پایانی کتاب مربوط به یادداشت‌های مؤلف و فهرست راهنماست.

۴۷- سیوری، راجر/ در باب صفویان / ترجمه: رمضان علی روح‌اللهی / اول / مرکز تهران / ۱۳۸۰

کتاب حاضر مجموعه مقالات «راجر سیوری» استاد و پژوهنده تاریخ صفویان است که در طول سال‌های مختلف نوشته شده و اینک در این مجموعه، ترجمه آن در چهار بخش سازمان یافته است. بخش اول گزارشی است از چگونگی قدرت‌گیری صفویان که از سه فصل تشکیل شده است: ۱- نزاع بر سر دستیابی به تفوق در ایران از پی مرگ تیمور ۲- مصلحتی صفوی در هرات و در سده پانزدهم میلادی (قاسم انوار)، ۳- تثبیت قدرت صفویان در ایران. مطالب بخش دوم که در چهار فصل تدوین شده مربوط به نظام اداری حکومت صفوی است. ۱- مناصب اصلی دولت صفوی در عهد شاه اسماعیل اول (۳۰- ۹۰۷ هـ. ق / ۲۴- ۱۵۰۱ م) ۲- مناصب اصلی دولت صفوی در عهد تهماسب اول (۸۴- ۹۳۰ هـ. ق / ۷۶- ۱۵۲۴ م) ۳- نکاتی در باب اداره امور ایالات امپراتوری صفویان متقدم ۴- زندگی اداری در عهد شاه تهماسب اول (۱۵۷۶- ۱۵۲۴ م). بخش سوم تحلیلی است در باب شکل‌گیری دولت واحد ملی مدرن در ایران عصر صفوی و رابطه دولت با دین و ملیت و اقتصاد.

این بخش از پنج فصل تشکیل شده است: ۱- ظهور دولت مدرن ایرانی در عهد صفویان ۲- دولت و حکومت صفوی ۳- تاملاتی در باب تمایلات انحصارطلبانه دولت صفوی ۴- افسانه شریک‌متنی سخت ملال‌آور و توان‌فرسا (تاریخ عالم آرای عباسی، نوشته اسکندر بیک منشی). آخرین بخش کتاب در قالب چهار فصل مربوط به «کشاکش‌های قومی و مسلکی» در جامعه این دوران است که عبارت‌اند از: ۱- منصب خلیفه‌الخلافا در عهد صفویان ۲-

واقعه غریبه‌ای از تاریخ صفویان (چهار اسماعیل دروغین) ۳- اهمیت قتل سیاسی میرزا سلمان (از وزرای عصر صفوی) ۴- تحصیلات و هنرهای قزلباشان. کتاب با یادداشت‌های مؤلف، فهرست اشخاص و مکان‌ها به پایان می‌رسد.

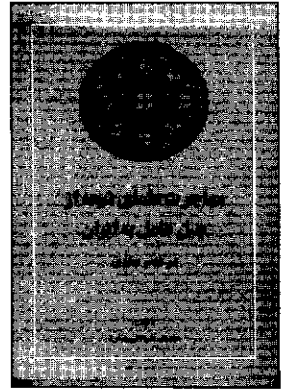
۴۸- صفت گل، منصور/ ساختار نهاد و اندیشه دینی در ایران عصر صفوی / اول / رسا/ تهران / ۱۳۸۱

اثر حاضر پژوهشی است درباره ساختار نهاد و اندیشه و تحولات دینی ایران در عصر صفوی (سده‌های دهم تا دوازدهم هجری قمری) که نگارنده تلاش می‌کند به این پرسش‌ها پاسخ گوید: در سال‌های فرمانروایی صفویان، ساختار سیاسی چگونه بود و چه پیوندی با ساختار دینی داشت؟ ساختار دینی در شکل نهادهای شده آن چه کارکردهایی

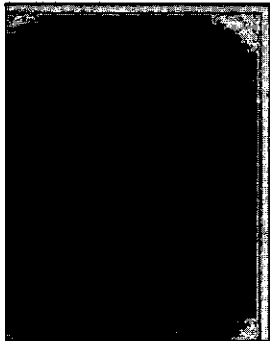
داشت و این کارکردها در ارزیابی عمومی چگونه دسته‌بندی می‌شود؟ درون مایه اندیشه نهاد دینی چه بود؟ گرایش‌های فکری اصلی این دوران چه بودند و هر یک از آنان چه تأثیر اجتماعی و سیاسی داشتند؟ ویژگی‌های اساسی ساختار نهاد دینی در حوزه آموزش، تعمیم تجربیات نهاد دینی و تکاپوهای اقتدار در آن چگونه بودند؟ نهاد دینی چه ساختار اقتصادی داشت و این ساختار چه تأثیری بر تکاپوهای آن می‌گذاشت؟ مهم‌ترین دستاوردهای علمی آن چه بودند؟ ساختار گروه‌های کوچک دینی چگونه بود؟ فصل مقدماتی کتاب کلیاتی است درباره منبع‌شناسی تاریخ‌نویسی ساختار دینی ایران عصر صفوی. موضوع فصل یکم، بررسی ساختار سیاسی و اجتماعی دولت صفوی، روند و تحولات آن به ویژه در سال‌های پایانی فرمانروایی است.

در فصل دوم چشم‌انداز فراگیر ساختار سخن دینی ایران در دوران صفوی بررسی شده در قالب چهار دوره از روند عمومی تحولات مربوط به ساختار دینی سخن به میان می‌آید. در فصل سوم ساختار اقتصاد دینی (نهاد اوقاف) و چگونگی پشتیبانی اقتصادی ساختار دینی و نقش ساختار سیاسی در آن بررسی می‌گردد، هم‌چنین انواع اوقاف صفوی و ساختار و کارکرد هر یک معرفی می‌شود. موضوع فصل چهارم، بررسی تحولات ساختار دیوانی دینی است که در آن، علاوه بر صحبت از پیدایی، ساخت و کارکرد مقام ملاباشی مناصب صدارت و شیخ‌الاسلامی و سایر مناصب نیز به بحث گذاشته می‌شود. در آخرین فصل، ساختار و کارکرد اندیشه‌ای نهاد دینی تحت چهار عنوان تشریح می‌گردد که عبارت‌اند از: کارکرد مشروعیت‌بخشی، کنش‌ها و واکنش‌های اندیشه‌ای، گرایش‌های سازگاران و ناسازگاران، و کارکرد بیرونی ساختار دینی که به پیدایی نسل جدید الاسلامان انجامید. کتاب با نتیجه‌گیری، کتابشناسی مفصل (شامل نسخه‌های خطی، منابع چاپی فارسی و عربی، پژوهش‌های فارسی و غربی و مقالات) و فهرست اعلام به پایان می‌رسد. گفتنی است کتاب حاضر، رساله دکتری نویسنده در رشته تاریخ از دانشگاه تهران بوده است.

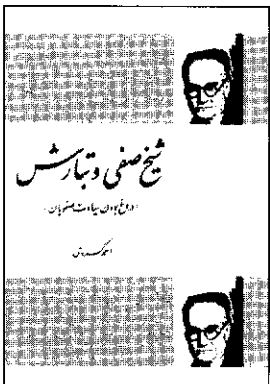
۴۹- فرهانی منفرود، مهدی/
مهجرت علمای شیعه از جبل عامل به
ایران/ اول/ امیر کبیرا/ تهران ۱۳۷۷
 هدف از این پژوهش، بررسی علل مهجرت علمای جبل عامل به ایران، کاوش در چگونگی عملکرد مهاجران به ویژه در پیوند با حکومت صفوی است که ضمن آن، نتایج و پیامدهای این مهجرت ارزیابی شده است. نگارنده در این کتاب می‌کوشد با اشاره به چگونگی دستیابی صفویان به قدرت و پایه‌های اصلی قدرت آنان، نقش و نفوذ مهاجران را در دولت صفویه ارزیابی کند. وی همچنین به سازگاری‌ها و سازگاری‌های مهاجران با صفویان اشاره می‌نماید. عناوین فصل‌های پنج‌گانه کتاب چنین است: «نظری به درون مایه‌ها و روند پیدایش نهضت صفوی»، «نهضت علمی تشیع در جبل عامل»، «مسائل عمومی و علل مهجرت علمای شیعه جبل عامل به ایران»، «مهجرت و حکومت صفوی» و «پیامدهای مهجرت علمای شیعه جبل عامل به ایران».

۵۲- فلور، ویلم/ برافتان صفویان،
برآمدن محمود افغان/ ترجمه: ابوالقاسم
سری/ اول/ توس/ تهران ۱۳۶۵
 برای فهم و شناخت رویدادهای دوران صفوی دسترسی به اسناد و مدارک مستند اروپاییانی که در آن دوران در ایران زندگی می‌کردند، بسیار لازم است زیرا بدون دسترسی به این اسناد نگارش تاریخ اقتصادی کاملی از قرن ۱۶ تا قرن ۱۸ میلادی در ایران بسیار پرخطا خواهد بود. بخشی از این اسناد و

مدارک در بایگانی کشور هلند قرار دارد. به همین سبب نگارنده به گردآوری آگاهی‌های موجود در اسناد و مدارک چاپ نشده هلندی پرداخته است. بیشتر اسناد و مدارک مربوط به دوره صفویه در هلند در بایگانی‌های واک (VOC) یا کمپانی هند شرقی هلند یافت می‌شود زیرا این کمپانی در دوران مورد بررسی مهم‌ترین طرف معاملات خارجی ایران بود و این موقعیت را تا پایان دوره صفوی برای خویش نگاه داشت. اگر چه بیشتر اطلاعات موجود در اسناد هلند جنبه اقتصادی و بازرگانی دارد، با این حال در برخی از موارد، نکات اجتماعی و تاریخی نیز از لابلای آنها قابل دسترسی است.

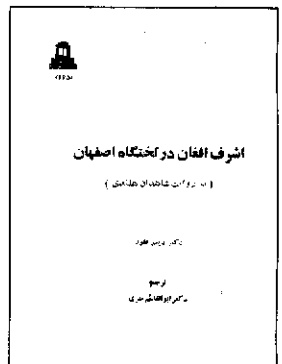
این مجموعه شاهد گزارش‌های شاهدان عینی در شهرهای کرمان، لار و بندرعباس مقارن سقوط دولت صفوی است و بطور پیوسته از تمام دورانی که افغان‌ها ایران را در اشغال داشته‌اند، سخن می‌گوید. اثر با پیشگفتاری تحت عنوان وضع سیاست داخلی ایران پیش از هجوم محمود افغان آغاز و در ۱۰ فصل به انجام می‌رسد. فصل اول به غارت و تاراج کرمان در سال ۱۷۱۹ م. و سپس به غارت لار و محاصره مجدد کرمان و بندرعباس اشاره می‌کند. در فصل پنجم یادداشت‌های روزانه محاصره اصفهان ارائه می‌گردد. جلوس محمود افغان نیز در بخش ششم بیان می‌شود. وضع شیراز، کرمان و بندرعباس، فصول انتهایی اثر را از آن خود ساخته است. فهرست نام کسان، جای‌ها، مناصب و مقام‌ها، سلسله‌ها، فرق و مذاهب و نیز اصطلاحات، بخش فهرست‌های این کتاب را تکمیل می‌سازد.

۵۳- کسروی، احمد/ شیخ صفی و
تبارش/ اول/ فردوس/ تهران ۱۳۷۹
 کتاب حاضر در سه گفتار به معرفی تبار و شجره شیخ صفی و سیادت خاندان صفویان اختصاص دارد. این نوشتار، نقد و تفسیری است بر کتاب «صفوه الصفا» نوشته «ابن بزاز». عناوین سه گفتار بدین قرار است: «صفوه الصفا و تاریخچه آن»، «تبار شیخ صفی‌الدین، شجره سیادت شیخ صفی» و «کیش شیخ صفی» کسروی در

۵۰- فلسفی، نصرالله/ جنگ میهنی
ایرانیان در چالدران/ اول/ هیرومند/ تهران/
۱۳۸۱/ ۱۳۸۱ صفحه
 بی‌شک تحقیقات تاریخی نصرالله فلسفی، استاد ممتاز دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران، در زمینه مطالعات صفویه‌شناسی از منابع پژوهشی بسیار مؤثر بوده است. این اثر شامل هشت مقاله تاریخی بوده که در تمام آنها، موضوع اصلی، جنگ چالدران است. استاد فلسفی در این اثر از روابط ایران و عثمانی در آغاز دولت صفویه و سپس بالا گرفتن آتش اختلاف بین این دو کشور در زمان حکمرانی سلطان سلیم‌خان عثمانی تا آنجا که منجر به لشکرکشی وی به ایران می‌گردد سخن می‌گوید. در همین بخش است که سخن از صفات سلیم‌خان می‌رود و نهایتاً حرکت سپاه عثمان به سمت ایران و ترتیب سپاه در چالدران، مقدمات نبرد و شرح جنگ موضوعات بعدی است تا آنجا که اثر با بخشی به نام روابط ایران و عثمانی پس از جنگ چالدران، به اتمام می‌رسد. فهرست منابع این اثر به معرفی بخش عمده‌ای از منابع اصلی تاریخ ایران صفویه کمک می‌کند.

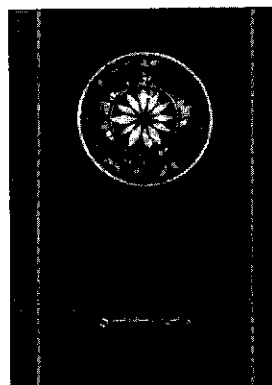

۵۱- فلور، ویلم/ اشرف افغان بر
تختگاه اصفهان/ ترجمه ابوالقاسم سری/
اول/ توس، تهران ۱۳۶۷/ ۲۳۳ صفحه
 کتاب حاضر که دنباله کتاب «برافتان صفویان و برآمدن محمود افغان» است، شرح رویدادهای مهم زمان حکمرانی اشرف را از دیدگاه نویسندگان شرکت خاوری هلند که در مطاوی کتاب اختصاراً واک (VOC) نامیده می‌شود، دربر دارد و از آنجایی که این شرکت خبرچینان را از میان

این پژوهش مستند به اسناد شواهد تاریخی نشان می‌دهد که اجناد شاه اسماعیل به ویژه شیخ صفی سنی شافعی بوده‌اند و تمایل به تشیع، آن‌هم شیعه غالی، پس از شیخ صفی و به تدریج در میان اسلاف او به ویژه شیخ حیدر و شیخ جنید و سرانجام شاه اسماعیل صورت گرفته است.

۵۴- کمبریج (پژوهشگران گروه تاریخ) / تاریخ ایران دوره صفویان / ترجمه یعقوب آژند / اول / جامی / تهران ۱۳۸۰

این کتاب ترجمه بخش «صفویان» از مجموعه هفت جلدی تاریخ ایران، پژوهش دانشگاه «کمبریج» انگلستان است. کتاب از دوازده فصل تشکیل شده که هر فصل به قلم یکی از صاحب‌نظران و متخصصان تاریخ صفویه با این موضوعات، نگارش و تحلیل شده است: تاریخ سیاسی، وضعیت اقتصاد، تشکیلات دیوان‌سالاری، روابط

خارجی، علوم و فرهنگ، مذهب، هنر، معماری، ادبیات و سایر جنبه‌های حکومت و جامعه ایران در عصر صفوی. عناوین و مباحث فصل‌ها و نویسندگان آنها به این شرح است: ۱- دوره صفویان (تاریخ سیاسی) / روبر (استاد بازنشسته تاریخ اسلام در دانشگاه فریبرگ) ۲- نظام تشکیلاتی صفویان / ر. م. سیوری (استاد دپارتمان خاورمیانه و مطالعات اسلامی، کالج تربیتی، دانشگاه تورنتو) ۳- تماس اروپاییان با ایران / مرحوم لارنس لاکهارت، ۴- تجارت در دوره صفویان / رانلد فریر (مورخ شرکت نفت انگلیس)، ۵- علوم ایران در روزگار صفویان / ه. ج. ونیستر (دانشیار ارشد پیشین در آموزش و پرورش دانشگاه اکستر)، ۶- مذهب در دوره صفوی / اب. س. امورتی (انستیتوی مطالعات اسلامی، دانشگاه رم)، ۷- فعالیت‌های فکری، فلسفه و کلام / سید حسن نصر (استاد اسلام‌شناسی دانشگاه تمپل فیلادلفیا) ۸- قالی باقی و نساجی / ف. اشپولر (موزه هنر اسلامی برلین)، ۹- معماری ایران در دوره صفویان / رابرت هینتبراند (دانشیار هنرهای زیبا، دانشگاه ادینبورگ) ۱۰- هنرهای ایران در دوره صفوی ۱۱- ادبیات ایران در دوره صفویان / مرحوم ذبیح‌الله صفا (استاد پیشین دانشکده ادبیات دانشگاه تهران)، ۱۲- شعر فارسی در دوره تیموریان و صفویان / احسان یارشاطر (استاد مطالعات ایرانی هاگوپ کورکیان، دانشگاه کلمبیا، نیویورک). کتاب با عکس‌هایی از آثار هنری، معماری، مینیاتور، همچنین کتابشناسی و فهرست اعلام به پایان می‌رسد.

اختیار داریم. این عصر از حیث ارتباط با اروپا که در آستانه عصر جدیدی قرار دارد دارای اهمیت فراوانی است زیرا این آخرین برخورد یک دولت فرتوت اسلامی، با دولت‌های اروپایی است که پا به عصر جدید می‌گذاشتند. اعتلای درخشان عصر صفوی در زمان شاه عباس اول، سبب شد تا کاستی‌های ساختاری پس از او کمتر مورد توجه قرار گیرد تا دگر بار به گاه سقوط این سلسله در قرن دوازدهم همه نگاه‌ها به روی درک علت سقوط تاریخ ایران معطوف شود. عصر حاکمیت عباس دوم در بین‌النهرین این دو دوره مورد توجه قرار گرفته است. از این رو این سؤال مطرح می‌شود که آیا با مرگ شاه عباس اول، مرحله انحطاط قطعی صفویان آغاز شد و یا اینکه تا پایان فرمانروایی عباس دوم نیز همان استحکام درونی خویش را حفظ کرد؟ برای تحقیق در این امر لازم بود اوضاع داخلی و سیاست خارجی کشور در زمان سلطنت این پادشاه بررسی شود. این امر را دکتر پاول لوفت در رساله دکتری خویش که به راهنمایی استاد دکتر والتر هینتس به اتمام رسانده، روشن ساخته و به بررسی گذارده است. اثر او به پنج فصل تقسیم شده است.

فصل اول به معرفی مأخذ اختصاص یافته و در فصل دوم اوضاع سیاست داخلی ایران با زیرمجموعه‌هایی چون طرح کلی ساختار سیاست داخلی، جلوس شاه عباس دوم و وزارت عظمای میرزا تقی، شرکت‌های بازرگانی اروپایی در ایران، وزارت عظمای محمندیک و آخرین سال‌های سلطنت شاه-عباس معرفی می‌گردد. فصل سوم سیاست اداره ایالات را در پرتو چند قیام مانند قیام بختیاری‌ها و داغستانی‌ها مورد بحث قرار می‌دهد. فصل چهارم سیاست خارجی ایران را در پرتو روابط خارجی ایران با روسیه هند و بخارا دربر می‌گیرد. آخرین فصل کتاب درباره شاه عباس دوم است. کتاب با توضیحات مفصل نویسنده و فهرست منابع به پایان می‌رسد.

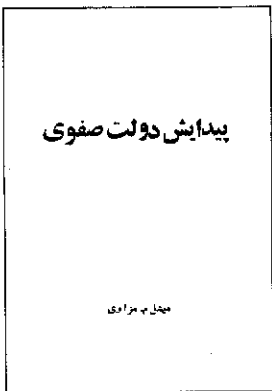
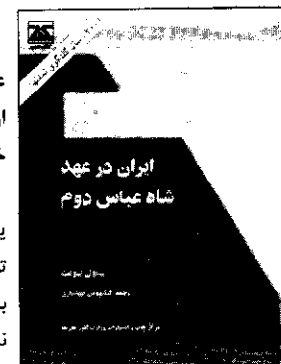
۵۶- مزای، میشل / پیدایش دولت صفوی / ترجمه: یعقوب آژند / دوم / گستره / تهران ۱۳۶۸

در تاریخ تحولات سیاسی - دینی و اقتصادی جامعه ایران، دوران پس از حمله مغولان تا روی کار آمدن صوفیان صفوی، نقطه‌ای تأثیرگذار و حساس می‌باشد. سقوط دستگاه خلافت عباسی و گسترش اندیشه مذهبی شیعه خودبخود اهمیت زایدالوصف این مقطع تاریخی از منظر

تحولات دینی جامعه ایرانی است. این اهمیت آنگاه تام می‌شود که اسماعیل اول بر بنیاد مذهب تشیع، حاکمیت خویش را مشروعیت می‌بخشد. کتاب مزای به بررسی نگره‌های مذهبی مناطق مرکزی دنیای اسلامی پس از فتوحات مغول در قرن سیزدهم میلادی پرداخته و از همین زاویه به ظهور دولت شیعی صفوی نیز اشاره می‌کند. مزای قصد دارد تغییر پایگاه تشیع از نهادی ساکت و خاموش به یک دولت مذهبی را مورد بررسی قرار دهد. کتاب با مقدمه‌ای از مترجم که تاریخ سیاسی ایران در ایام فترت پس از سقوط

۵۵- لوفت، پاول / ایران در عهد شاه عباس دوم / ترجمه: کیگوس جهانداری / اول / مرکز چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه / تهران ۱۳۸۰ / ۲۷۱ صفحه

تاریخ سیاسی دولت صفوی در قرن یازدهم ه / هفدهم م. تاکنون کمتر مورد توجه قرار گرفته و این در صورتی است که برای دو ثلث اخیر آن قرن، غیر از وقایع نامه‌های رسمی، مقدار زیادی سفرنامه در

پیدایش دولت صفوی

مجله مزای

ایلخانان را توضیح می‌دهد، آغاز و در پنج فصل ادامه می‌یابد. فصل نخست چشم‌انداز عمومی پژوهش را روشن می‌کند. در فصل دوم فشرده‌ای از تاریخ سیاسی ایران پس از تشکیل دولت ایلخانان تا ظهور تیمور و نهایتاً تشکیل دولت صفوی ذکر می‌شود. فصل سوم، تشیع در عهد مغول نام دارد. مؤلف برای ارائه درک بهتری از مذهب در عصر ایلخانان به بازشناسی اندیشه‌های بزرگان فلسفه و دین این عصر چون نصیرالدین طوسی، ابن تیمیه، روزبهان خنجی، قاضی نورالله شوشتری و ناصرالدین بیضاوی می‌پردازد. در فصل چهارم طریقت صوفیگری در اردبیل بررسی می‌شود. نویسنده پس از توضیحاتی در باب خصائص جغرافیای شهر اردبیل و چگونگی پیوند این شهر با صوفیگری، به زندگی شیخ صفی‌الدین و صوفیان متقدم پرداخته، کیفیت پیوند بین صوفیه این شهر با صوفیان آناتولی را مورد موشکافی قرار می‌دهد. آخرین فصل به ارائه نتایج عمومی حاصله از تحقیق مزایوی اختصاص یافته و پس از فهرست اعلام و کتابشناسی به اتمام می‌رسد. در بخش ضمایم، دو نقشه که اولی از سلسله‌های محلی ایام فترت و جایگاه استقرارشان و دومی قلمرو دولت صفویه - برگرفته از اطلس تاریخی ایران - به چشم می‌خورد.

۵۷. میراحمدی، مریم/دین و مذهب در عصر صفوی/ دوم/ امیرکبیر/ تهران/ ۱۳۶۹/ ۱۵۶ صفحه

کتاب در هفت فصل به نگارش درآمده است. در فصل اول، زمینه تاریخی نهضت‌های شیعی مذهب - در زمان تیموریان و خاندان مغول - معرفی می‌شود. اهمیت سیاسی مذهب تا آغاز دوره صفوی و سیاست مذهبی خاندان صفوی، فصل‌های دوم و سوم را دربرگرفته است. مؤلف در فصل چهارم به معرفی متفکران شیعی عصر صفوی می‌پردازد. آنگاه تأثیر و نفوذ مذهب در ادبیات این عصر و نهضت‌های مذهبی و سیاسی در آن دوران از جمله نهضت مشعشعیان، جنبش تبریز و نهضت نقطویان بازشناخته می‌شود. آخرین فصل کتاب نیز اقلیت‌ها و میبغان مذهبی در عصر صفوی را مورد بررسی قرار می‌دهد. هدف اصلی نویسنده، پژوهشی درباره قدرت مذهبی و سیاسی و کوشش شاهان صفوی برای همساز کردن شیعه امامیه و سیاست می‌باشد که خود رشد عمیقی در اسلام دارد. تکیه نویسنده در این اثر بر متون اصلی بوده است.

۵۸. طارمی، حسن/ علامه مجلسی/ اول/ طرح نو/ تهران/ ۱۳۷۵

کتاب حاضر جنبه‌هایی از زندگی علامه مجلسی را بازگو می‌کند و بیشترین تأکید آن بر ارزیابی آثار مجلسی، به ویژه کتاب بحارالانوار و ارائه دیدگاه‌های علمی او است. نیز مؤلف در پی ارائه گزارشی انتقادی از اقدامات و فعالیت اجتماعی و دینی علامه مجلسی بوده است. کتاب در

شش فصل به نگارش درآمده که عبارتند از: زندگی و سوانح حیات، تحولات اجتماعی و دینی عصر صفوی، مجلسی چه کرد، آثار و شاگردان مجلسی، بحارالانوار، مقام علمی دیدگاه‌های مجلسی. کتاب از دو پیوست، یکی مقاله‌ای دایرةالمعارف‌گونه از زندگی مجلسی و دیگری اطلاعات میرمحمد باقر خاتون آبادی در اثر گرانقدر وقایع‌السینین و الاعوام است. فهرست منابع مأخذ آخرین بخش کتاب را تشکیل می‌دهند.

۵۹. غفاری فرد، عباسقلی روابط صفویه و ازبکان/ اول/ وزارت امور خارجه/ تهران/ ۱۳۷۶

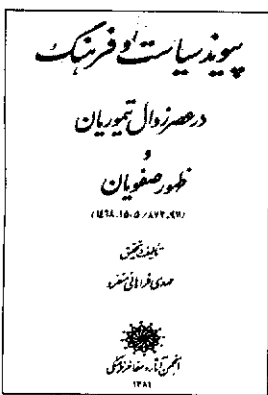
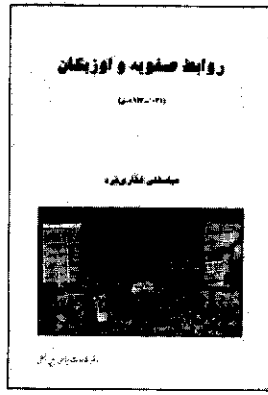
از آنجا که پیش از این درباره روابط صفویه و ازبکان کتاب مستقلی تألیف نشده تحقیق حاضر از این نظر قابل توجه است. کتاب به بیان روابط بین دولت صفویه با ازبکان از تاریخ ۹۱۳ تا ۱۰۳۱ هـ. ق. می‌پردازد. با مقدمه‌ای از دکتر نوایی آغاز و بخش اول آن به بررسی منابع و مأخذ مورد استفاده محقق می‌پردازد. بخش دوم، اصل

و نسب ازبکان، تأسیس سلسله آنان و استقرار آنان تا سقوط تیموریان در خراسان به دست آنان را دربر می‌گیرد. بخش سوم نیز از روابط شاه اسماعیل با شیبک خان ازبکه جنگ مرو، بلبر و شاه اسماعیل و نبرد غجنوان نهایتاً فوت شاه اسماعیل سخن می‌گوید. بخش چهارم به جلوس شاه تهماسب تا جنگ جام و نهایتاً فوت عینالله خان ازبک و شاه تهماسب پرداخته است. در بخش پنجم از جلوس شاه محمد خاندانه و شاه عباس، لشکرکشی شاه عباس به خراسان و نهایتاً برقراری آشتی بین شاه عباس و ازبکان سخن به میان رفته است.

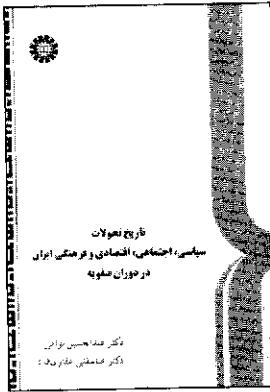
۶۰. فرهانی منفرد، مهدی/ پیوند سیاست و فرهنگ در عصر زوال تیموریان و ظهور صفویان/ اول/ انجمن آثار و مفاخر فرهنگی/ تهران/ ۱۳۸۱/ ۴۷۸ صفحه

پژوهش حاضر تلاشی است برای بررسی تاریخ ایران در دوران زمامداری سلطان حسین بایقرا (۸۷۳ - ۹۱۱ هـ. ق) که با عصر زوال تیموریان و ظهور صفویان تقارن دارد. دورانی که تاریخ ایران گذار تدریجی خود را از حکومت‌های ضعیف و پراکنده محلی و منطقه‌ای به شکل‌گیری

حکومتی مقتدر و فراگیر می‌پیماید. سرشت فرهنگی حکومتگران این عصر، زوال تیموریان را به یکی از فرهنگی‌ترین ادوار تاریخی حکومت در ایران تبدیل می‌سازد. نویسنده این پژوهش قصد دارد تا درباره دو مقوله سیاست و فرهنگ در این زمان و پیوند این دو با یکدیگر صحبت کند. برای تحقیق در اوضاع سیاسی این عصر، چندین فرض ارائه گردیده و پژوهشگر به دنبال یافتن جواب آنها می‌باشد. کتاب دارای سه بخش بوده و هر بخش نیز از قسمت‌های جزئی‌تر شکل یافته است. بخش یکم با عنوان «نخستین

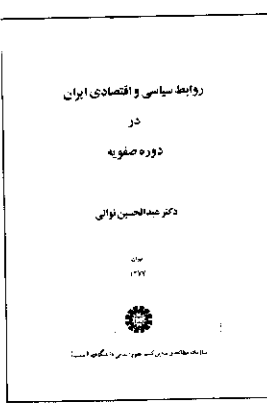
رسوم ایرانی دوران مورد نظر به چاپ رسیده است. یادداشت‌های مؤلف و نمایه اسامی در صفحات پایانی آمده است.

۶۲ نوایی، عبدالحسین / تاریخ تحولات سیاسی - اجتماعی - اقتصادی و فرهنگی ایران در عهد صفویه/اول/سمت/ تهران ۱۳۸۱

کتاب حاضر برای دانشجویان رشته «تاریخ» در مقطع کارشناسی منبع درس تاریخ تحولات سیاسی، اجتماعی و فرهنگی ایران در دوران صفویه به شمار می‌آید. مطالب کتاب شامل دوازده فصل است. در فصل اول، منابع دوره صفویه ذیل سه بخش منابع و متون، منشآت و سفرنامه‌ها

نقد و بررسی می‌شوند. فصل دوم بررسی زمینه‌های مذهبی، اجتماعی و سیاسی تشکیل دولت صفویه است. فصل سوم مروری است بر سرگذشت تاریخی خاندان صفوی از نیاکان و خاستگاه نژادی آنها تا زمان شاه اسماعیل صفوی و تأسیس این سلسله. فصل چهارم درباره چگونگی تشکیل پادشاهی صفوی است. مطالب فصل‌های دیگر کتاب عبارت‌اند از: ۵- سلطنت شاه تهماسب اول (۹۳۰ - ۹۸۴ هـ. ق)، ۶- از مرگ شاه تهماسب اول تا جلوس شاه عباس اول (۹۸۴ - ۹۹۶ هـ. ق) دوره سلطنت شاه عباس اول (۹۹۶ - ۱۰۳۸ هـ. ق)، ۸- از مرگ شاه عباس اول تا سقوط اصفهان (۱۰۳۸ - ۱۱۳۵ هـ. ق) اوضاع اقتصادی - اجتماعی دوره صفویه ۱۰- تشکیلات اداری صفویان، ۱۱- هنر و صنعت ۱۲- اوضاع فکری، فرهنگی و مذهبی در دوره صفویه (شامل: ادبیات، حکمت و فلسفه، علوم پزشکی، نجوم، تاریخ‌نگاری، فرهنگ عامه، لباس، عید نوروز، مراسم عروسی و مذهبی پذیرایی دربار، آداب معاشرت، خوراکی و آشپزی، آموزش و پرورش، تصوف و فقه). صفحات پایانی به فهرست منابع و مأخذ اختصاص یافته است.

۶۳ نوایی، عبدالحسین / روابط اقتصادی سیاسی ایران در دوره صفویه/ اول/ سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)/ تهران ۱۳۷۷

این اثر که تلخیصی است از قسمت‌های مربوط به روابط سیاسی ایران عصر صفوی از جلد اول کتاب ایران و جهان [تألیف دکتر نوایی] در پی ضرورت‌هایی به صورت جداگانه به طبع رسیده است. از جمله این دلایل، گسترانیدن مطالبی است که شادروان نصرالله فلسفی در کتاب تاریخ

روابط ایران و اروپا که سالیان پیش تألیف کرده بودند و در آن اثر تنها به روابط ایران عصر صفوی و چهار کشور پرتغال، انگلیس، هلند و آلمان پرداخته شده بود، حال اینکه در این نوشته روابط ایران با فرانسه و روسیه و هند و عثمانی مورد توجه قرار گرفته است. به هر جهت مجموعه این روابط توسط دکتر نوایی در هشت فصل برای دانشجویان رشته تاریخ تدوین شده است. منابع و مأخذ جامع اثر، آنرا در ردیف منبع‌شناسی

چشم‌اندازها» از منابع تاریخی و ادبی این عصر بحث می‌کند و بخش دوم با عنوان «رهیافت سیاسی» به ساختار سیاسی و نهادهای سیاسی پرداخته و با معرفی نخبگان سیاسی این دوران به اتمام می‌رسد. در بخش سوم «رهیافت فرهنگی» متد شناخت نهادهای فرهنگی و البته نخبگانی در این عرصه چون عبدالله احراز، عبدالرحمن جامی، واعظ کاشفی، خواندمیر هروی و کمال‌الدین بهزاد که هر یک نمودی از موفقیت در یک عرصه فرهنگی می‌باشند، دنبال می‌گردد. این تحقیق پس از کتاب‌شناسی منابع، با یک پیوست که آن ترجمه فارسی رساله سلطان حسین بایقراست به اتمام می‌رسد.

۶۱ نظام مافی / محمدتقی / ایران و انگلیس / اول / سیامک / تهران ۱۳۸۰

اثر حاضر تحقیقی است درباره جنبه‌های خاص روابط ایران و انگلیس در دوره صفویه و اوایل قاجار که در آن تلاش شده با شناخت و ارزیابی و تحلیل عملکرد، نقش، تأثیر و رفتار نخستین ماموران انگلیسی روشن شود. این اشخاص عبارت‌اند از: برادران شرلی، ملکم، جونز،

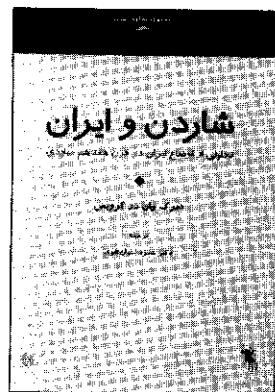
همچنین دو شخصیت ایرانی، یعنی میرزا ابوالحسن خان شیرازی و فردی مشهور به «دون خوان ایران». بدین ترتیب در این تحقیق سعی بر آن است ویژگی‌های سیاست خارجی انگلستان در ایران و تفکر خاص افراد یاد شده ارزیابی گردد و از این رهگنر کیفیت و میزان شناخت انگلیسی‌ها از ایران و تصور ایرانی‌ها از انگلیسی‌ها مشخص گردد. «بومی شدن» یعنی به شکل ظاهری درآمدن، مطابق آداب و سنن کشور مورد نظر رفتار کردن و پوشاک محلی پوشیدن ماموران یاد شده و پی‌آمدهای آن، موضوع اصلی کتاب است که در شش بخش سامان یافته است. مطالب بخش اول عبارت است از: تاریخچه‌ای از تحقیقات و آثار مشابه در زمینه موضوع مورد نظر، نگاهی به روابط ایران و انگلستان، شرق‌شناسی و معنایی که در وری آن نهفته، بحثی از استعمار، و تصویری از انگلستان در دوره الیزابت و تصور انگلستان در این عصر از ایران. در بخش دوم (مرگ ایرانی) بحث با «آنتونی شرلی» آغاز می‌شود که با برادر کوچکترش «رابرت» مسئول احیای علاقه انگلستان به ایران بوده‌اند. نگارنده در بخش سوم پی‌آمدهای نگرش شرلی‌ها در زندگی رابرت شرلی را بررسی می‌کند. وی در همین بخش توضیح می‌دهد که چگونه سرنوشت رابرت شرلی، بازندگی و مرگ یکی از همراهان ایرانی آنتونی با عنوان «دون خوان ایران» شباهت دارد. بخش چهارم تحلیلی است از نقش آفرینی‌های «جان ملکم» و «هارفورد جونز» در ایران (۱۸۰۰ - ۱۸۱۰ م).

در بخش پنجم ماموریت «میرزا ابوالحسن خان شیرازی»، در دربار «جورج سوم» در سال ۱۸۱۰ م. بررسی می‌شود. آخرین بخش کتاب با عنوان «نمایش یک بعدی یا چند وجهی ایرانی» در واقع نتیجه‌گیری و جمع‌بندی مطالب است. در صفحات میانی و پایانی کتاب عکس‌هایی از چهره‌های مورد بحث یا مرتبط با آنها (به ویژه ماموران انگلیسی) و پوشاک و نمادهایی از آداب و

سودمندی برای آگاهی بیشتر نسبت به موضوع تحقیق قرار داده است.

۶۴- وان در کروس، دیرک / شاردن و ایران / حمزه اخوان تقوی / فرزانه / اول / تهران ۱۳۸۰

کتاب حاضر ترجمه زندگی‌نامه مستند «شاردن» به‌ویژه مسافرت‌های پرماجرایی اوست که بخش اعظم آن به ایران و ایرانیان اختصاص دارد و طی آن از دلبستگی شاردن به ایران سخن می‌رود. مؤلف کتاب (استاد دانشگاه آنورس بلژیک) مانند شاردن دو بار به ایران سفر کرده و در سفر دوم همان مسیری را پیموده که سال‌ها پیش شاردن طی نموده است. گفتنی است مؤلف برای تدوین کتاب به کتابخانه‌های معتبر اروپا و آمریکا و اشخاص و مؤسسات خصوصی سرزده و از این رهگنر هر نامه و سند و مدرکی درباره شاردن یافته، آن را بررسی و ارزیابی نموده در تالیف کتاب از آن بهره جسته است. این کتاب در عین حال شرح و تحلیلی است از اوضاع و احوال برخی از کشورهای اروپایی مانند فرانسه و انگلیس و هلند و اسپانیا در آن زمان، همچنین وضعیت دولت‌های ایران و عثمانی در عهد صفویان، در این کتاب، خواننده از یک سو با خشونت‌ها و تعدیات سیاسی و مذهبی میان ملل و دول اروپا آشنا می‌شود و از سوی دیگر، اطلاعاتی درباره رقابت‌های انگلیس و فرانسه و هلند در ایران، ترکیه، هند، جاوه و سوماترا کسب می‌کند، افزون بر آن علل شکست فرانسویان در برابر کمپانی‌های هند شرقی، انگلیس و هلند و چگونگی رسوخ مبلغان مذهبی مسیحی و نفوذ دول متبوع آنها در ایران بازگو می‌شود. کتاب در سه بخش اصلی سامان یافته که هرکدام به شرح یک دوره از زندگی شاردن اختصاص دارد. بخش‌های کتاب عبارت‌اند از: ۱- «شاردن پاریسی» (محل تولد و بالندگی و رشد شاردن)، ۲- «آقا شاردن» (بخش اصلی کتاب که دوران سیاحت و تجارت و سفر شاردن به مشرق زمین را دربرمی‌گیرد و بخش عمده صفحات کتاب را به خود اختصاص داده)، ۳- «سرجان شاردن» (دوران پس از مسافرت‌ها و اقامت در لندن تا پایان عمر). بخش اول تنها از یک فصل با عنوان «پاریس، جایی که به دنیا آمد و بزرگ شدم» تشکیل شده است. بخش دوم شامل فصل‌های دوم تا دوازدهم با این عناوین است: ۲- نخستین عزیمت به خاور زمین، ۳- میان مازندران و اصفهان ۴- دو تاجگذاری برای یک شاه، ۵- پایان نخستین سفر به خاور زمین، ۶- میان‌برده پاریسی، ۷- رد پای آرگونوته‌ها، ۸- راه اصفهان، ۹- وقت معامله و سفارت، ۱۰- میان اصفهان و بندرعباس، ۱۱- آخرین سال‌های ایران، ۱۲- هندوستان و بازگشت به غرب. بخش سوم نیز دربرگیرنده فصل‌های سیزدهم تا بیستم، بدین شرح است: ۱۳- میان پاریس و لندن، ۱۴- مسئله بانام، ۱۵- نسخ فرمان نانت، یک کتاب و بندر مدرس، ۱۶- کارهای این سفر دنیوی، ۱۷- شارل، ۱۸- زندگی را در باغم و با کتلهایم به پایان بردم، ۱۹- پایان کار و زندگی ما، ۲۰- با جهانگردی نام و آوازه یافت.

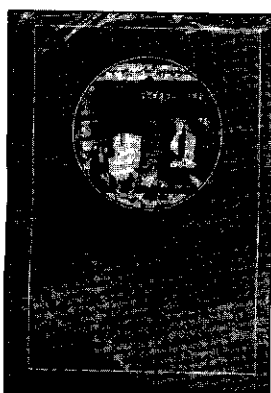
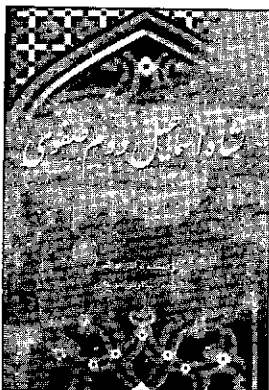
۶۵- هیتس، والتر / شاه اسماعیل دوم صفوی / ترجمه: کیکاووس جهاننداری / اول / علمی، فرهنگی / تهران ۱۳۶۴

تحقیق حاضر پژوهشی است درباره زندگی، سلطنت، سیاست و سرنوشت شاه اسماعیل دوم صفوی، سومین پادشاه صفوی، که پس از شاه تهماسب اول، از سال ۹۸۴ تا ۹۸۵ ه. ق پادشاهی نمود. کتاب از شش فصل تشکیل شده است: فصل اول شامل این مطالب است: کودکی و نوجوانی اسماعیل میرزا، نبردهای اسماعیل میرزا با ترکان عثمانی، زندانی شدن اسماعیل میرزا، اسماعیل میرزا در زندان قهقهه، بیماری شاه تهماسب و نزاع جانشینی، پادشاهی حیدر میرزا، کشته شدن او. در فصل دوم چگونگی انتخاب اسماعیل میرزا به پادشاهی و نقل مکان از قلعه قهقهه به قزوین و جشن تاجگذاری صحبت شده است. فصل سوم، توصیفی است از کشتار شاهزادگان توسط شاه اسماعیل دوم. در فصل چهارم، کشورداری شاه اسماعیل دوم بازگو شده و در سیاست داخلی او به مطالبی چون گورسپاری جسد شاه، بی‌علاقگی به اداره امور کشور، رابطه با یاران قهقهه، ارتباطش با مذهب شورش‌های زمان او و روابطش با مردم اشاره شده است. در سیاست خارجی نیز از روابط با عثمانی، ازبکان و هندوستان سخن رفته است. فصل پنجم به چگونگی مرگ ناپهنگام شاه اسماعیل دوم، پیامدهای آن و جریانی تحت عنوان شاه اسماعیل دروغین اختصاص یافته است. در فصل ششم، اخلاق، سلطنت و عملکرد شاه اسماعیل دوم ارزیابی شده و بر بی‌رحمی و خونریزی او، تساهل مذهبی، کاهش قدرت قزلباشان و رشد هنرمندان تاکید شده است. در صفحات پایانی، کتابشناسی و فهرست اعلام آمده است.

۶۶- یوسف جمالی، محمدکریم / تشکیل دولت صفوی / اول / امیرکبیر / اصفهان ۱۳۷۲ / ۱۸۲ صفحه

نویسنده کتاب سال‌ها مطالعات خود را در زمینه چگونگی تشکیل سلسله صفویه متمرکز کرده و با مطالعه منابع مهم تاریخی و بررسی آثار خطی مربوط به این دوره، کوشیده است به روشن شدن بخشی از تاریخ مبهم این سرزمین، یعنی دوران انتقال دولت از آق‌قویونلوها به خاندان صفوی، مدد رساند. وی در نخستین بخش کتاب علاوه بر بررسی تطبیقی، مخصوصاً

به نحوه فعالیت‌های سیاسی شیخ جنید برای کسب قدرت، به کنش‌های پیگیر و مستمر شیخ حیدر صفوی پرداخته و پس از بحث درباره قبایل حامی سلسله صفویه، مبارزات آخرین پادشاهان آق‌قویونلو را با این خاندان بررسی کرده است. چگونگی پیروزی اسماعیل اول در همین موضوع قرار گرفته است. مؤلف آنچه را که بنیانگذار این سلسله پس از پیروزی سیاسی برای تحکیم قدرت و مبارزه با قدرتمندان داخلی و خارجی به کار بسته، توضیح داده است.

پ. مقالات: معرفی و نقد متون و

اسناد عصر صفوی

۶۷ - تاریخ گیلان/ عبدالفتاح فومنی/ نقد کتاب: فریدون شایسته/ جایگاه کتاب تاریخ گیلان اثر عبدالفتاح فومنی در مطالعات دوره صفوی/ کتاب ماه (تاریخ و جغرافیا) ۳۸ و ۳۷.

۶۸ - سفینه سلیمانی/ محمد ربیع بن محمد ابراهیم/ نقد کتاب: امیر سعید الهی/ سفینه سلیمانی نخستین سفارتنامه فارسی از اولین هیأت سیاسی ایران به دربار سیام در قرن یازدهم هجری/ کتاب ماه (تاریخ و جغرافیا) ۳۸ و ۳۷. ۶۹ - ایران عصر صفوی از دیدگاه سفرنامه‌نویسان اروپایی/ سیبلا شوستر والسر/ نقد کتاب: مجتبی خلیفه/ ایران صفوی از دیدگاه سفرنامه اروپاییان/ کتاب ماه (تاریخ و جغرافیا) ۳۸ و ۳۷. ۷۰ - نقاوه الانار فی ذکر الاخیار/ محمدبن هدایت‌الله افوشته‌ای نطنزی/ نقد کتاب: فریدون شایسته/ گیلان عهد شاه عباس به روایت افوشته‌ای نطنزی/ کتاب ماه (تاریخ و جغرافیا) ۴۷ و ۴۶.

۷۱ - جعفریان، رسول: صفویه در عرصه دین، فرهنگ و سیاست/ معرفی کتاب: علیرضا ذکوتی قراگوزلو/ آینه پژوهش: ش ۶۹.

۷۲ - منجم یزدی، جلال‌الدین محمد/ تاریخ عباسی یا روزنامه ملا جلال منجم/ معرفی کتاب: فریدون شایسته: اخبار گیلان در کتاب تاریخ عباسی یا روزنامه ملاجلال منجم/ کتاب ماه (تاریخ و جغرافیا) ۴۷ و ۴۶.

۷۳ - فضل‌الله بن روزبهان/ تاریخ عالم‌آرای امینی/ نقد و معرفی کتاب: محمداکبر عشیق/ تاریخ عالم‌آرای امینی/ آینه میراث، ۱۳.

۷۴ - جناب‌دی، میرزا بیگ بن حسن/ روضة الصفویه: به کوشش غلامرضا طباطبایی مجد/ نقد و معرفی کتاب از: امیر اختیار ساروی/ سخنی درباره روضة‌الصفویه/ آینه میراث ۱۳.

۷۵ - اسکندر منشی/ تاریخ عالم‌آرای عباسی، تصحیح: محمد اسماعیل رضوانی/ نقد و بررسی کتاب از: محمدحسن رازنهان/ تاریخ عالم‌آرای عباسی در نگاهی به چاپ جدید آن/ کتاب ماه (تاریخ و جغرافیا) ۵۳.

۷۶ - پیتر دلاواله: نجیب‌زاده رومی/ گفت‌وگو با محمود بهفروزی [درباره سفرنامه‌های دلاواله]/ علی دهباشی/ بخارا ۲۱ و ۲۲.

۷۷ - پورانی، میرمحمد بن بایزید/ نصرت‌نامه ترخان: تصحیح و تنقیح: ذاکر انصار زاهدخان/ نقد و معرفی از محمدحسن رازنهان/ نصرت‌نامه ترخان گذری به اوضاع شرق ایران در قرن دهم هجری/ کتاب ماه (تاریخ و جغرافیا) ۵۴ و ۵۵.

۷۸ - نصرآبادی، محمدطاهر/ تذکرة‌الشعرا (به انضمام رسائل، منشآت و اشعار): تصحیح و تعلیقات: محسن ناجی نصرآبادی/ نقد و بررسی کتاب از محسن ناجی: مأخذ و منابع نصرآبادی در نگاه داشتن تذکرة‌الشعرا/ آینه پژوهش ۶۲.

۷۹ - ایران عصر صفوی/ راجر سیوری/ نقد کتاب: پرویز عادل/ نگاهی به کتاب القیسات.../ کتاب ماه (تاریخ و جغرافیا) ۳۷ و ۳۸.

۸۰ - آیین‌های خردورزی و خردنامه اسکندری/ نصرت‌الله فروهر/ کیهان فرهنگی ۱۴۱.

۸۱ - معرفی یک سند از دوران صفوی/ احسان اشراقی/ گنجینه اسناد ۲۷ و ۲۸.

۸۲ - ایران عصر صفوی از نگاه شاردن: پژوهشی گذرا درباره سفرنامه شاردن و نگاهی به ترجمه جدید آن/ منصور صفت‌گل/ کتاب ماه (تاریخ و جغرافیا) ۶ و ۷.

۸۳ - شاردن، ژان/ پیکر یک شهر در جهان اسلام در قرن ۱۷: ترجمه و تألیف: ماساشی هاندا/ معرفی کتاب از کازوتو موری موتو/ کتاب ماه (تاریخ و جغرافیا) ۶ و ۷. ۸۴ - آگاهی‌هایی درباره دوره صفوی از زبان محمدتقی مجلسی براساس کتاب لوامع صاحبقرانی/ رسول جعفریان/ کیهان اندیشه/ ۷۹.

۸۵ - تاجبخش، احمد: تاریخ صفویه/ معرفی کتاب از عزت‌الله نوذری/ کتاب ماه (تاریخ و جغرافیا) ۹ و ۱۰.

۸۶ - بازرگانان هندی و سقوط صفویه/ نوشته جوان کول/ ترجمه: محسن جعفری منهب/ کتاب ماه (تاریخ و جغرافیا) ۱۷. ۸۷ - رسائل عصر صفوی در «میراث اسلامی ایران».

منابعی پرارزش برای پژوهش در تاریخ تحولات دینی، سیاسی و اقتصادی ایران در عصر صفوی/ منصور صفت‌گل/ کتاب ماه (تاریخ و جغرافیا) ۲.

۸۸ - شجره‌ای از شاه اسماعیل صفوی/ رسول فتحی مجد/ مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی تبریز/ ۱۴۰، ۱۴۱.

۸۹ - منبع تازه‌یاب در سازمان اداری حکومت صفوی/ یوسف رحیم‌لو/ مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی تبریز/ ۱۳۳. ۹۰ - گزارشی اجمالی از یک مقاله انگلیسی در ترسولات دیوانی عصر صفوی/ نصرالله صالحی/ کتاب ماه (تاریخ و جغرافیا) ۵۲ - ۵۱.

۹۱ - مرعشی صفوی، محمد خلیل بن داود/ مجمع التواریخ در تاریخ انقراض صفویه و وقایع بعد/ نقد و بررسی: محمدحسن رازنهان/ کتاب ماه (تاریخ و جغرافیا) ۵۰.

۹۲ - نقدی کوتاه بر کتب تاریخ ایران با تکیه بر منابع دوره صفویه/ عزت‌الله نوذری/ دانشگاه انقلاب/ ۱۱۲.

۹۳ - نگرشی بر انقلاب فکری، سیاسی نهضت صفویان بر اساس رساله اعظم حوادث اسلام و ایران به تصحیح موسی نجفی/ محمد باقر الفت/ تأملات سیاسی/ ۲.

۹۴ - آگاهی‌های اجتماعی و تاریخی از عهد صفوی در آثار سید نعمت‌الله جزایری/ رسول جعفریان/ علل برافتادن صفویان/ صص ۳۲۳ - ۳۴۵.

۹۵ - حیات فرهنگی و سیاسی ایران در قرن دوازدهم هجری در آینه کتاب تتمیم امل الامل/ رسول جعفریان/ مقالات تاریخی/ صص ۱۴۹ - ۱۶۶.

۹۶ - نصرآبادی، محمدطاهر: تذکره نصرآبادی. بکوشش: احمد ملاقلی یزدی/ نقد و بررسی از مهدی جهرمی/ حسن و عشق یا گل و رعنا/ کتاب ماه (ادبیات و فلسفه) ۴۶ و ۴۷.

۹۷ - کندوکاری در آثار ویلم فلور: تاریخ ایران و خلیج فارس از سلطنت شاه عباس صفوی تا پایان حکمرانی کریم‌خان زند، ۱۰۳۲ - ۱۱۹۳ هـ. ق/ ۱۶۲۳ - ۱۷۷۹ م/ به روایت اسناد منابع هلندی/ ناهید بهزادی/ کتاب ماه (تاریخ و جغرافیا) ۱۸.

۹۸ - روملو، حسن: احسن التواریخ/ معرفی کتاب:

- عبدالرزاق سیادت/ کتاب ماه (تاریخ و جغرافیا) ۱۸.
- ۹۹ - فقیر اصطهباناتی، علی خرابات، تصحیح و توضیحات منوچهر دانش‌پژوه/ معرفی کتاب/ انتخاب ۷۸/۵/۱۱.
- ۱۰۰ - سیوری، راجر، تحقیقاتی در تاریخ ایران عصر صفوی: مترجمان: عباسقلی غفاری‌فرد، محمداقرا آرم/ معرفی کتاب در دست انتشار/ کتاب ماه (تاریخ و جغرافیا) ۱۹.
- ۱۰۱ - حر عاملی، محمدبن حسن: امل‌الامل: تحقیق احمد حسینی/ نقد و بررسی کتاب از حسن فاطمی/ نقد امل‌الامل از منظر الذریعه/ آینه پژوهش ۵۴.
- ۱۰۲ - پسپسخانی نقطوی: محمود: میزان/ نقد و بررسی علیرضا ذکالوتی فراگوزلو: گذری بر نسخه میزان تألیف محمود پسپسخانی نقطوی/ آینه میراث ۲.
- ۱۰۳ - طوطی‌نامه منسوب به شیخ بهایی. تصحیح یک اشتباه/ علی آل داوود/ معارف ۴۸.
- ۱۰۴ - نصرآبادی، محمدطاهر: تذکره نصرآبادی/ معرفی: مریم مجیدی/ روش‌شناسی تذکره نصرآبادی/ یگانه ۱۲ و ۱۳.
- ۱۰۵ - افندی، جعفر، رساله معماریه، متنی از سده یازدهم هجری/ محمود ارزمند/ کتاب ماه (هنر) ۴.
- ۱۰۶ - نصرآبادی، محمدطاهر، تذکره نصرآبادی/ نقد و بررسی کتاب از رسول جعفریان: اصفهان قرن یازدهم از نگاه تذکره نصرآبادی/ آینه پژوهش ۴۴.
- ۱۰۷ - سندی از دوره صفویه/ علیرضا کریمی/ حکومت اسلامی ۴.
- ۱۰۸ - میزان تغییر و تبدیل صفوه الصفا [ابن بزاز اردبیلی]/ تجیب مایل هروی/ گلچرخ ۱۷.
- ۱۰۹ - نظری به یک حماسه تاریخی/ استوان رسولی/ کیهان فرهنگی ۱۳۷.
- ۱۱۰ - جلالت مآب محمدرضا بیگ/ لونوتر/ کیکاووس جهاننداری/ کلک ۹۳ - ۸۹.
- ۱۱۱ - محمود افغان از چشم کشیشان اروپایی/ کروسینسکی/ حجت‌الله اصیل/ زمان ۲۲.
- ۱۱۲ - ابن بزاز، توکل بن اسماعیل، صفوة الصفا، در ترجمه احوال و اقوال و کرامات شیخ صفی‌الدین اردبیلی/ نقد و بررسی کتاب منصور صفت‌گل: ملاحظه‌ای انتقادی درباره چاپ صفوة الصفا/ آینه پژوهش ۴۲.
- ۱۱۳ - شاکرنامه، شهرآشوبی از سده دهم/ مقدمه و تصحیح: نجم‌الرشید/ نامه پارسی ۴.
- ۱۱۴ - به روایت یک فرنگی از کتاب نگارش و تحصیل در عصر صفوی [درباره نوشته‌های رافائل دومان کشیش کاتولیک فرانسوی]/ آزاده بروجردی/ کلک ۸۳ - ۸۰.
- ۱۱۵ - کتابشناسی آثار ژان اوپن صفویه‌شناس فقید فرانسوی/ ژان و ژاکلین کالمار/ ترجمه: علی اصغر مصدق/ کتاب ماه (تاریخ و جغرافیا) ۳۸ و ۳۷.
- ۱۱۶ - مقدمه‌ای بر منبع‌شناسی پژوهش در تاریخ تحولات ساختار دینی ایران عصر صفوی/ منصور صفت‌گل/ کتاب ماه (تاریخ و جغرافیا) ۳۸ و ۳۷.
- ۱۱۷ - بخش ایران از سفرنامه لودویکو دی وارتما/ ترجمه: محسن جعفری مذهب/ کتاب ماه (تاریخ و جغرافیا) ۳۸ و ۳۷.
- ۱۱۸ - یادداشتی پیرامون یک مورخ ایرانی و آثار او
- (ادریس بدلیسی)/ عطاءالله حسینی/ کتاب ماه (تاریخ و جغرافیا) ۳۸ و ۳۷.
- ۱۱۹ - کتابشناسی توصیفی منابع و متون تصحیح شده تاریخ صفوی در دو دهه اخیر/ نصرالله صالحی/ کتاب ماه (تاریخ و جغرافیا) ۳۸ و ۳۷.
- ۱۲۰ - تاریخ آراکل: نقد کتاب از دکتر شکوه السادات اعرابی هاشمی/ تاریخ آراکل فصل مشترک تاریخ ایران و ارمنستان در قرن ۱۷ م/ کتاب ماه (تاریخ و جغرافیا) ۳۸ و ۳۷.
- ۱۲۱ - زندگانی ژان شاردن، جهان اسلام و اروپا در سده هفدهم میلادی: ماساشی هانه دا/ معرفی کتاب: منصور صفت‌گل + تانه رو ساساجیما/ زندگانی ژان شاردن/ کتاب ماه (تاریخ و جغرافیا) ۳۸ و ۳۷.
- ۱۲۲ - زندگی شاه عباس اول: لوسین بلان/ نقد کتاب: محمد حسن رازنهان: زندگی شاه عباس/ کتاب ماه (تاریخ و جغرافیا) ۳۸ و ۳۷.
- ۱۲۳ - سفرنامه کروسینسکی و تاریخ حزین/ نقد کتاب: ناهید بهزادی: سال‌های پایان صفویان از منظر کروسینسکی و حزین لاهیجی/ کتاب ماه (تاریخ و جغرافیا) ۳۸ و ۳۷.
- ۱۲۴ - معرفی نسخه خطی تاریخ ایلیچی نظام‌شاه/ نادره جلالی/ کتاب ماه (تاریخ و جغرافیا) ۳۸ و ۳۷.
- ۱۲۵ - مهاجرت علمای شیعه از جبل عامل به ایران در عصر صفوی. مهدی فرهنگی منفرد/ نقد کتاب: هدا سید حسین زاده/ کتاب ماه (تاریخ و جغرافیا) ۳۸ و ۳۷.
- ۱۲۶ - سفرنامه کمپفر: انگلبرت کمپفر/ نقد کتاب: ابوالحسن مبین/ ایران عصر صفوی از نگاه کمپفر/ کتاب ماه (تاریخ و جغرافیا) ۳۷ و ۳۸.
- ۱۲۷ - ایران از دید سیاحان اروپایی از قدیم‌ترین ایام تا اوایل عهد صفوی/ حدادی، حسین/ نقد یک اثر ادبی/ صنعت حمل و نقل ۱۹۷.
- ۱۲۸ - هیئتس، والتر: تشکیل دولت ملی در ایران/ معرفی کتاب/ کتاب ماه (تاریخ و جغرافیا) ۲۹.
- ۱۲۹ - دکتر شریعتی و روحانیت (درباره تشیع علوی و صفوی)/ رسول جعفریان/ مقالات تاریخی ۲.
- ۱۳۰ - محبوب القلوب/ پرویز ادکایی/ کلک ۷۰ - ۶۸.
- ۱۳۱ - جنگ مرتضی قلیخان شاملو/ احمد منزوی/ کلک ۴۸ و ۴۷.
- ۱۳۲ - نسخه‌شناسی آثار حروفیان در کتابخانه ملک/ علیرضا دولت‌شاهی/ نامه بهارستان ۲.
- ۱۳۳ - روابط سادات بنو حسین مدینه با اصفهان صفوی براساس اطلاعات تحفة الازهار/ رسول جعفریان/ آینه میراث ۱۶.
- ۱۳۴ - مآثر رحیمی/ عبدالحسین نوایی/ آینه میراث ۱۶.
- ۱۳۵ - آثار احمدی در میزان نقد/ نورالله کسائی/ آینه میراث ۱.
- ۱۳۶ - روضه‌الانوار عباسی در اخلاق و شیوه کشورداری/ محمد روشن/ آینه میراث ۳.
- ۱۳۷ - حکمت خاقانیه اثری بدیع در فلسفه اسلامی/ غلامحسین ابراهیمی دینانی/ آینه میراث ۲.
- ۱۳۸ - معرفی یک نسخه خطی موزه بریتانیا: کاروانسراهای میدان نقش جهان اصفهان/ محمد یوسف

- ۱۳۹ - معرفی برخی از بناهای باستانی و هنرمندان عصر صفویه به استناد تذکره نصرآبادی / مهناز رحیمی فر / اثر ۲۹ و ۳۰.
- ۱۴۰ - فرمانی از دوره صفویه / ایرج افشار / اثر ۵.
- ۱۴۱ - گزارشی از عقاید النساء / محمدعلی سلطانی / آینه پژوهش. سال دوم، ۲ و ۱.
- ۱۴۲ - شرح یک سند از زمان شاه سلطان حسین صفوی / سعید میرمحمد صادق، گنجینه اسناد ۱۶.
- ۱۴۳ - وقفنامه اصفهان / چاپ عکسی / گنجینه اسناد ۱.
- ۱۴۴ - نگرشی بر یک وقفنامه تاریخی از دوره صفویه / سید حسین امیدبانی / گنجینه اسناد ۲۱ و ۲۲.
- ۱۴۵ - مکتوب محمد یحیی قزوینی به میرمحمد طاهر / محسن ناجی نصرآبادی / نامه بهارستان ۲.
- ۱۴۶ - مطالعات صفوی در تاریخ‌نگاری دکتر حائری / منصور صفت‌گل / کتاب ماه (تاریخ و جغرافیا) ۲۲.
- ۱۴۷ - معرفی وقفنامه کهن مربوط به مدرسه سلطان حسینیه اصفهان / محمود یزدی مطلق / فصلنامه مطالعات تاریخی ۹ و ۱۰.
- ۱۴۸ - راهداری در روزگار صفویه و چند سند منتشر نشده / مقصود علی صادقی / مجله دانشکده ادبیات تبریز ۱۷۱.
- ۱۴۹ - وقفنامه‌های بانوان در دوره صفوی / نزهت احمدی / وقف، میراث جاویدان / ۱۹ و ۲۰.
- ۱۵۰ - وقفنامه مدرسه امامیه اصفهان / عبدالعلی ادیب برومند / وقف، میراث جاویدان / ۱۹ و ۲۰.
- ۱۵۱ - رستم‌الحکما، هذیان به جای تاریخ / غلامحسین زرگری‌نژاد / کتاب ماه (تاریخ و جغرافیا) ۳۸ و ۳۷.
- ۱۵۲ - خاندان منجم یزدی و تاریخ‌نگاری عصر صفوی / علی اصغر مصدق / کتاب ماه (تاریخ و جغرافیا) ۳۷ و ۳۸.
- ۱۵۳ - بوداق منشی قزوینی، مورخ شیعی عصر صفوی / محسن بهرام نژاد / کیهان اندیشه ۷۳.
- ۱۵۴ - منصب کلانتر و چند سند در مورد دو تن از کلانتران عصر صفوی / مهدی فرهانی منفرد / گنجینه اسناد ۳۵ و ۳۶.
- ۱۵۵ - یادداشت‌های فیضی و دکنی، درپچه‌ای به تاریخ شاه عباس بزرگ / شریف حسین قاسمی / سخنواره صص ۶۰۵-۶۱۶.
- ۱۶۱ - ایل قاجار در اتحادیه قزلباش / ناصر تکمیل‌همایون / تاریخ معاصر ایران ۴.
- ۱۶۲ - پایگیری نظام قزلباش و نقش قاجارها / ناصر تکمیل‌همایون / تاریخ معاصر ایران ۵.
- ۱۶۳ - اختلاف فقها درباره تنباکو در دوره صفویه / رسول جعفریان / علل برافتادن صفویان صص ۳۴۷-۳۵۶.
- ۱۶۴ - پاره‌ای از مسایل حجاج شیعی در دوره صفوی / رسول جعفریان / علل برافتادن صفویان صص ۳۵۷-۳۷۵.
- ۱۶۵ - ترجمه متون دینی به پارسی و نقش آن در ترویج تشیع در عصر صفوی / رسول جعفریان / علل برافتادن صفویان صص ۳۷۷-۴۱۴.
- ۱۶۶ - دیدگاه‌های سیاسی قطب‌الدین نیریزی / رسول جعفریان / علل برافتادن صفویان صص ۱۹۳-۲۹۳.
- ۱۶۷ - صفویه در عصر جدید / رسول جعفریان / کیهان اندیشه ۶۷.
- ۱۶۸ - علمای اصفهان در فتنه افغان / رسول جعفریان / علل برافتادن صفویان / صص ۳۹۵-۳۱۰.
- ۱۶۹ - شکار زمستانی و نوروزی شاه‌عباس در شمال ایران / رحیم چراغی / چیستا ۱۲.
- ۱۷۰ - گوشه‌ای از رخدادهای تاریخ گیلان در عصر صفوی / رحیم چراغی / گیله‌وا ۴۰-۴۱.
- ۱۷۱ - نهضت مشعشعی و گذاری بر کلام المهدی / علیرضا ذکاوتی قراگوزلو / معارف سال ۱۳.
- ۱۷۲ - ایل موصلو در دوره صفویه / محمدحسن رازنهران / باستان‌شناسی و تاریخ سال ۱۰ ش ۱.
- ۱۷۳ - پرسه‌ای در متون تاریخی [درباره شاه‌عباس] / حسن رجب‌نژاد / کاوه ۸۲.
- ۱۷۴ - آغاز سلطنت صفویان، آشننگی‌ها در روایات و تحقیق واقعیات تاریخی / یوسف رحیم‌لو / مجله دانشکده ادبیات دانشگاه مشهد ۲۶ (۱۳۷۲).
- ۱۷۵ - تحقیق در تاریخ برخی از وقایع و فرمان‌های عصر شاه طهماسب / یوسف رحیم‌لو / مجله دانشکده ادبیات دانشگاه مشهد ۲۵ (۱۳۷۱).
- ۱۷۶ - جستاری در باب صلح آماسیه / یوسف رحیم‌لو / ادبیات مشهد ۲۷ (۱۳۷۳).
- ۱۷۷ - خلیفه سلطان / محمدعلی رنجبر / کیهان اندیشه ۵۷.
- ۱۷۸ - نقش تالش در تأمین دولت صفوی / حبیب‌الله سبحانی / گیله‌وا ۲۵.
- ۱۷۹ - اندر بررسی تاریخ و مورخین [پاسخ به حسن شایگان نیک درباره اسلحه آتشین در روزگار صفوی] / ابوالعلاء سودآور / ایران‌شناسی ۸ (۱۳۷۵).
- ۱۸۰ - «توطئه عظمی» و ابوالمظفر شاه طهماسب صفوی / ابوالعلاء سودآور / ایران‌شناسی ۹ (۱۳۷۶).
- ۱۸۱ - درباره منابع صفوی / حسن شایگان نیک / ایران‌نامه ۱۶ (۱۳۷۶).
- ۱۸۲ - ساختار دولت صفوی / حسن شایگان نیک / ایران‌نامه ۷ (۱۳۷۴).
- ۱۸۳ - اوضاع دینی ایران در دوران صفویه / ذبیح‌الله صفا / ایران‌نامه ۱۳ (۱۳۷۴).
- ۱۸۴ - تبار و کیش صفویان / احمد کسروی / ایران‌نامه ۱۳ (۱۳۷۴).
- ۱۸۵ - امامقلی خان سردار واقفی بزرگ / شرافت مولی /

- میراث جاویدان ۴ (۱۳۷۵) ش ۲
 ۱۸۶ - همسران شاه اسماعیل اول / محمدکریم یوسف جمالی / هستی سال ۳ ش ۲
 ۱۸۷ - سومین میزگرد بین‌المللی ایران در عصر صفوی / منصور صفت‌گل / کتاب ماه (تاریخ و جغرافیا) ۱۲
 ۱۸۸ - شیخ حر عاملی / ؟ / حرم ۵۷ و ۵۸
 ۱۸۹ - تأویل و تناسخ و بقایای آئین نبطوی / علیرضا ذکاوتی قراگوزلو / معارف ۴۳ و ۴۴
 ۱۹۰ - مهاجرت علمای ایران به امپراطوری عثمانی و انتقال سنت‌های مدارس ایرانی به آن سرزمین از اوایل دوره تیموری تا اواخر عهد صفوی / توفیق حیدرزاده / فرهنگ ۲۰ و ۲۱
 ۱۹۱ - تأملاتی درباره ساختار اجتماعی و اقتصادی ایران در اوج دوره صفوی / امین بنانی / اطلاعات سیاسی - اقتصادی ۱۳۶ و ۱۳۵
 ۱۹۲ - نقش شاه اسماعیل در شکل‌گیری تاریخ غرب کشور / ؟ / ایران فردا ۳۳
 ۱۹۳ - نگاهی به مناسبات سیاسی ایران و اروپا در عصر صفوی / هیرمند حساس صدیقی / اطلاعات ۷۸/۱/۳۰
 ۱۹۴ - اتابکان خورشیدی و دولت صفوی / روح‌الله بهرامی / لرستان‌پژوهی ۱ و ۲
 ۱۹۵ - بررسی وضعیت اقشار اجتماعی مردم اصفهان در عصر صفوی / مصطفی نجاران / فرهنگ اصفهان ۱۶
 ۱۹۶ - پژوهشی درباره شیخعلی خان زنگنه / علیرضا کریمی / حکومت اسلامی ۳
 ۱۹۷ - نگاهی به نظام اداری ایالتی در اوایل حکومت صفوی / راجر سیوری / محمدعلی رنجبر / فرهنگ ۱۹
 ۱۹۸ - از تخت برانداختن شاه طهماسب دوم / کهکشان ۴۹
 ۱۹۹ - چگونه باید صفویه را نقد کرد؟ / تقی رحمانی / ایران فردا / ۳۰
 ۲۰۰ - تحول علمی و فرهنگی ایران در عصر علامه مجلسی / احمد مسجدجامعی / کتاب ماه (تاریخ و جغرافیا) ۳۷ و ۳۸
 ۲۰۱ - پژوهش‌های مورخان شوروی درباره علل بحرانهای اجتماعی و اقتصادی ایران در دوره حکومت صفویان / دکتر سیدهاشم آقاجری / کتاب ماه (تاریخ و جغرافیا) ۳۸ و ۳۷
 ۲۰۲ - روایات شیخ صفی‌الدین و تاریخ‌نویسندگان صفوی / شعله کوبین / منصور چهرازی / کتاب ماه (تاریخ و جغرافیا) ۳۸ و ۳۷
 ۲۰۳ - مبادی صفویان و تحقیقات مربوط به آن / عبدالرسول خیراندیش / کتاب ماه (تاریخ و جغرافیا) ۳۸ و ۳۷
 ۲۰۴ - کلیمیان اصفهان و مسئله وقف / ؟ / میراث جاویدان / ۱۹ و ۲۰
 ۲۰۵ - وقف، پشتوانه نهادهای علمی و آموزشی در ایران عصر صفوی / محمدحسین ریاحی / وقف، میراث جاویدان / ۱۹ و ۲۰
 ۲۰۶ - وقف در اصفهان / سیروس شفقتهی / وقف ۱۹ و ۲۰
 ۲۰۷ - مضحکه‌های دلقک‌های شاه‌عباس / حسین‌نوریبخش / گزارش ۸۵ و ۸۶
 ۲۰۸ - ایران و جهان در بامداد صفویان / حمید حاجیان‌پور / کیهان آندیشه ۷۶
 ۲۰۹ - خلیفه سلطان (سلطان‌العلماء) فقیه و وزیر اعظم عصر صفوی / علیرضا کریمی / حکومت اسلامی ۹
 ۲۱۰ - آقاسین خوانساری / احمدفرامرزی / قراملکی / خردنامه صدرا ۱۰
 ۲۱۱ - روابط سیاسی و مذهبی ایرانیان و ازبکان در دوره شاه اسماعیل صفوی / مجید حاجیان‌پور / کیهان آندیشه ۷۸
 ۲۱۲ - تحلیل ساختی از چرخه‌های توسعه و انقطاع تمدن اسلامی (بررسی موردی عصر صفوی) / احمد رجب‌زاده / نامه پژوهش ۴
 ۲۱۳ - تضاد درونی قزلباشان و شکست چالدران / یوسف رحیم‌لو / ادبیات تبریز ۵
 ۲۱۴ - میراث صفویان - تکاپوهای نادرشاه، ساخت نهاد وقف در عهد افشاریان (۱۱۴۸-۱۱۴۸) / منصور صفت‌گل / تاریخ (ضمیمه مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران) ۱
 ۲۱۵ - ساخت، کارکرد و دگرگونی‌های منصب صدارت در ایران عصر صفوی / منصور صفت‌گل / تاریخ (ضمیمه مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران) ۲
 ۲۱۶ - اشارات تاریخی شهر اصفهان در ایوان میرزاجحسن تاثیر تبریزی / امین پاشاجلالی / ادبیات تبریز ۱۵۴ و ۱۵۳
 ۲۱۷ - تاجلی خانم، زن ستهینده چالدران / حسین میرجعفری / مجله دانشکده ادبیات دانشگاه تبریز ۱۱۲
 ۲۱۸ - مناصب اصلی دولت صفوی در خلال پادشاهی طهماسب اول / مهدی فرهنگی منفرد / فصلنامه مطالعات تاریخی ۷
 ۲۱۹ - نیروی دریایی ایران در قرن هجدهم در خلیج فارس / ویلم فلور / عبدالله ظهیری / فصلنامه مطالعات تاریخی ۸
 ۲۲۰ - پریخان‌خانم دختر شاه تهماسب / ایران میرعابدینی / رشد آموزش تاریخ ۸
 ۲۲۱ - شاه سیونی جلالیان و حکومت صفویه / محمدحسن رازنهران / رشد آموزش تاریخ ۸
 ۲۲۲ - دو سخنرانی درباره تاریخ صفویه / منصور صفت‌گل / کتاب ماه (تاریخ و جغرافیا) ۲۱
 ۲۲۳ - انحطاط و عظمت در دوران صفوی / مصطفی رحیمی / نگاه نو / ۲۱
 ۲۲۴ - از شیخ صفی تا شاه اسماعیل، نگاهی به زرفای تحولات در خاندان صفویه / عباسقلی غفاری فرد / کیهان فرهنگی ۱۸۶ و ۱۸۵
 ۲۲۵ - نقش علمای شیعه در دربار صفویه / علی‌اکبر حسنی / درسهای از مکتب اسلام ۱۲
 ۲۲۶ - مجموعه تاریخی شیخ صفی‌الدین اردبیلی، خاستگاه تشیع فراگیر / محمود موسوی / کتاب ماه (هنر) ۳۲ و ۳۱
 ۲۲۷ - رستم خان سپهسالار صفوی به روایت بیژن یکی از واقعه‌نگاران / احسان اشراقی / تاریخ (ضمیمه مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران) ۱
 ۲۲۸ - چالدران و نبود تاریخی آن / غلامرضا جلیل‌زاده / ایران ۸۰/۱/۱۹
 ۲۲۹ - کوچ ناگزیر ارمنیان در سال‌های ۱۶۰۴-۱۶۰۵ م و

ث: مقالات: تاریخ هنر [معماری، خطاطی،

نقاشی، شهرسازی و...] عصر صفوی

- ۲۵۲ - احداث اصفهان عباسی در متون صفوی / آر. دی. مک‌جسنی / مهرداد محمدزاده / رواق ۱
- ۲۵۳ - حمام گنجعلیخان / مهرداد قیومی / رواق ۴
- ۲۵۴ - مکتب اصفهان و شهرسازی / محسن حبیبی / آریا ۲۵، ۲۶، ۲۹، ۳۹ / ۷۸/۱
- ۲۵۵ - اصول شهرسازی اصفهان عصر صفوی / سیروس شفق / فرهنگ اصفهان ۱۵
- ۲۵۶ - بررسی بناهای اسلامی دوره صفویه در استان آذربایجان غربی از دیدگاه باستان‌شناسی / علی صدراپی / اثر ۲۶ و ۲۷
- ۲۵۷ - زاینده‌رود در گذرگاه تاریخ / لطف‌الله هنرفر / فرهنگ اصفهان ۲۰۱
- ۲۵۸ - ساخت شهری اصفهان در قبل از صفویه / ابراهیم انصاری / فرهنگ اصفهان ۱۰۲
- ۲۵۹ - سکه‌های صفوی / فرزانه تائین / میراث فرهنگی ۱۷
- ۲۶۰ - مروری بر زندگانی و آثار کمال‌الدین بهزاد / مهرداد تهرانی / چیستا / ۱۳۶ و ۱۳۷
- ۲۶۱ - نگاهی به زندگی و شاهکارهای هنری کمال‌الدین بهزاد در مکتب تبریز / محمد فرج‌پور باسمنجی / اطلاعات ۷۶/۲/۱۳
- ۲۶۲ - گلستان هنر [درباره کتاب «رساله خوشنویسان و خطاطان» اثر قاضی احمد میرمنشی] / مینورسکی + زخودر / آذرمیدخت مشایخ فریدنی / باستان‌شناسی تاریخ / ۲۰
- ۲۶۳ - رویای تقرب: نگاهی به وجود همسانی فیلم یا ضامن آهو و معماری مسجد شیخ لطف‌الله / محمد قربانی / سیمای جوان ۳
- ۲۶۴ - اصفهان در قرن سیزدهم - دووان - اصغر کریمی - اثر ۳۲ و ۳۱
- ۲۶۵ - کشف یک نقش دوره صفوی (معبد آناهیتا) - احمد کبیری - اثر ۲۱
- ۲۶۶ - کشف تاریخ جدید نقاشی دیواری در گاوچاه مسجدجامع اصفهان / بهرامی / اثر ۳۳ و ۳۲
- ۲۶۷ - بناهای صفوی در مسیر جاده اصفهان - فرح‌آباد ساری / ولفرام کلایس / علیرضا مهینی / اثر ۱۲، ۱۳ و ۱۴
- ۲۶۸ - مسجد جامع اصفهان و کتیبه نو یافته ایوان درویش / گالدیری / جبل عاملی / اثر ۱۵ و ۱۶
- ۲۶۹ - استاد کمال‌الدین بهزاد / عارف عثمانوف، عبدالمجید محمد رحیموف / فصلنامه هنر ۴۸
- ۲۷۰ - شکوائیه سبز، نگاهی به مقبره شیخ بهایی و عرض حال به پیشگاه امام زمان / محمود مهدوی دامغانی / گلستان قرآن ۱۳۰
- ۲۷۱ - نقد و بررسی نگارگری ایرانی در دوران اسلامی با تکیه بر عهد صفویه / صدیقه نیره آل داود / معرفی پایان‌نامه / اطلاعات ۸۰/۹/۱۴
- ۲۷۲ - اهمیت هنر نقاشی عصر صفویه، مکتب تبریز / علی اصغر قره‌باغی / هنر دینی ۶
- ۲۷۳ - کلیسای وانگ جلفا، یادگار تاریخی هموطنان ارمنی کشورمان / لیلا میرمشیری / اطلاعات ۸۰/۱۰/۱۲
- ۲۷۴ - مسجد شیخ لطف‌الله / علیرضا نوروزی / گلستان قرآن ۱۴۳

- افسانه اروپایی شاه‌عباس اول / ادموند هرزیک / شکوه‌السادات اعرابی هاشمی / پیمان ۹ و ۱۰
- ۲۳۰ - نقشبنديه، کاوشی در باورها و تبار تاریخی / مهدی گلجان / انتخاب ۸۰/۱۰/۱۰
- ۲۳۱ - زعامت معنوی شیوخ صفوی و نقش آن در پیدایش دولت صفوی / شهرام پناهی خاوری / فرهنگ اصفهان ۲۲
- ۲۳۲ - بررسی فقهی مسئله همکاری با حکام و سلاطین دربار صفوی / علی‌اکبر حسنی / درس‌هایی از مکتب اسلام ۳ (۴۲)
- ۲۳۳ - داورپها درباره شاهان صفوی / علی‌اکبر حسنی / درس‌هایی از مکتب اسلام ۲ (۴۲)
- ۲۳۴ - فرقه نقطویه / نذیر احمد / زیب‌النساء علیخان / کیهان فرهنگی ۱۹۰
- ۲۳۵ - ثبات و بی‌ثباتی دستگاه دیوانی ایران در اواخر قرن هفدهم مورد شیخ علی‌خان زنگنه ۱۱۰۰-۱۰۸۰ ه. ق / رودی ماته / محمدنظری هاشمی / فصلنامه پژوهش‌های تاریخی ۱ و ۲
- ۲۳۶ - اوضاع سیاسی - مذهبی عصر آق‌حسین و آق‌اجمال خوانساری / جهانبخش ثواقب / کیهان اندیشه ۸۲
- ۲۳۷ - رویکرد علما به فارسی‌نگاری در عصر صفویه / عباس میری / حوزه ۸۹ و ۹۰
- ۲۳۸ - رویکرد محقق خوانساری به سیاست / محمدمصدق مزینانی / حوزه ۸۹ و ۹۰
- ۲۳۹ - ایران در عصر خوانساری / اسماعیل اسماعیلی / حوزه ۸۹ و ۹۰
- ۲۴۰ - ظهور سلسله صفویه، نقطه عطفی در تاریخ ایران / حمیدرضا ضابط / مشکوة ۵۹ و ۵۸
- ۲۴۱ - گفت‌وگوهای علمی در عصر صفویه / علی‌اکبر ذاکری / حوزه ۸۹ و ۹۰
- ۲۴۲ - نگاهی به تحولات علمی اصفهان از آغاز دوره اسلامی تا آغاز عصر صفوی / محمدحسین ریاحی / فرهنگ اصفهان ۷ و ۸
- ۲۴۳ - اشاره‌های کوتاه به داستان‌گذاری و داستان‌گزاران تا دوران صفوی / ذبیح‌الله صفا / کلک ۸۳-۸۰
- ۲۴۴ - شکایات مردم (ماجرای سفر مخفیانه شاه‌عباس صفوی به کرمان) / بابک افشار / فصلنامه کرمان ۴۱ و ۴۲
- ۲۴۵ - زند و کوهبندان در روزگار صفویه / رضا کردی / کرمان ۳۷ و ۳۸
- ۲۴۶ - تفکر شیعه در تفکر عصر صفویه / اسحاق اسفرنجان / کرمان ۱۷ و ۱۸
- ۲۴۷ - وقف کتاب در دوره صفوی / محمدباقر سجادی / آینه پژوهش ۳۸
- ۲۴۸ - کاتبان و قاضیان اسناد بقعه شیخ صفی‌الدین اردبیلی / عمادالدین شیخ‌الحکمایی / نامه بهارستان ۲
- ۲۴۹ - بینش و روش در تاریخ‌نگاری پیش از قاجار / منصور صفت‌گل / یادنامه استاد عبدالهادی حائری ۱۵۳
- ۲۵۰ - مجلسی اول، محمدتقی / عبدالهادی حائری / محمدباقر آرام / یادنامه استاد عبدالهادی حائری ۴۸۱
- ۲۵۱ - مجلسی، ملا محمدباقر / عبدالهادی حائری / محمدباقر آرام / یادنامه استاد عبدالهادی حائری ۴۸۵

- ۲۷۵ - ویژگی بافت شهر اصفهان در اواخر دوره صفوی / ماساشی هانه دا / زهت احمدی / وقف ۳۳ و ۳۴
- ۲۷۶ - میدان نقش جهان، سرآغاز یک انقلاب شهرسازی / حسن اصلانو / ساخت و ساز ۱۴۲
- ۲۷۷ - پل‌های تاریخی اصفهان / وحید قبادیان / شهرداری‌ها ۲
- ۲۷۸ - عمارت هشت بهشت اصفهان / مهرداد قیومی / رواق ۳
- ۲۷۹ - مدارس دوره صفوی در اصفهان / محسن جاوری / رواق ۳
- ۲۸۰ - مطالعه و بررسی تاریخی کتیبه‌های صفوی: مسجد جامع فرخ‌شهر / علی اصغر نوروزی / بام ایران ۲
- ۲۸۱ - آن تبریزی تنگ حوصله که نادره دوران بود / یعقوب آژند / کتاب ماه (تاریخ و جغرافیا) ۳۷ و ۳۸
- ۲۸۲ - تجلی انس (درباره میرعمادالحسنی سیفی قزوینی از بزرگان خوشنویس دوره صفویه) / حمید عجمی / هنرهای تجسمی ۱
- ۲۸۳ - باغ‌های شاهی عهد صفوی و روابط آنها با شهر / مهوش عالمی / معماری و شهرسازی ۴۲ و ۴۳
- ۲۸۴ - همکاری تجدد و سنت در نقاشی دوره صفوی (دوره عباسی اول ۹۹۵-۱۰۳۸ ه. ق) / یعقوب آژند / تاریخ (ضمیمه مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران) ۲
- ۲۸۵ - زیباسازی‌های عصر صفویه / مسافران ۱۳
- ۲۸۶ - محوطه تاریخی، طبیعی و فرهنگی بیستون / اصغر محمد مرادی + آتش سا امیرکبیریان / اثر ۲۸
- ۲۸۷ - طرح مرمت و بازسازی بازارچه مقصود بیک / بهروز رستمیان / اثر ۲۸
- ۲۸۸ - از خانقاه تا مدرسه، مرمت و احیاء بنای گنبد توحید خانه / غلامرضا کیانی / اثر ۲۹ و ۳۰
- ۲۸۹ - تطور مساجد روستایی در اصفهان / ماکسیم سیرو / کرامت الله افسر / اثر ۲، ۳، ۴
- ج: مقالات: فلسفه در عصر صفوی**
- ۲۹۰ - مشترکات اندیشه مولانا و ملاصدرا / قادر فاضلی / کیهان اندیشه ۷۵
- ۲۹۱ - ملاصدرا در دایره اندیشمندان ترک / محمود راول کلیچ / خردنامه صدرا ۸ و ۹
- ۲۹۲ - نامه‌ای از میرداماد / ابوالفضل حافظیان / حکومت اسلامی ۲
- ۲۹۳ - صدرالدین شیرازی، محمدبن ابراهیم: مجموعه رسائل فلسفی صدرالمتألهین / جویا جهانبخش / آینه پژوهش ۴۷
- ۲۹۴ - نگاهی منتقدانه به فلسفه صدرالمتألهین / غلامحسین ابراهیمی دینانی / جامعه ۷۷/۱/۲۹
- ۲۹۵ - حرکت جوهری / فاطمه نجات / مشکوه‌النور ۶
- ۲۹۶ - ضرورت و کلیت در فلسفه ملاصدرا و کانت / محمدعلی عبداللهی / کیهان اندیشه ۸۰
- ۲۹۷ - دیدگاه ملاصدرا پیرامون نام‌ها و صفات قرآن / ابوالقاسم نخودیان / خردنامه صدرا ۲۴
- ۲۹۸ - معرفت‌شناسی و حکمت متعالیه / علی شیروانی / خردنامه صدرا ۲۴
- ۲۹۹ - نفس در حکمت متعالیه ملاصدرا / محمد خامنه‌ای / خردنامه صدرا ۲۴
- ۳۰۰ - زندگی، شخصیت و مکتب صدرالمتألهین / محمد خامنه‌ای / خردنامه صدرا ۲۲
- ۳۰۱ - شبکه سیستمی هستی‌شناسی ملاصدرا و بازتاب آن در فیزیک جدید / مهدی دهباشی / خردنامه صدرا ۲۲
- ۳۰۲ - مسئله کلیات از منظر صدرالمتألهین و تاملاتی در باب آن / مسعود امید / خردنامه صدرا ۲۲
- ۳۰۳ - غیاث‌الدین منصور دشتکی شیرازی [بزرگ فیلسوف قرن دهم] / پروین بهارزاده / ندای صادق ۲۳
- ۳۰۴ - میرداماد، محمدباقر بن محمد، دیوان میرداماد: نقد دیوان میرداماد / حامد ناجی اصفهانی / آینه میراث ۱۳
- ۳۰۵ - اصالت نور در سهروردی و اصالت وجود در ملاصدرا / رضا اکبریان / خردنامه صدرا ۲۵
- ۳۰۶ - صدرالمتألهین و اتولوجیا / سعید رحیمیان / خردنامه صدرا ۲۵
- ۳۰۷ - حکمت دینی در اندیشه ملاصدرا / نجف لک‌زایی / خردنامه صدرا ۲۵
- ۳۰۸ - نظریه اصالت و شهود وجود نزد ملاصدرا / مقصود محمدی / خردنامه صدرا ۲۶
- ۳۰۹ - صدرای حکمت / سوده میرمحمدی / شما ۲۶۳
- ۳۱۰ - جریان هستی‌شناسی از دیدگاه صدرالمتألهین / رضی موسوی گیلانی / حوزه ۹۲
- ۳۱۱ - تعلیم ملاصدرا / حسین نصر / حسینعلی شیدان شیعه / حوزه ۹۲
- ۳۱۲ - خرده‌گیران بر حکمت متعالیه / هادی مکارم / حوزه ۹۲
- ۳۱۳ - فلسفه دین در منظر صدرالمتألهین / غلامرضا جلالی / حوزه ۹۳
- ۳۱۴ - ملاصدرا، تلفیق برهان، ذوق، عرفان / افشین یوسف / کیهان فرهنگی ۱۵۲
- ۳۱۵ - نوآوری‌های فلسفی صدرالمتألهین / محمدانظام / حوزه ۹۲
- ۳۱۶ - همبستگی حکمة‌الاشراق و حکمة‌المتعالیه / عباس خسروی / حوزه ۹۲
- ۳۱۷ - اعتماد عاقل و معقول از دیدگاه ملاصدرا / محمدعلی خالدیان / تبیان ۳۴
- ۳۱۸ - زیست‌نامه صدرالدین محمدشیرازی / محمدرضا مظفر / حسین روحانی نژاد / قیسات ۱۱ و ۱۰
- ۳۱۹ - فلسفه سیاست از فارابی تا ملاصدرا / رضا داوری اردکانی / کیهان ۷۸/۶/۹
- ۳۲۰ - معرفت‌شناسی از دیدگاه حکمت متعالیه / حسن معلمی / قیسات ۱۱ و ۱۰
- ۳۲۱ - صدرالدین شیرازی - محمدبن ابراهیم: مجموعه رسائل فلسفی صدرالمتألهین: روزنه‌ای به درون حیات فرهنگی صدرالمتألهین / جویا جهانبخش / آینه میراث ۳ و ۴
- ۳۲۲ - تألیفات ملاصدرا / رضا استادی / آینه پژوهش ۵۷
- ۳۲۳ - حکمت متعالیه صدرالمتألهین / جوادی آملی / خردنامه صدرا ۱۵
- ۳۲۴ - روح افلاطونی در فلسفه ملاصدرا / محمدخامنه‌ای / خردنامه صدرا ۱۵
- ۳۲۵ - سیری در نقد احکام ملاصدرا در چهار قرن اخیر / علیرضا ذکاوتی قراگوزلو / آینه پژوهش ۵۷
- ۳۲۶ - ملاصدرا و تعدیل قضایا / احمد فرامرزی قراملکی / خردنامه صدرا ۱۵

۳۲۷ - حکمت متعالیه ملاصدرا در آینه احادیث / غلامحسین ابراهیمی دینانی / قدس ۷۸/۲/۳۰
 ۳۲۸ - ملاصدرا، حکیم دگراندیش / محسن کدیور / صبح امروز ۷۸/۳/۵
 ۳۲۹ - صدرالمتهالین، متفکری جلوتر از زمان / گودرز نجفی / همشهری ۴ و ۷۸/۳/۵
 ۳۳۰ - نصر، حسین: صدرالدین شیرازی و حکمت متعالیه وی / معرفی کتاب از فرزاد میرزایی / نشاط ۷۸/۳/۲۹
 ۳۳۱ - نگاهی به بزرگترین کتاب مکتب صدرایی / محسن کدیور / خرداد ۸ و ۷۸/۳/۹
 ۳۳۲ - فلسفه نوصدرایی / علی اصغر حقدار / اندیشه حوزه ۱۵
 ۳۳۳ - معاد جسمانی در حکمت متعالیه / محمدرضا/کیمی / خردنامه صدرا ۱۳
 ۳۳۴ - معقولات ثانیه در حکمت متعالیه / عباس احمدی / خردنامه صدرا ۱۳
 ۳۳۵ - صدرالمتهالین و احساس و ادراک نفس / مینو نوبخت / خردنامه صدرا ۱۳
 ۳۳۶ - آفاحسین خوانساری، فیلسوف و فقیه معروف دوران صفوی / محمدباقر کتابی / وقف ۲۴ و ۲۳
 ۳۳۷ - حرکت جوهری و نتایج فلسفی آن / رضا اکبریان / خردنامه صدرا ۱۹
 ۳۳۸ - جان کندهام تا تو جان پروری / مسعود یوسف ثانی (نقد و بررسی اشعار) / کتاب ماه (ادبیات و فلسفه) ۳۳
 ۳۳۹ - عرفات العاشقین و سیری در احوال و آثار مؤلف آن / علی آل داوود / نامه فرهنگستان ۳
 ۳۴۰ - معرفت عرفانی نزد ملاصدرا / شهرام پازوکی / خردنامه صدرا ۲۰
 ۳۴۱ - نگاهی به عشق در حکمت متعالیه / مجید صادقی / خردنامه صدرا ۲۰
 ۳۴۲ - ملاصدرا به روایت هانری کربن / کریم مجتهدی / خردنامه صدرا ۸ و ۹

چ: مقالات: ادبیات (نظم و نثر)

عصر صفوی

۳۴۳ - مکتب اصفهان، اعتلا و ارتقاء مفهوم دولت / محسن حبیبی / صقه ۲۳
 ۳۴۴ - سهیلای نسفی، شاعری گمنام در حوزه ادب فارسی / حسن رهبری / اطلاعات ۱۰-۱۷/۷/۷۶
 ۳۴۵ - عرفی شیرازی، این من و آن من دیگر / پیرایه یغمایی / نامه فرهنگستان ۶
 ۳۴۶ - نسخه نویافته اشعار حکیم / منوچهر مظفریان / نامه فرهنگستان ۳
 ۳۴۷ - اسیر شهرستانی و سبک شعر او / جعفر شجاع کرمان / نامه فرهنگستان ۱۱
 ۳۴۸ - شعر و محیط زندگی امیر پازاوری / نصرالله هومند / شعر ۲۱
 ۳۴۹ - مرشد بروجردی، شاعر باریک بین / ع روحبخشان / شقایق ۱
 ۳۵۰ - عشق وحشی... / محمدحسین خسروان / ادبیات شهید بهشتی
 ۳۵۱ - تاملی به آثار مولانا کمال الدین علی محتشم

کاشانی / فضل الله قاسمی / اطلاعات ۲۴-۳۱/۲/۷۷
 ۳۵۲ - مروارید کرمانی و رباعیات سرگردان / علی میرافضلی / معارف ۴۲
 ۳۵۳ - صائب شاعری رنگین خیال / عادل جهان آرای / ابرار ۷۷/۵/۴
 ۳۵۴ - عالم تصویر در ایوان صائب تبریزی / احمد شوقی نویر / زبان و ادب ۴
 ۳۵۵ - ظفرخان در دیوان صائب / خسرو احتشامی / فرهنگ اصفهان ۲۱
 ۳۵۶ - عرفی، مخترع طراز تازه / حسین حسین پور آلاشتی / کتاب ماه (ادبیات و فلسفه) ۲۷
 ۳۵۷ - زندگی و آثار حکیم ملاینما طالقانی / جعفرسلطانیان / تحقیقات اسلامی ۱ و ۲
 ۳۵۸ - ویژگی‌های ادب پارسی در عصر صفوی / بابک زمانی پور / بام ایران ۷
 ۳۵۹ - زندگی و آثار فیضی / دسائی / محمدمنصورعاصمی / نامه پارسی ۱۳
 ۳۶۰ - ظفرخان احسن، طبع رنگین و تازه گویی / نسرین اخترارشد / نامه پارسی ۸
 ۳۶۱ - دولت قرآن در دیوان شاعران، کنکاش در افکار و اشعار صائب تبریزی / م. حسن بیگی / گلستان قرآن ۹۶
 ۳۶۲ - مذهب فضولی / عطاءالله حسنی / مجله دانشکده ادبیات دانشگاه شهید بهشتی ۲۷
 ۳۶۳ - شرح احوال نظیری نیشابوری / هومن تحصیل نژاد / کیهان فرهنگی ۱۶۸
 ۳۶۴ - چند سند تاریخی در دیوان ارسلان مشهدی / علی آل داوود / نامه فرهنگستان ۱۵
 ۳۶۵ - طرزی افشار، شاعری یگانه، شیوه‌ای یگانه / رضا انزلی نژاد / نامه فرهنگستان ۱۵
 ۳۶۶ - اسیر شهرستانی و سبک شعر او / جعفر شجاع کیهانی / نامه فرهنگستان ۱۱
 ۳۶۷ - نگاه و تندیس فنا در شعر صائب تبریزی / هایده قمی / فرهنگ ۲۶ و ۲۵
 ۳۶۸ - اندیشه‌های جهانی و ماندگار صائب / محمدحسین خسروان / تابران ۵
 ۳۶۹ - فغانی، حافظ کوچک / علیرضا محمدی / ابرار ۸۱/۵/۱۴
 ۳۷۰ - شرح احوال نظیری نیشابوری / هومن تحصیلی نژاد / کیهان فرهنگی ۱۶۸
 ۳۷۱ - سیری در ترکیب بند محتشم کاشانی / علیرضا حسن زاده / کتاب ماه (هنر) ۷
 ۳۷۲ - شکوفایی زبان و ادب فارسی در دوره بابریان هند / فاطمه مدرسی / ادبیات بهشتی ۲۴
 ۳۷۳ - زیباترین تصویر فاجعه: مروری بر ترکیب بند محتشم / روزبه میرزاده / ابرار ۷۸/۲/۵
 ۳۷۴ - نگاه تطبیقی به غزل‌های صائب / محمدعلی صاعد / فرهنگ اصفهان ۸ و ۷
 ۳۷۵ - جهان بینی صائب / خسرو احتشامی / فرهنگ اصفهان ۱۴
 ۳۷۶ - معماگویی و فقدان اسطوره‌گرایی در شعر صفوی / محمود فتوحی / کتاب ماه (ادبیات و فلسفه) ۳۳
 ۳۷۷ - ابوطالب، حکیم همدانی / عبدالحسین فاضلیان / فرهنگ همدان ۹

نمایه‌ها

توضیح: شماره مقابل اسامی، به شماره ردیف کتاب‌ها و مقالات ارجاع داده شده است.

نام کتب	تاریخ عباسی (روزنامه ملاجلال) ۷۲	عصر صفوی ۴۸
آثار احمدی ۱۳۵	تاریخ گیلان ۶۷	سفارت‌نامه‌های ایران ۴۲
احسن التواریخ ۹۸	تاریخ نظامی ایران، جنگ‌های دوره صفویه ۳۲	سفرنامه پی یتر و دلاواله ۷، ۷۶
اسناد روابط دولت صفوی با حکومت‌های ایتالیا ۱۶	تاریخ‌نگاری عصر صفویه و شناخت منابع و مأخذ آن ۳۸	سفرنامه تاورنیه ۳
اشرف افغان بر تختگاه اصفهان ۵۱	تتمیم امل الامل ۹۵	سفرنامه دن گارسیا د فیگوتروا ۱۷
امل الامل ۱۰۱	تحفة الازهار ۱۳۳	سفرنامه سانسون ۱۲
انقلاب الاسلام بین الخواص والعوام ۱	تحقیقاتی در تاریخ ایران عصر صفوی ۱۰۰	سفرنامه شاردن ۱۴
ایران در راه عصر جدید ۴۱	تذکره مقیم خانی ۲۳	سفرنامه کروسینسکی ۱۲۳
ایران در زمان شاه صفی و شاه عباس دوم ۲۷	تذکره نصرآبادی ۷۸، ۹۶، ۱۰۴، ۱۰۶، ۱۳۹	سفرنامه ابن بطوطه ۵
ایران در عهد شاه عباس دوم ۵۵	تذکره هفت اقلیم ۱۰	سفرنامه ابی دلف خزرچی ۵
ایران عصر صفوی ۴۶	تذکره الملوک ۵۷	سفرنامه شاردن ۱۴، ۸۲
ایران عصر صفوی ۷۹	تشکیل دولت صفوی ۶۶	سفرنامه کمپفر ۱۲۶
ایران عصر صفوی از دیدگاه سفرنامه‌نویسان اروپایی ۶۹	تشکیل دولت ملی در ایران ۱۲۸	سفرنامه محمدریبع ۵
ایران و انگلیس ۶۱	تشیع علوی و تشیع صفوی ۱۲۹	سفینه سلیمانی ۶۸
بر افتادن صفویان، برآمدن محمود افغان ۵۲	جنگ چینی ۵	سقوط اصفهان ۱۸
بصیرت‌نامه ۸	جنگ مرتضی قلی‌خان شاملو ۱۳۱	شاردن و ایران ۶۴
بیان منازل ۲۲	جنگ میهنی ایرانیان در چالدران ۵۰	شاکرنامه ۱۱۳
پژوهشی در تشکیلات دیوان اسلامی بر بنیاد اسناد دوران آق قویونلو، قراقویونلو و صفوی ۳۱	حکمت خاقانیه ۱۳۷	شاه اسماعیل اول ۲۳
پیدایش دولت صفوی ۵۶	خرابات ۹۹	شاه اسماعیل اول و جنگ چالدران ۳۹
پیوند سیاست و فرهنگ در عصر زوال تیموریان و ظهور صفویان ۶۰	خطای نامه ۵	شاه اسماعیل دوم: شاه تباه‌شده ۳۴
تاریخ آرا کل ۱۲۰	خطایی، شاه اسماعیل، دیوان شعر ۱۵	شاه اسماعیل دوم صفوی ۶۵
تاریخ ایران دوره صفویان ۵۴	خلاصه التواریخ ۴۳	شاه تهماسب اول ۲۵
تاریخ ایران و خلیج فارس از سلطنت شاه عباس تا پایان حکمرانی کریم‌خان زند ۹۷	در باب صفویان ۴۷	شاه طهماسب صفوی: مجموعه مکاتبات اسناد تاریخی ۲۶
تاریخ ایلچی نظام‌شاه ۴، ۱۲۴	دستورالملوک ۵۷	شاه عباس: مجموعه مکاتبات و اسناد تاریخی ۲۵
تاریخ تحولات سیاسی اجتماعی اقتصادی و فرهنگی ایران در عهد صفویه ۶۲	دین و مذهب در ایران عصر صفوی ۵۷	شیخ صفی و تبارش ۵۳
تاریخ حزین ۱۲۳	دیوان میرعماد ۳۰۴	صدرالدین شیرازی و حکمت متعالیه او ۳۳۰
تاریخ شاه اسماعیل صفوی ۴۳	رساله اعظم حوادث اسلام و ایران ۹۳	صفوة الصفا ۱۰۸، ۱۱۲
تاریخ صفویه ۳۷، ۸۵	رساله معماریه ۱۰۵	صفویان ۳۰
تاریخ عالم‌آرای امینی ۱۱، ۷۳	روابط اقتصادی سیاسی ایران در دوره صفویه ۶۳	صفویان در عرصه دین، فرهنگ و سیاست ۷۱
تاریخ عالم‌آرای عباسی ۷۵	روابط صفویه و ازبکان ۵۹	صفویان، نماد اقتدار ایران ۳۶
	روضه‌الانوار عباسی ۱۳، ۱۳۶	طوطی‌نامه ۱۰۳
	روضه‌الصفویه ۷۴	ظفرخان احسن ۳۶۰
	زبدتواریخ ۵	عالم‌آرای شاه اسماعیل ۴۳
	زبور آل داوود ۲۰	عالم‌آرای صفوی ۵۷
	زندگی شاه عباس اول ۲۹، ۱۲۲	عالم‌آرای عباسی ۲۹، ۵۷
	ساختار نهاد و اندیشه دینی در ایران	عجائب اللطایف ۵
		عقایدالنساء ۱۴۱
		علل سقوط شاه سلطان حسین ۹

- علما و مشروعیات دولت صفوی ۴۰
 غرائب و عجایب خطای ۵
 فتوحات فریدونیه ۲
 قیام و نهضت علویان زاگرس ۴۴
 کنش دین و دولت در ایران عصر صفوی ۲۸
 لوامع صاحبقرانی ۸۴
 مآثر رحیمی ۱۳۴
 مجمع التواریخ ۲۱، ۹۱
 مجموعه رسائل فلسفی
 صدرا المتألهین ۲۹۳، ۳۲۱
 محبوب القلوب ۱۳۰
 مطلع السعدین و مجمع البحرین ۵
 مکارم الاخلاق ۶
 منشآت حیدر ابوالغلی ۲۶
 منشآت فریدون بیک ۲۶
 منشآت میبدی ۲۴
 مهاجرت علمای شیعه از جبل عامل به ایران ۴۹، ۱۲۵
 میراث اسلامی ایران ۸۷
 میزان ۱۰۲
 نامه‌های احمدخان گیلانی ۱۹
 نصرت‌نامه ترخان ۷۷
 نقاوة الآثار فی ذکر الاخبار ۷۰
 نقش ترکان آناطولی در تشکیل و توسعه دولت صفوی ۴۵
 وقایع السنین والاعوام ۵۸
 نمایه: نام
 آرام، محمدباقر ۴۳، ۱۰۰، ۲۵۰، ۲۵۱
 آر. دی. مک‌چسنی ۲۵۲
 آژند، یعقوب ۳۰، ۵۴، ۵۶، ۲۸۱، ۲۸۴
 آقاجری، سیدهاشم ۲۸، ۲۰۱
 آل داوود، صدیقه نیره ۲۷۱
 آل داوود، علی ۱۰۳، ۳۳۹، ۳۶۴
 آهنچی، آذر ۴۱
 ابراهیمی دینانی، غلامحسین ۱۳۷، ۳۲۷، ۲۹۴
 ابریشمی، عبدالله ۱۵۷
 ابن‌بزاز، درویش توکل بن اسماعیل ۱۱۲
 ابوالحمد، حمید ۹
 احتشامی، خسرو ۳۵۵-۳۷۵
 احرار، عبیدالله ۶۰
 احمدی، عباس ۳۳۴
 احمدی، نزهت ۱۴۹-۲۷۵
 اختیار ساروی، امیر ۷۴
 اخترارشاد، نسرین ۳۶۱
 اخوان تقوی، حمزه ۶۴
 ادیب‌برومند، عبدالعلی ۱۵۰
 ادکاتی، پرویز ۱۳۰
 اردبیلی، صفی‌الدین ۱۱۲
 ارزمند، محمود ۱۰۵
 ازبک، شیبک خان ۵۹
 ازبک، عبیدالله خان ۲۳، ۵۹
 اسپناقچی پاشازاده، محمد عارف ۱
 استادی، رضا ۳۲۲
 اسفرنجان، اسحاق ۲۴۶
 اسماعیل‌زاده، رسول ۱۵
 اسماعیلی، اسماعیل ۲۳۹
 اشراقی، احسان ۴۵، ۸۰، ۲۲۷
 اصائلو، حسن ۲۷۶
 اصیل، حجت‌الله ۱۱۱
 اعرابی هاشمی، شکوه‌السادات ۱۲۰، ۲۲۹
 افسر، کرامت‌الله ۲۹۰
 افشار، ایرج ۵، ۲۹، ۱۴۰
 افشار، بابک ۲۴۴
 افغان، اشرف ۸
 افندی، جعفر ۱۰۵
 افوشته‌ای نطنزی، محمدبن هدایت‌الله ۷۰
 اقبال آشتیانی، عباس ۲۱
 اکبریان، رضا ۳۰۵-۳۳۷
 الفت، محمدباقر ۹۳
 القاص میرزا ۱۵۶
 الهی، امیرسعید ۶۸
 امام قلی خان سردار ۱۸۵
 امامی، محمدتقی ۴۵
 امورتی، ب. س. ۵۴
 امید، مسعود ۳۰۲
 امیرعلی شیر نوایی ۶
 امیرکبیریان، آتش سا ۲۸۶
- امیریانی، سیدحسین ۱۴۴
 انتزام، محمد ۳۱۵
 انزلی‌نژاد، رضا ۳۶۵
 انصاری، ابراهیم ۲۵۸
 اوبن، ژان ۱۱۵
 اوزون حسن ۱۱
 بایقرا، سلطان حسین ۶۰
 بدلیسی، ادریس ۱۱۸
 بروجردی، آزاد ۱۱۴
 بروجردی، مرشد ۳۴۹
 بسطامی، محمد طاهر ۲
 بلان، لوسین لویی ۲۹، ۱۲۱
 بتانی، امین ۳۰، ۱۹۱
 بوسه، هریرت ۳۱
 بهارزاده، پروین ۳۰۳
 بهرام میرزا ۳۵
 بهرام‌نژاد، محسن ۱۵۲
 بهرامی ۲۶۶
 بهرامی، روح‌الله ۱۹۴
 بهزاد، کمال‌الدین ۶۰، ۲۶۰، ۲۶۱، ۲۶۹
 بهزادی، ناهید ۹۷، ۱۲۳
 بهفروزی، محمود ۷، ۷۶
 بهمنی، حسن ۳۴۴
 بیات، حسینعلی بیک ۲۵
 بیانی، خانیا ۳۲
 بیضاوی، ناصرالدین ۵۶
 پارسادوست، منوچهر ۳۳، ۳۴، ۳۵
 پاراوازی، امیر ۳۴۸
 پازوکی، شهرام ۳۴۰
 پاکدامن، ناصر ۹
 پاینده لنگرودی، محمود ۱۵۸
 پرتو، افشین ۱۵۹
 پری خان خانم ۲۲۰
 پیسخانی نقطوی، محمود ۱۰۲
 پناهی خاوری، شهرام ۳۳۱
 پورامینی، محمدباقر ۳۶
 پورانی، میرمحمدبن بایزید ۷۷
 تائین، فرزانه ۲۵۹
 تأثیر تبریزی، میرزا محسن ۲۱۶
 تاجبخش، احمد ۳۷، ۸۵
 تاجلی خانم ۲۱۷
 تاورنیه، ژان بابتیست ۳

تحصیل نژاد، هومن ۲۶۳	حق دار، علی اصغر ۳۳۲	رحیمیان، سعید ۲۰۶
تفضلی، تقی ۱۲	حکیمی، محمدرضا ۳۳۳	رحیمی فر، مهناز ۱۳۹
تکمیل همایون، ناصر ۱۶۰-۱۶۱-۱۶۲	حیدرزاده، توفیق ۱۹۰	رحیمی، مصطفی ۲۲۳
تهرانی، مهرداد ۲۶۰	خاتون آبادی، میرمحمدباقر ۵۸	رستم خان سپهسالار ۲۲۷
ثروت، منصور ۱۵۶	خالدیان، محمدعلی ۳۱۷	رستمیان، بهروز ۲۸۷
ثواقب، جهانبخش ۳۸، ۳۲۶	خامنه‌ای، محمد ۲۹۹-۳۰۰-۳۲۴	رسولی، استوان ۱۰۹
جامی، عبدالرحمن ۶۰	خسروان، محمدحسین ۳۵۰، ۳۶۸	رضوانی، محمداسماعیل ۸، ۷۵
جاوری، محسن ۲۷۹	خسروی، عباس ۳۱۶	رنجبر، محمدعلی ۱۷۷، ۱۹۷
جبل عاملی ۲۶۸	خطایی، سیدعلی اکبر ۵	روح‌اللهی، رمضان‌علی ۴۷
جزایری، نعمت‌الله ۹۴	خلیفه سلطان ۱۳، ۲۰۹	روحانی نژاد، حسین ۳۱۸
جعفریان، رسول ۱، ۷۱، ۸۴، ۹۴، ۹۵، ۱۰۶، ۱۲۹، ۱۳۳، ۱۶۳، ۱۶۴، ۱۶۵، ۱۶۶	خلیفه، مجتبی ۶۹	روح‌بخشان، ع. ۳۴۹
جعفری، مذهب، محسن ۸۶، ۱۱۷	خنجی، فضل‌الله بن روزبهان ۷۳	روزبهان خنجی، فضل‌الله ۱۱، ۵۶
جلال‌الدین اکبر ۱۰	خواندمیر، غیاث‌الدین ۶	روشن، محمد ۱۳۶
جلالی، امین پاشا ۲۱۶	خواندمیر هروری ۶۰	روملو، حسن بیک ۹۸
جلالی، غلامرضا ۳۱۳	خوانساری، آقا جمال ۲۳۶	رویمر، هانس روبرت ۴۱، ۵۴
جلالی، نادره ۱۲۴	خوانساری، آقاسین ۲۱۰-۲۳۶-۳۳۶	ریاحی، محمدامین ۴۲
جلیل‌زاده، غلامرضا ۲۲۸	خیراندیش، عبدالرسول ۲۰۳	ریاحی، محمدحسین ۲۰۵-۲۴۲
جنابدی، میرزابیگ‌بن حسن ۷۴	دانش‌پژوه، منوچهر ۹۹	زاهدخان، ذاکر انصار ۷۷
جوادی، حسین ۱۲۷	داوری اردکانی، رضا ۳۱۹	زرگری نژاد، غلامحسین ۱۵۱
جوادی عاملی، حسن ۳۲۳	دری، احمد ۴۲	زمانی‌پور، بابک ۳۵۸
جهان‌آرای، عادل ۳۵۳	دشتکی شیرازی، غیاث‌الدین	زنگنه، شیخ‌علی خان ۱۳، ۱۹۶، ۲۳۵
جهانبخش، جويا ۲۹۲-۳۲۱	منصور ۳۰۳	ساساجیما، تانه‌رو ۱۲۱
جهاننداری، کیکاووس ۵۵، ۶۵، ۱۱۰	دلاواله، پی‌یترو ۷، ۷۶	سام میرزا ۳۵
جهرمی، مهدی ۹۶	دنلی، عبدالرزاق ۸	سانسون ۱۲
چراغی، رحیم ۱۶۹، ۱۷۰	دوانی، جلال‌الدین ۲۴	سبحانی، حبیب‌الله ۱۷۸
چهرازی، منصور ۲۰۲	دوبروین ۳۰	سبزوری (محقق)، میرمحمدباقر ۱۳
حائری، عبدالهادی ۱۴۶-۲۴۹-۲۵۰-	دوسرسو ۹	سجادی، محمدباقر ۲۴۷
۲۵۱	دولت‌شاهی، علیرضا ۱۳۲	سرور، غلام ۴۳
حاجیان پور، حمید ۲۰۸	دووان ۲۶۴	سری، ابوالقاسم ۵۱، ۵۲
حاجیان پور، مجید ۲۱۱	دهباشی، علی ۷۶	سفیری مقدم، محمدنادر ۲
حافظیان ۲۹۲	دهباشی، مهدی ۳۰۱	سلطان احمد عثمانی ۲۵
حیبی، محسن ۲۵۴، ۳۴۳	ذاکری، علی‌اکبر ۲۴۱	سلطان سلیم عثمانی ۵، ۵۰
حجازی‌فر، هاشم ۳۹	ذکاوتی قراگوزلو، علی‌رضا ۷۱، ۱۰۲، ۱۷۱، ۱۸۹، ۳۲۵	سلطانیان، جعفر ۳۵۷
حر عاملی، محمدبن حسن ۱۰۱	رئیس‌نیا، رحیم ۲۲	سلطانی، محمدعلی ۴۴، ۱۴۱
حساس صدیقی، هیرمند ۱۹۳	رازنهان، محمدحسن ۷۵، ۷۷، ۹۱، ۱۲۲، ۱۷۲، ۲۲۱	سلیمان قانونی ۲۲
حسنى، عطاالله ۱۱۸، ۳۶۲	رازی، امین احمد ۱۰	سمرقندی، عبدالرزاق ۵
حسنى، علی‌اکبر ۲۲۵-۲۳۲-۳۳۳	رجب‌زاده، احمد ۲۱۲	سمعی، غلامرضا ۱۷
حسین پور، حسین ۳۵۶	رجب‌نژاد، حسن ۱۷۳	سودآور، ابوالعلا ۱۷۹-۱۸۰
حسینی، احمد ۱۰۱	رحمانی، تقی ۱۹۹	سومر، فاروق ۴۵
حسینی، خورشاه بن قباد ۴	رحیم‌لو، یوسف ۸۹، ۱۷۴، ۱۷۵، ۱۷۶، ۲۱۳	سیادت، عبدالرزاق ۹۸
حسینی‌زاده، سیدمحمدعلی ۴۰		سیدحسین‌زاده، هدی ۱۲۵

فرج پور، محمد ۲۶۱	۳۷۵، ۳۷۴، ۳۶۸، ۳۶۷، ۳۶۱	سیوری، راجر ۳۰، ۴۶، ۴۷، ۵۴، ۷۹، ۱۰۰، ۱۹۷
فروه‌ر، نصرت‌الله ۲۴، ۸۰	صادقی، مجید ۳۴۱	شادان، ولی‌الله ۹، ۲۹
فرهانی منفرد، مهدی ۴۹، ۶۰، ۱۲۵	صادقی، مقصود علی ۱۴۸	شاردن، ژان ۱۴، ۶۴، ۸۳، ۱۲۱
۲۱۸، ۱۵۴	صاعد، محمد علی ۳۷۴	شاملو، مرتضی قلی خان ۱۳۱
فریدون خان چرکس ۲	صالحی، نصرالله ۹۰، ۱۱۹	شاملو، مصطفی قلی خان ۴۲
فریر، رانلد ۵۴	صدرایی، علی ۲۵۶	شاه اسماعیل اول صفوی ۱۵، ۳۶، ۳۹، ۴۱، ۴۳، ۴۷، ۵۶، ۵۹، ۶۲، ۶۶، ۱۸۶
فضولی ۳۶۲	صرافان، فرشته ۲۳	شاه اسماعیل دوم صفوی ۳۴، ۴۵، ۶۵
فقیه اصطهباناتی، علی ۹۹	صفا، ذبیح‌الله ۵۴، ۱۸۳، ۲۴۳	شاه تهماسب دوم ۱۹۸
فلسفی، نصرالله ۵۰	صفت گل، منصور ۴۸، ۸۲، ۸۷، ۱۱۲	شاهرخ تیموری ۵
فلور، ویلم ۵۱، ۵۲، ۹۷، ۲۱۹	۲۱۵، ۲۱۴، ۱۸۷، ۱۴۶، ۱۲۱، ۱۱۶	شاه سلطان حسین صفوی ۸، ۹، ۴۰، ۱۴۵
فومنی، عبدالفتاح ۶۷	۲۴۹، ۲۲۲	شاه سلیمان ثانی ۲۰
فیضی دکنی ۳۵۹	صفویه ۶۳	شاه سلیمان صفوی ۳، ۱۲، ۶۴
فیگوتروا، دن گاریسیادسیلوا ۱۷	صفی‌الدین اردبیلی ۱۱، ۳۶، ۵۳، ۲۰۲	شاه صفی ۳
فائدی، یدالله ۸	۲۴۸، ۲۲۶	شاه طهماسب اول صفوی ۴، ۱۰، ۱۹، ۲۲، ۲۶، ۳۰، ۳۵، ۴۰، ۴۱، ۴۲، ۴۵، ۴۷، ۵۹، ۶۲، ۲۱۸
قاسم بیک ۲	ضابط، حمیدرضا ۲۴۰	شاه عباس اول ۲، ۲۹، ۴۱، ۴۵، ۴۷، ۵۵، ۵۹، ۶۲، ۲۰۷، ۲۸۴
قاسمی، شریف حسین ۱۵۵	طارمی، حسن ۵۸	شاه عباس دوم ۳، ۱۴، ۲۷، ۴۰، ۵۵، ۶۴
قبادیان، وحید ۲۷۷	طالقانی، ملانعیما ۳۵۷	شاه محمد خدابنده ۲۵، ۳۴
قراملکی، احمد ۲۱۰-۳۲۶	طاووسی عراقی، محمدحسین ۱۶	شایسته، فریدون ۶۷، ۷۰، ۷۲
قربانی، محمد ۲۶۳	طاهری (شهاب)، سید محمدرضا ۱۰	شایگان نیک، حسن ۱۸۱-۱۸۲
قره‌باغی، علی اصغر ۲۷۲	طباطبایی مجد، غلامرضا ۷۴	شجاع کرمانی، جعفر ۳۴۷
قطیفی، ابراهیم بن سلیمان ۴۰	ظهیری، عبدالله ۲۱۹	شرقی، مسعود ۱۱
قمی، هایده ۳۶۷	عادل، پرویز ۷۹	شرلی، آنتونی ۲۵، ۶۱
قیومی، مهرزاد ۲۵۳-۲۷۸	عاصمی، محمدمنصور ۳۵۹	شرلی، رابرت ۶۱
کالمار، ژان و ژاکلین ۱۱۵	عالمی، مهوش ۲۸۳	شفا، شعاع‌الدین ۷
کبیری، احمد ۲۶۵	عباسی، محمدعلوی ۱۴	شفقتی، سیروس ۲۰۶-۲۵۵
کتابی، محمدباقر ۳۳۶	عبداللهی، محمدعلی ۲۹۶	شوستر والسر، سبیل ۶۹
کدیور، محسن ۳۲۸-۳۳۱	عبدالمؤمن خان ازبک ۲۳	شوشتری، نورالله ۵۶
کرین، هانری ۳۴۲	عبیدخان ۳۵	شوقی نویر، احمد ۳۵۴
کردی، رضا ۲۴۵	عثمانف، عارف ۲۶۹	شیبک خان ازبک ۲۳
کروسینسکی، نادیا ۸، ۱۱۱	عجمی، حمید ۲۸۲	شیخ‌الحکامی، عمادالدین ۲۴۸
کریمی، اصغر ۲۶۴	عرفی شیرازی ۳۴۵-۳۵۶	شیخ بهایی ۱۳، ۴۰
کریمی، علیرضا ۱۰۷، ۱۹۶، ۲۰۹	عزیزی، کامبیز ۴۶	شیخ حر عاملی ۱۸۸
کسانی، نورالله ۱۳۵	عشقی، اکبر ۶	شیروانی، علی ۲۹۸
کسروی، احمد ۵۳، ۱۸۴	عشقی، محمداکبر ۷۳	صائب تبریزی ۲۵۴، ۳۵۵، ۳۵۳
کالیس، ولفرام ۲۶۷	علی خان، زیب‌النسا ۲۳۴	
کلچ، محمود ۳۹۱	غفاری فرد، عباسقلی ۴۳، ۵۹، ۱۰۰، ۲۲۴	
کمپفر، انگلبرت ۱۲۶	غیاث‌الدین جمشید ۵	
کوئین، شعله ۲۰۲	فاضلیان، عبدالحسین ۳۷۷	
کول، جوان ۸۶	فاضلی، قادر ۲۹۱	
کیانی، غلامرضا ۲۸۸	فاطمی، حسن ۱۰۱	
گالدیری ۲۶۸	فتحی مجد، رسول ۸۸	
گل جان، مهدی ۲۳۰	فتوحی، محمود ۳۷۶	
گیلانتر، پطروس دی سرکیس ۱۸		

نصرآبادی، محمدطاهر ۷۸، ۹۶، ۱۰۴، ۱۰۶	مکارم، هادی ۳۱۲	گیلانی، احمدخان ۱۹
نصر، حسین ۵۴، ۳۱۱، ۳۳۰	ملاصدرا ۲۹۱-۲۹۳-۲۹۴-۲۹۷-۲۹۹	لاکه‌پارت، لارنس ۳۰، ۵۴
نصیری، محمدرضا ۴، ۲۷	۳۰۰-۳۰۱-۳۰۲-۳۰۳-۳۰۵-۳۰۶-۳۰۷-۳۰۸	لاهیجی، حزین ۱۲۳
نظام شاه دکنی ۴	۳۰۹-۳۱۰-۳۱۱-۳۱۳-۳۱۴-۳۱۵-۳۱۷	لکزایی، نجف ۱۳، ۳۰۷
نظام مافی، محمدتقی ۶۱	۳۱۹-۳۲۱-۳۲۲-۳۲۳-۳۲۴-۳۲۵	لمبتن، کانترین آن ۳۰
نظری هاشمی، محمد ۲۲۵	۳۲۶-۳۲۷-۳۲۸-۳۲۹-۳۳۰-۳۳۵	لوزی، ابوتراب ۳
نظیری نیشابوری ۳۶۳	۳۳۴-۳۴۰	لوفت، پاول ۵۵
نظیف، مصطفی ۴۲	منجم یزدی، جلال‌الدین محمد ۷۲	لونوتر ۱۱۰
نعیمایی، اقبال ۱۴	منزوی، احمد ۱۳۱	مانه، رودی ۲۳۵
نوائی، عبدالحسین ۴، ۱۹، ۲۰، ۲۵	منشی، اسکندربیک ۷۵	مایل‌هروری، نجیب ۱۰۸
نوروزی، علی اصغر ۶۲، ۶۳، ۱۳۴	منشی، قاضی احمد ۲۶۲	مبین، ابوالحسن ۱۲۶
نویخت، مینو ۳۳۵	منشی قزوینی، بوداق ۱۵۳	مجتهدی، کریم ۳۴۲
نوذری، عزت‌الله ۸۵، ۹۲	منشی، محمد یوسف ۲۳	مجلسی، محمدباقر ۱۳، ۵۸، ۲۵۰
نوربخش، حسین ۲۰۷	موری موتو، کازوتو ۸۳	۲۵۱
نورزوی، علی رضا ۲۷۴	موسوی گیلانی، رضی ۳۱۰	مجیدی، مریم ۱۰۴
نوروزی، علی اصغر ۲۸۰	موسوی، محمود ۲۲۶	محتشم کاشانی، عمادالدین علی ۳۵۱-۳۷۱
نوزاد، فریدون ۱۹	مولا، شرافت ۱۸۵	محقق خوانساری ۲۳۸
نی‌ریزی، قطب‌الدین ۱۶۶	مهدوی دامغانی، محمود ۲۷۰	محقق کرکی ۴۰
نیومن ۳۰	مهریار، محمد ۱۲، ۱۸	محمدربیع‌بن محمدابراهیم ۶۸
نارتما، لودیوکیو دی ۱۱۷	میبدی، حسین‌بن معین‌الدین ۲۴	محمد رحیموف، عبدالمجید ۲۶۹
واعظ کاشفی ۶۰	میراحمدی، مریم ۵۷	محمدزاده، مهرداد ۲۵۲
واله قزوینی، محمدیوسف ۲۷	میرافضلی، علی ۳۵۲	محمدمرادی، اصغر ۲۸۶
وان درکروس، دیرک ۶۴	میرجعفری، حسین ۲۱۷	محمدهاشم، میرزا ۲۰
ورهرام، غلامرضا ۳۱	میرداماد ۱۳، ۲۹۲، ۳۰۴	محمدی، علیرضا ۳۶۹
ولش ۳۰	میرزاده، روزبه ۳۷۳	محمدی، مقصود ۳۰۸
وینستر، ه. ج. ج ۵۴	میرزا، فرزاد ۳۳۰	مدرسی، فاطمه ۳۷۲
هانه‌دا، کواچی ۴، ۲۷	میرعابدینی، ایران ۲۲۰	مدقق یزدی، احمد ۹۶
هانه‌دا، ماساشی ۸۳، ۱۲۱، ۲۷۵	میرفندرسکی ۱۳	مراد سوم عثمانی ۲۵
هرزیک آدموند ۲۲۹	میرمحمد صادق، سید سعید ۲، ۱۴۲	مرعشی صفوی، محمدخلیل بن داوود ۹۱، ۲۱
هنرفر، لطف‌الله ۲۵۷	میرمحمدی، سوده ۳۰۹	مزاوی، میشل ۵۶
هومند، نصرالله ۳۴۸	میرمشیری، لیلا ۲۷۳	مزینانی، محمدصادق ۲۲۸
هیننیراند، رابرت ۵۴	میری، عباس ۲۲۷	مسجدجامعی، احمد ۲۰۰
هینتس، والتر ۶۵، ۱۲۸	میهنی، علیرضا ۲۶۷	مشایخ فریدنی، آرمیدخت ۲۶۲
یارشاطر، احسان ۵۴	ناجی اصفهانی، حامد ۳۰۴	مصدق علی اصغر ۱۱۵، ۱۵۲
یزدی مطلق، محمود ۱۴۷	ناجی نصرآبادی، محسن ۷۸، ۱۴۵	مطراق چی، نصح ۲۲
یعقوب آق قویونلو ۱۱	نجات، فاطمه ۲۹۵	مظفر، محمدرضا ۳۱۸
یغمایی، پیرایه ۳۴۵	نجران، مصطفی ۱۹۵	مظفریان، منوچهر ۳۴۶
یوسف‌ثانی، مسعود ۳۳۸	نجفی، گودرز ۳۲۹	معلمی، حسن ۳۲۰
یوسف جمالی، محمدکریم ۶۶، ۱۸۶	نجفی، موسی ۹۳	معیرالممالک، حسنعلی خان ۴۲
یوسف کیانی، محمد ۱۳۸	نجم‌الرشید ۱۱۳	مقدس اردبیلی ۴۰
یوسفی، افشین ۳۱۴	نخودیان، ابوالقاسم ۲۹۷	